

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
2023 ОНЫ ХАВРЫН ЭЭЛЖИТ ЧУУЛГАН

2023 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 20-НЫ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛ

НЭГДСЭН ХУРАЛДААН

ХУРАЛДААН ЗОХИОН БАЙГУУЛАХ ХЭЛТЭС

Та хуралдааны тэмдэглэлийн цахим хувьтай дараах
QR кодыг уншуулан танилцах боломжтой.

НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛИЙН АГУУЛГА
2023 оны 04 дүгээр сарын 20-ны өдөр, Пүрэв гараг

Хуралдааны тэмдэглэлийн агуулга	1
Хуралдааны товч тэмдэглэл:	2-7
Хуралдааны дэлгэрэнгүй тэмдэглэл:	8-139
1. Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Монгол Улсын Ерөнхийлөгч 2023.04.14-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/	10-72
2. “Төрийн өмчөөс орон нутгийн өмчид эд хөрөнгө шилжүүлэх тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл /Засгийн газар 2023.01.19-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, анхны хэлэлцүүлэг/	72-80
3. “Онцгой дэглэмийн хугацааг сунгах тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл /Засгийн газар 2023.04.18-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн/	80-115
4. Монгол Улсын Хөгжлийн банкнаас санхүүжүүлсэн төсөл, хөтөлбөрийн хэрэгжилт, үр дүн, зээл олголт, эргэн төлөлтийн явцын талаар Хянан шалгах үүрэг бүхий түр хорооны тайлан, санал, дүгнэлтийг танилцуулах	115-139

***Монгол Улсын Их Хурлын 2023 оны хаврын ээлжит чуулганы
04 дүгээр сарын 20-ны өдөр /Пүрэв гараг/-ийн
нэгдсэн хуралдааны товч тэмдэглэл***

Нэг.Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Монгол Улсын Ерөнхийлөгч 2023.04.14-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн Тамгын газрын дарга Я.Содбаатар, мөн газрын Хуулийн бодлогын газрын дарга О.Машбат, референт Г.Сувдаа, Ерөнхийлөгчийн Хууль зүйн бодлогын зөвлөх А.Бямбажаргал, Монгол Улсын Их сургуулийн Үндсэн хуулийн эрх зүйн хүрээлэнгийн захирал, Хууль зүйн сургуулийн профессор О.Мөнхсайхан, мөн сургуулийн Улс төр судлалын тэнхимийн профессор Д.Бумдарь, Монгол Улсын Боловсролын Их сургуулийн багш Э.Гэрэлт-Од, судлаач Д.Энхцэцэг нар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Хууль, эрх зүйн газрын дарга Г.Агар-Эрдэнэ, мөн газрын Зөвлөхүүдийн албаны зөвлөх Б.Төгсцэнгэл, Байнгын хорооны асуудал хариуцсан хэлтсийн дарга Д.Энхбат, мөн хэлтсийн Төрийн байгуулалтын байнгын хороо хариуцсан ахлах зөвлөх Б.Хатантуул, референт Э.Баттогтох нар байлцав.

Төслийн үзэл баримтлалын талаарх илтгэлийг Ерөнхийлөгчийн Тамгын газрын дарга Я.Содбаатар, хуулийн төслийг хэлэлцэх эсэх талаарх Төрийн байгуулалтын байнгын хорооноос гаргасан санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Сарангэрэл нар танилцуулав.

Илтгэл болон Байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын дарга Г.Занданшатар, Улсын Их Хурлын гишүүн Ш.Адьяа, Н.Учрал, Д.Тогтохсүрэн, Ц.Даваасүрэн, Х.Болорчулуун, Х.Баделхан, С.Одонтуяа, С.Чинзориг, С.Ганбаатар, Ц.Туваан, Ж.Бат-Эрдэнэ, Ц.Сандаг-Очир, О.Цогтгэрэл, Ж.Батжаргал, Б.Баттөмөр нарын тавьсан асуултад Ерөнхийлөгчийн Тамгын газрын дарга Я.Содбаатар, Ерөнхийлөгчийн Хууль зүйн бодлогын зөвлөх А.Бямбажаргал, Монгол Улсын Их сургуулийн Үндсэн хуулийн эрх зүйн хүрээлэнгийн захирал, Хууль зүйн сургуулийн профессор О.Мөнхсайхан, мөн сургуулийн Улс төр судлалын тэнхимийн профессор Д.Бумдарь, судлаач Д.Энхцэцэг нар хариулж, тайлбар хийв.

Улсын Их Хурлын дарга Г.Занданшатар энэ долоо хоногт төрсөн өдөр нь тохиож байгаа Улсын Их Хурлын гишүүн Х.Баделханд Улсын Их Хурлын гишүүдийн нэрийн өмнөөс баяр хүргэж, мэндчилгээ дэвшүүлэв.

Үдийн завсарлагааны цаг болсон тул хуралдаан 13 цаг 07 минутад завсарлав.

Үдээс хойших хуралдаан 14 цаг 04 минутад эхлэв.

Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийн хэлэлцүүлэг асуулт, хариултаар үргэлжлэв.

Илтгэл болон Байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Бат-Эрдэнэ, Б.Жаргалмаа, Н.Ганибал, Б.Саранчимэг, П.Анужин, Ц.Идэрбат нарын тавьсан асуултад Ерөнхийлөгчийн Тамгын газрын дарга Я.Содбаатар, Ерөнхийлөгчийн Хууль зүйн бодлогын зөвлөх А.Бямбажаргал нар хариулж, тайлбар хийв.

Улсын Их Хурлын дарга Г.Занданшатар Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 18 зүйлийн 18.1.1-д заасны дагуу Улсын Их Хурлын гишүүн Ш.Адьяад сануулга өгөв./14:39/

Улсын Их Хурлын гишүүн С.Ганбаатар, Т.Доржханд нар үг хэлэв.

Г.Занданшатар: Байнгын хорооны саналаар Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэх нь зүйтэй гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулья.

Зөвшөөрсөн: 34

Татгалзсан: 12

Бүгд: 46

73.9 хувийн саналаар Байнгын хорооны санал дэмжигдлээ.

Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжсэн тул анхны хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр Төрийн байгуулалтын байнгын хороонд шилжүүлэв.

төрөөс санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх нөхцөлийг хуулиар тогтооно гэж нэмэлт оруулсан.

Түүнчлэн Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөд хууль тогтоомжийг нийцүүлэх, түүнтэй холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай Улсын Их Хурлын 2020 оны 2 дугаар тогтоолын хавсралт 1.4-д Улс төрийн намтай холбоотой нэмэлт, өөрчлөлттэй холбогдуулан боловсруулах хуулийн төсөлд Монгол Улс төрийн байгууламжийн хувьд нэгдмэл байх зарчмыг хангах үүднээс нам улсын хэмжээний бодлого дэвшүүлэн ажиллах, баримталж буй бодлого нь улсын хэмжээний асуудлыг хамарсан байх шаардлагыг хуульчлах. Намын үйл ажиллагаа, дүрэм нь хуульд нийцсэн байх. Намын дотоодод шийдвэр гаргах хэлэлцэх үйл явц нь ил тод, гишүүддээ нээлттэй байх, намын дотоод зохион байгуулалт ардчилсан зарчимд ардчилсан зарчимд нийцсэн байх гол шалгуурыг хуульчлах, намын санхүүжилтийн эх үүсвэр, түүний зарцуулалт, тайлан нь олон нийтэд ил тод байх эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх, төрөөс санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх нөхцөлийг тогтоох чиглэл баримтална гэж заасан.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн 2021-2027 оны бодлого үйл ажиллагааны хөтөлбөрт улс төрийн намуудын шинэчлэлийг гүнзгийрүүлж, ёс зүй, сахилга хариуцлагыг дээшлүүлж, санхүүжилтийг шилэн болгох, улс төрийн нам, улс төрийн намын санхүүжилтийн тухай хуулиудыг санаачилна гэж заасан бөгөөд Монгол Улсын Ерөнхийлөгч иргэдийн эвлэлдэн нэгдэх эрхийн нэгэн гол хэлбэр болох улс төрийн намын эрх зүйн шинэтгэлд анхаарал хандуулж, парламентад суудалтай намууд болон бусад намууд, эрдэмтэн судлаачид, төрийн байгууллагын төлөөллөөс бүрдсэн Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг боловсруулах ажлын хэсгийг Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн 22 оны 6

ХУРАЛДААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТЭМДЭГЛЭЛ

Нэг.Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Монгол Улсын Ерөнхийлөгч 2023.04.14-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/

Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийг хэлэлцэх эсэх асуудлыг хэлэлцэнэ. Хууль санаачлагчийн илтгэлийг Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн Тамгын газрын дарга Янгуугийн Содбаатар танилцуулна. Индэрт урьж байна.

Я.Содбаатар: Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын Үндсэн хуульд 2019 оны 11 дүгээр сарын 14-ний өдөр оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийн Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 19¹.1-д нам үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 10-д заасны дагуу байгуулагдаж, улсын хэмжээний бодлого дэвшүүлж ажиллана гэж, 3-д намын дотоод зохион байгуулалт ардчилсан системд нийцсэн хөрөнгө орлогын эх үүсвэр, зарцуулалт нь нийтэд ил тод байна. Намын зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журам, санхүүжилт

дугаар захирамжаар байгуулан ажилласан болно.

Уг ажлын хэсэг хуулийн төслийг боловсруулах ажлын хүрээнд парламентад суудалтай намууд болон бусад намууд, эрдэмтэн судлаачид, төрийн байгууллагын төлөөллийг хангасан олон нийтийн нээлттэй хэлэлцүүлэг уулзалт ярилцлагыг 10 гаруй удаа зохион байгуулж, хуулийн төсөлд Улсын Их Хуралд суудал бүхий намуудаас болон бусад төрийн бусад улс төрийн намуудаас санал авсан болно. Түүнчлэн Хууль тогтоомжийн тухай хуульд заасны дагуу 2023 оны 4 дүгээр сарын 12-ны өдрийн Монгол Улсын Засгийн газрын ээлжит хуралдаанаар хуулийн төсөл түүний дагалдах хууль тогтоомжийн төслийг хэлэлцүүлэн холбогдох саналыг авч төсөлд тусгалаа.

Хуулийн төсөл нь 7 бүлэг, 46 зүйлтэй бөгөөд энэхүү хуулийн төсөл нь батлагдсанаар улс төрийн намын эрх зүйн орчин сайжирч энэ хүрээнд дараах эерэг үр дүнгүүд авчирна гэж үзэж байна.

1. Улс төрийн намын хариуцлага дээшилж, намын үйл ажиллагаа, дотоод зохион байгуулалт, ардчилсан зарчимд нийцэж, түүний санхүүжилт ил тод болох, намын гишүүдийн эрх, үүрэг, хариуцлагыг дээшлүүлэх, санхүү болон үйл ажиллагааны тодорхой асуудлуудаар сонгуулийн төв байгууллагад тайлан гаргаж өгөх замаар олон нийтийн хяналтыг сайжруулах эрх зүйн орчин бүрдэнэ гэж үзэж байна.

2. Улс төрийн нам нь бодлогын институт болон төлөвших бөгөөд нам улсын хэмжээнд бодлого дэвшүүлэн ажиллах үйл ажиллагаа, сонгуулийн мөрийн хөтөлбөр нь улс орны хөгжлийн бодлогод үндэслэх, төрийн өндөр ёс, зүйтэй төрийн албан хаагчдыг бэлтгэх, төрийн ард түмний гүүр болж иргэдэд улс төрийн боловсрол олгох институт болон төлөвших үндэс бүрдэнэ.

3. Улс төрийн намын санхүүжилт ил тод хяналт сайжирна гэж үзэж байгаа. Намд төрөөс үзүүлэх санхүүгийн дэмжлэг механизмыг боловсронгуй болгож, төрийн түүний хяналтыг олон нийтэд ил тод, нээлттэй шилэн болгох чиглэлд эрх зүйн шинэтгэл хийгдэж байна. Намын санхүүжилт дан ганц сонгуулийн үед бус өдөр тутмын үйл ажиллагаа олон нийтэд нээлттэй болох эрх зүйн үндэс бас бүрдэнэ. Түүнчлэн намд өгөх иргэд, ААН-ийн хандив, түүний захиран зарцуулалт нь сонгуулийн төв байгууллагад хяналт тавих замаар намын үйл ажиллагаа хариуцлагатай болгох үндэс бүрдэх юм.

4. Улс төрийн намуудын гишүүдийн оролцоог тэгш оролцоог хангах чиглэлд хуулийн төсөл чиглэж байна. Намын бодлогын институт болон төлөвших хүрээнд намын гишүүнчлэлийн статусыг тодорхой болгох чиглэлд намын гишүүний нам гишүүнийг намын эжинхэнэ гишүүн, намын дэмжигч гишүүн, намын сонгуульт гишүүн хэмээн ангилах эрх зүйн үндсийг бүрдүүлээ. Түүнчлэн гишүүдийн тэгш оролцоог хангах, улс төрд төлөөлөл нь бага хангагдаж буй иргэдийн улс төрийн оролцоог нэмэгдүүлэх чиглэлд жендерийн тэгш байдал, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн улс төрийн оролцоог нэмэгдүүлэх бодлогын өөрчлөлтүүдийг баталгаажих тодорхой заалтууд орлоо.

5. Намын дотоод ардчиллыг хөгжүүлэх чиглэлд хөгжүүлэх төлөвшүүлэх чиглэлд тодорхой заалтуудыг нэмж орууллаа. Намын дотоод ардчиллыг хөгжүүлэх хүрээнд иргэдийн сайн дураар эвлэлдэн нэгдэх эрхийг баталгааг хангах, намын бүтэц зохион байгуулалт, дотоод сонгууль, гишүүдийн оролцоог хангах механизмыг хуульд тусгах замаар улс төрийн намын дотоод ардчиллыг дэмжих =эрх зүйн үндсийг бүрдүүлэх чиглэлд онцгой анхаарлаа.

Дээрх цогц улс төрийн шинэтгэлийг хэрэгжүүлснээр Монголын

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн суурь үзэл баримтлалын үндэс болсон иргэдийн улс төрийн эрх, эрх чөлөө баталгаажиж, намд итгэх иргэдийн итгэл дээшилж, төрийн бодлого шийдвэр гаргах явцад ард иргэдийн шууд оролцоо нэмэгдэж, улс төрийн намуудад өрсөлдөөний болон хяналт сайжирна гэж үзэж байна.

Улсын Их Хурлын дарга эрхэм гишүүд ээ,

Та бүхэн Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл энэхүү хуулийг дагалдах хуулийн тогтоомжийн төслүүдийг хэлэлцэн шийдвэрлэж өгөхийг хүсье. Анхаарал хандуулсанд баярлалаа.

Г.Занданишатар: Төслийн талаарх ТББХ-ны санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Даваажанцангийн Сарангэрэл танилцуулна. Индэрт урьж байна.

Д.Сарангэрэл: Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч 2023 оны 4 дүгээр сарын 14-ний өдөр Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хууль Улсын Их Хурлын тогтоолын төслүүдийн хэлэлцэх эсэх асуудлыг ТББХ 2023 оны 4 дүгээр сарын 19-ний өдрийн хуралдаанаараа хэлэлцлээ.

Монгол Улсын Үндсэн хуульд 2019 оны 11 дүгээр сарын 14-ний өдөр оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийн хүрээнд үндсэн хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 1-д нам Үндсэн хуулийн 16-дугаар зүйлийн 10-д заасны дагуу байгуулагдаж, улсын хэмжээний бодлого дэвшүүлж ажиллана гэж, 3-д намын дотоод зохион байгуулалт, ардчилсан зарчимд нийцсэн, хөрөнгө, орлогын эх үүсвэр, зарцуулалт нь ил тод байна. Намын зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журам, санхүүжилт, төрөөс санхүүгийн

дэмжлэг үзүүлэх нөхцөлийг хуулиар тогтооно гэж заасан.

Хууль санаачлагч Үндсэн хуулиар бий болгосон төрийн байгуулал, түүний тогтолцоо, институтийн чадавх, ардчиллын бэхжилтэд сөргөөр нөлөөлж байгаа тул улс төрийн намуудын чиг үүрэг, дотоод зохион байгуулалтыг ардчилсан зарчимд нийцүүлж, нийт үйл ажиллагаа, хөрөнгө, санхүүжилтийн эх үүсвэр, зарцуулалтыг ил тод, нээлттэй болгох хэрэгцээ шаардлага үүссэн гэж үзэж, хуулийн төслийг боловсруулсан байна.

Хуулийн төсөл батлагдсанаар Монгол Улсын Үндсэн хуулийн суурь үзэл баримтлалын үндэс болсон иргэдийн улс төрийн эрх, эрх чөлөө баталгаажиж, төрийн бодлого шийдвэр гаргах явцад ард иргэдийн шууд оролцоо нэмэгдэж, нийгмийн өргөн давхаргын төлөөлөл бүхий бодлогын нам болох, улс төрийн намд олгох төрийн санхүүжилтийн хувь хэмжээ, зарцуулалтыг нарийн тогтоож, ил тод болгосноор намуудад өрсөлдөөний ижил нөхцөл бий болох зэрэг эерэг үр дүн гарна гэж үзжээ. Дээрх хуулийн төсөлд иргэдийн оролцоог хангах, санал авах зорилгоор Улсын Их Хурлын D-парламент.мн цахим системд байршуулсан болно.

Байнгын хорооны хуралдаанаар хуулийн төслийг хэлэлцэх үед Улсын Их Хурлын гишүүн Оюунчимэг улс төрийн намд хяналт тавих СЕХ-ны эрх, үүргийн талаар, жендерийн эрх тэгш байдлыг хэрхэн хангах, хууль зөрчсөн тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлагын талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Тогтохсүрэн Улс төрийн намын дотоод ардчиллыг хэрхэн хөгжүүлэх, намыг үүсгэн байгуулах гишүүдийн тооны босго, намын анхан шатын байгууллагын бүтэц зохион байгуулалтыг оновчтой зохицуулсан эсэх, Улсын Их Хурлын гишүүн Адъяасүрэн намын дэргэд болон намын дэргэд бодлогоо бодлогын судалгааны байгууллага заавал байх шаардлагатай эсэх, тус байгууллага нь сангийн

хэлбэртэй байх эсэх түүний санхүүжилтийн талаар, Улсын Их Хурлын ээлжит сонгуульд 2 удаа дараалан нэр дэвшүүлэн оролцоогүй тохиолдолд сонгуулийн төв байгууллага намыг идэвхгүйд тооцох шийдвэр гаргах зохицуулалтын талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Амарсайхан намыг идэвхгүйд тооцох шийдвэрийг хэрхэн гаргах, төрөөс үзүүлэх санхүүгийн дэмжлэгийг хуулийн ямар шаардлага хангасан улс төрийн намд олгох түүний хувь хэмжээний талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Ганболд Улсын Дээд шүүхэд бүртгэлтэй намыг энэ хуульд нийцүүлэн дахин бүртгэх эсэх, улсын төсвөөс намуудад олгох санхүүжилтийн хувь хэмжээ үйл ажиллагаанд хүрэлцэхгүй байхаар тооцсон эсэх, санхүүжилтийн үр дүнг хэрхэн үнэлж байгаа талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Батсуурь улс төрийн намын болон сонгуульт гишүүний татварын хэмжээ, түүний бүрдүүлэлт, хүний нөөц, цалингийн систем, улс төрийн намд бүртгэлтэй хөрөнгө, түүнээс олох орлогыг хэрхэн тооцох талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Мөнх-Оргил улс төрийн намын дотоод ардчиллын асуудлыг хэрхэн зохицуулсан, намын хандив, сонгуулийн үед олгох санхүүжилтийн хувь хэмжээ, хуулийн хэрэгжилтийг хэрхэн хангах, хууль зөрчсөн тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлагын зохицуулалтын талаар тус тус асуулт асууж хариулт авсан болно.

Мөн Улсын Их Хурлын гишүүн Сүхбаатар улс төрийн намын дотоод ардчиллыг хөгжүүлэх хөрөнгө, орлогын эх үүсвэр, зарцуулалт нь нийтэд ил тод байх зохицуулалтыг хуулийн төсөлд нарийвчлан тусгахад анхаарч ажиллах нь зүйтэй талаар саналаа илэрхийлсэн болно.

Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хууль Улсын Их Хурлын тогтоолын төслүүдийг Байнгын хорооны хуралдаанд оролцсон гишүүдийн дийлэнх олонх буюу 90.9 хувь нь үзэл

баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжсэн болно.

Улсын Их Хурлын эрхэм гишүүд ээ,

Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн Улс төрийн намын тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай, Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Шилэн дансны тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Монгол Улсын шүүхийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Улсын тэмдэгтийн хураамжийн хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Сонгуулийн төв байгууллагын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Улс төрийн намын тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай хуулийн төслүүд болон Улс төрийн намын тухай хууль батлагдсантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг хэлэлцэх эсэх талаарх ТББХ-ны санал, дүгнэлтийг хэлэлцэн шийдвэрлэж өгөхийг та бүхнээс хүсье. Анхаарал тавьсанд баярлалаа.

Г.Занданшатар: Хууль санаачлагчийн илтгэл болон Байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулж асуух асуулт асуух Улсын Их Хурлын гишүүд. Тилеуханы Аубакир гишүүнээр тасаллаа. Нэр нэмэхгүй. Ширнэнбаньдын Адьшаа гишүүн асуулт асууна.

Ш.Адьшаа: Монгол Улсын Ерөнхийлөгчөөс Улс төрийн намуудын тухай хуулийг санаачилж өнөөдөр Улсын Их Хурал хэлэлцэж байна. Ард түмний эв нэгдлийг илэрхийлэгчийн хувьд энэ Улс төрийн намын тухай хуулийг санаачилж, Монголд ардчилсан тогтолцоо олон намын систем үйлчилж эхэлсний гуч гаруй жилийн үйл явц түүхтэй холбогдуулж энэ Улс төрийн намын хуулийг бас санаачилж зохион байгуулсан

байх гэж ойлгож байгаа. Энэ Улс төрийн намын хууль бол өнөөдөр Монголын ардчилал, парламентын засаглалын ирээдүй ямар байх вэ гэдэг дээр шийдвэр гаргах ийм түүхэн чухал бичиг баримт гэж ойлгож байгаа.

Улс төрийн намуудын тухай хуулийг Ерөнхийлөгч олон талаас нь бас үзэж дүгнэж бас зүйтэй саналууд оруулсан байгаа. Энэ Улс төрийн намуудын тухай хуулийг бол зарчмын хувьд дэмжиж байна. Тэгэхдээ 2, 3 зүйлийг бас тодруулах зайлшгүй шаардлага байна. 90 онд бид намын нам бол төрийн дээр гарсан байна, нам төртэй төр гэж байхгүй гэж бид ардчилсан хувьсгал хийж олон намын тогтолцоог сонгож авч, энэ гуч жилийн улс төрийн намуудын сорилтыг давж туулсан. Бид нарт алдаа ч байгаа, оноо ч байгаа. Тэгэхээр энд 1 зүйлийг би тодруулъя.

Энэ улс төрийн намуудыг төрөөс санхүүжүүлэх тухай асуудалд дэмжлэг үзүүлнэ гэсэн заалт орсон байна. Улс төрийн нам бол ТББ гэж ойлгож байгаа юу аль эсхүл төрийн бүтцийн байгууллага гэж ойлгож байгаа юу гэдэг 1 хариулт авъя.

Дээр нь энэ 2019 оны Үндсэн хуулийн өөрчлөлтөөр намын гишүүний гишүүдийн гишүүнчлэлийн асуудлыг Үндсэн хуулиар тодорхой болгож өгсөн. Энд зориулж ямар бодлогын бичиг баримтыг оруулж ирсэн бэ гэдэг асуудал байна. Түүнчлэн улс төрийн намуудын бүртгэлийн асуудал. Энэ бүртгэлийн асуудал чинь ингээд маш их маргаан дагуулдаг олон асуудал үүсгэдэг. АН-ын сүүлийн 3 жилийн түүхийг бид мартаж өгсгүй. Шүүх оролцдог, Засгийн газар оролцдог, бүртгэлийн байгууллага оролцдог, цагдаа оролцдог. Энийг хуулиар яаж зохицуулсан бэ? Энэ бол тодорхой харагдахгүй байгаа. Энэ хуулийн төсөл дээр. Энэ 1 асуудлыг хариулт авъя.

Дээр нь намын дотоод зохион байгуулалтын асуудал. Өнөөдөр 801 хүн

гарын үсэг зураад нам байгуулдаг энэ тогтолцоо бол үеэ өнгөрөөсөн. Энэ бол зүгээр тоглоом болж байгаа. Эхнэр, нөхрийн нь нам байдаг. Тэгээд нам нь хурлаа хийдэггүй. Тэгээд эхнэр нь намын дарга, нөхөр нь дэд дарга байдаг энэ юм чинь цаашаа ингээд явах юм уу? Энэ дээр зоригтой шийдвэр гарга. Та нар хүнд, одоо ингээд сүүлд нь тэр Үндсэн хууль дээр бүүр Засгийн газраас намуудыг тэр Үндсэн хуулийнхаа 19 оны хийсэн өөрчлөлт ухарчихсан байна лээ шүү дээ. Олон хүн бид нар хүний эрх гэж ярина гэж. Монгол Улс ингээд жижиг болж хуваагдах тусмаа сүйрэлд орж байгаа. Энэ дээр ер нь ямар дүгнэлт байна? Энэ талаар хариултаа авъя.

Г.Занданшатар: Зочид танилцуулъя. МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн эчнээ ангийн оюутнуудын төлөөлөл Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой танилцаж байна. Та бүхэнд сурлагын өндөр амжилт хүсэн ерөөе. Гишүүдийн нэрийн өмнөөс. Хэн хариулах уу? Содбаатар дарга хариулна 80.

Я.Содбаатар: Гишүүдийн энэ өдрийн мэндийг дэвшүүлбэ. Адьшаа гишүүний асуултад хариулъя. Бид нар энэ удаа хуулийн төсөл боловсруулахдаа улс төрийн намыг Үндсэн хуульд заасны дагуу авч үзэж байгаа. Үндсэн хуульд бол нам олон нийтийн байгууллага гэж тусад нь салгаж 1 ёсны төрийн бус байгууллагуудаас салгаж авч үзсэн. Нам гээд таслал олон нийтийн байгууллага гэж явж байгаа. Нэг ёсны бид нар намыг нийтийн эрх зүйн хуулийн этгээдийн хувьд авч үзэж энэ хуулийн төсөлд тусгаж явсан авч явсан гэдгийг танд тодотгож хэлье. Бүртгэлтэй холбоотой асуудлыг Мөнхсайхан хариулна биз.

Намын дотоод ардчиллыг бэхжүүлэх чиглэлээр намын энэ удаагийн хуулийн төсөлд олон заалтууд орж өгсөн. 2019 онд Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахдаа Үндсэн хуулийн хүрээнд намын дотоод зохион байгуулалт ардчилсан системд нийцсэн

байх, хөрөнгө орлогын эх үүсвэр зарцуулалт нь нийтэд ил тод байх, намын зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журам, санхүүжилт, төрөөс санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх асуудлыг хуульчлахаар зааж өгсөн. Энэ 19 онд орсон Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн дагуу намын дотоод зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны асуудлыг ардчилсан зарчимд нийцүүлж явах заалтууд энэ удаагийн хуульд бол нэлээн нарийн тусаж өгсөн.

Таны түрүүний дурдаж байгаа аливаа улс төрийн хүчин улс төрийн нам, төлөөллийн төв байгууллагатай, удирдах дээд байгууллагатай, төлөөллийн төв байгууллагатай, гүйцэтгэх төв байгууллагатай, хяналтын байгууллагатай байгууллагыг хуульчилж өгч байгаа юм. Тэгээд энэ байгууллагуудын хугацааг бас хурлаа хийх хугацаануудыг бас нарийн хуульчилж өгч байгаа юм. Хэрэв тэр хуульд заасан хугацаандаа тэр хурал зөвлөгөөнүүд нь хийгдэхгүй байх юм бол улс төрийн намыг идэвхгүй хэлбэрт оруулах, цаашид татан буугдах хүртэл арга хэмжээ авахаар зааж өгч байгаа юм. Нэг ёсны энэ удаагийн хуулийн төсөл дотор улс төрийн намыг хариуцлагатай байлгах, хариуцлагажуулах асуудлуудыг маш олон заалтуудыг оруулж өгсөн. Энэний 1 бол намуудын дотоод ардчилалтай холбоотой. Энийг нэлээн нарийн зааж өгсөн.

Үнэхээр энэ өнгөрсөн 30 жилийн хугацаанд манай улс төрийн намууд өнөөдөр Улсын дээд шүүхэд бүртгэлтэй байгаа 36 улс төрийн намыг аваад үзэх юм бол энэ намуудын нэлээн олон нь хурлаа хийдэггүй хугацаандаа. Нэлээн олон намын зохион байгуулалттай энэ олон нийтэд үйлчлэх нийтийн эрх зүйн хуулийн этгээдийн хувьд ажиллах боломжгүй, гэр бүлийн, компанийн, зарим нь байгуулагдсанаасаа хойш 20, 30 жил хурлаа хийгээгүй байж улс төрийн хүчин гээд нам байж байх жишээний. Тийм учраас энэ бүгдийг бас нэлээн нарийвчилж зааж өгч авах арга

хэмжээний санхүү хариуцлагын тогтолцоог бас хуульчилж нарийн зааж өгсөн гэдгийг бас тодотгож хэлье. Бүртгэлтэй холбоотой асуудлаар Мөнхсайхан доктор.

Г.Занданшатар: 88 гэсэн үү? 81 доктор Мөнхсайхан.

О.Мөнхсайхан: Энэ өглөөний мэндийг хүргэе. Тэгэхээр ер нь улс төрийн намыг юу гэж ойлгох вэ гэдэг ийм асуулт байдаг. Тэгэхээр тэрэнтэй холбоотой энэ бүртгэлийн асуудал бас гарч ирж байгаа. Яагаад вэ гэхээр улс төрийн нам бол 1 талаасаа иргэдийн эвлэлдэн нэгдсэн нэгдэл, ТББ-тай төстэй харьцангуй чөлөөтэй сайн дураараа нэгддэг. Нөгөө талаас улс төрийн нам бол өөрөө иргэдийн дэмжлэг авах юм бол сонгуульд ялах юм бол төрийн шийдвэр гаргахад оролцдог ийм онцгой эрх мэдэл хэрэгжүүлэх ийм субъект байгаа юм. Тэгэхээр энэ үүднээсээ бол дэлхий нийтийн чиг хандлага мөн 2019 онд Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр бол улс төрийн намыг энэ ардчилсан нийгмийн институт болохынх нь хувьд 2 дахь хувилбараар нь буюу түрүүн Содбаатар даргын хэлсэн нийтийн эрх зүйн этгээдийн зарим шинжтэй гэдгээр нь дотоод ардчилалтай байх, санхүүжилт нь ил тод байх зэрэг нэлээн тийм зохицуулалтууд оруулж өгч байгаа. Тэгэхдээ нөгөө талаасаа автономи байдлыг нь хангасан балансыг хангаж өгсөн ийм төсөл байгаа.

Энэтэй уялдуулаад энэ бүртгэлийн асуудлыг бол бас онцгойлж авч үзсэн. Энэ дотор бол өмнө нь гарч байсан асуудлуудыг судалсан, гаднын туршилага судалсан. Тэгээд энэ дээр зарчмын хувьд бол нэгдүгээрт намыг яг яаж үүсгэн байгуулж бүртгэх юм бэ гэдэг тэр процедурыг нэлээн тодорхой болгосон, хугацаатай болгосон. Давхардлуудыг арилгаж, хэн хариуцахыг нь тодруулж зааж өгч байгаа. Өөрөөр хэлэх юм бол СЕХ бол намыг бүртгэхтэй холбоотой материалыг бүрдүүлбэрийг

хангах, тэр хангагдаагүй байх юм бол гуч хоногийн дотор тэрийгээ бүрдүүлж өгөх гэсэн ийм захиргааны шинжтэй ажлыг нь хийгээд, Улсын Дээд шүүх бүртгэх. Одоогийн манай зохицуулалт бол хэвээрээ байгаа. Энэ нь өөрөө гуч гаруй жил хэрэгжсэн, улс төрийн болон бусад янз бүрийн нөлөөнөөс ангид ийм хараат бус бие даасан шүүхийн дээд байгууллага бол бүртгэх ийм зохицуулалт болж, давхардлыг нь арилгаж орсон. Энэ дотроо бүртгэхдээ яг ямар баримт бүрдүүлэх юм, ямар шалгуурыг хангасан байх юм гэдгийг нэлээн тодорхой зааж өгсөн учраас янз бүрээр үзэмжээрээ бүртгэхээс татгалзах ийм орон зайг бол нэлээн хумьж өгч байгаа.

Тухайлбал хуулийн төслийн 14 дүгээр зүйлийн 4-д заасан 4 үндэслэлийн аль 1 нь хангагдаагүй байвал бүртгэхээс татгалзана гэдгийг маш тодорхой зааж өгч байгаа. Өөрөөр хэлэх юм бол нэгдүгээрт намын дүрэм хөтөлбөр Үндсэн хууль, бусад хуульд харшилсан, эсвэл намд хориглосон үйл ажиллагаанууд тухайлбал цэрэгжсэн, хүчирхийлсэн шинжтэй гэдэг ийм хориглосон ноцтой үйл ажиллагаануудыг явуулсан бол эсвэл гишүүдийн тоо нь бол 801-д хүрээгүй эсвэл давхардуулан өөр намын гишүүдийг бүртгэсэн, нэрийн хувьд зөрчилтэй ч гэдэг юм уу ийм тодорхой объектив шалгууруудыг тавьж өгснөөрөө ирээдүйд маргаан гарахаас урьдчилан сэргийлэх энэ нөхцөлийг бол төсөл хангаж өгч байгаа гэж ойлгож байгаа.

Г.Занданшатар: Ширнэнбаньдын Адьшаа гишүүн тодруулъя 1 минут.

Ш.Адьшаа: Нэг энэ улс төрийн намуудын санхүүжилттэй холбоотой асуудал дээр нэмэлт тодруулга авмаар байна. Энэ олон нийтийн байгууллага нам гэдэг статус дээр гэж ярьж байна. Гэтэл энэ намын байгууллагад ажиллаж байгаа хүмүүсийг төрийн байгууллагад ажилласантай дүйцүүлэх ийм асуудал энэ хуулийн төсөлд байгаа гэж ойлгож байгаа. Тэгэхээр энэ чинь цаашид энэ

Төрийн албаны тухай хуультай чинь яаж холбогдох юм бэ? Төрийн алба энэ намын алба гэдэг 2 чинь 1 байх юм уу, энэ их ойлгомжгүй байна. Ингээд нөгөө олон нийтийн байгууллага гэдэг статус чинь энэ намын байгууллагатайгаа ТББ-аас ондоо ч юм ииг ийм ойлгомжгүй асуудлуудыг бас цаашидаа анхаарч энэ хэлэлцүүлгийн явцад тодорхой болгох шаардлагатай байгаа шүү. Өнөөдөр бид нар энэ.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Содбаатар дарга хариулъя 80.

Я.Содбаатар: Адьшаа гишүүнээ энэ таны хэлээд байгаа Төрийн албаны тухай хуульд орсон нэмэлт, өөрчлөлтийн асуудлыг энэ хуульд байхгүй. Улсын Их Хурал өөрөө Төрийн албаны хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах байдлаар улс төрийн намд ажилласан Улсын Их Хуралд суудалтай намд ажилласан ажилтнуудыг төрийн албанд ажилласан жилээр тооцохоор оруулсан юм байна лээ. Энэ заалт бол өнөөдөр хэрэгжиж явж байгаа. Энэ заалт энэ Улс төрийн намын хуулийн төсөлтэй холбогдолгүй. Зүгээр ер нь энэ Улс төрийн намын хуулийг хэлэлцэх явцад улс төрийн намд ажилласан энэ юунуудын цалингийн юу гээд өчигдөр Батсуурь гишүүн нэлээн олон саналууд гаргасан юм. Энийг бол хэлэлцүүлгийн явцад анхаараад үзчихэж болох байх гэж ингэж бодож байна. Тийм учраас яг улс төрийн намын таны түрүүний хэлдгээр Улс төрийн намын хуульд тэр намд ажилласан хүмүүсийг төрийн албан албатай тооцно гэсэн үг, өгүүлбэр бол байхгүй. Энэ төрийн албанд байгаа тэр Их Хурлын баталсан Төрийн албаны хуульд байгаа.

Г.Занданшатар: Ажлын хэсгийн гишүүдийг танилцуулчихъя. Энэ Ерөнхийлөгчийн Тамгын газрын дарга Янгугийн Содбаатар, Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн Хууль зүйн бодлогын зөвлөх Алтангэрэлийн Бямбажаргал, Ерөнхийлөгчийн Тамгын газрын Хуулийн бодлогын газрын дарга Очирсүхийн Машбат, Ерөнхийлөгчийн Тамгын газрын

Хуулийн бодлогын газрын ахлах референт Гончигдашийн Сувдаа, Монгол Улсын Үндсэн МУИС-ийн Үндсэн хуулийн эрх зүйн хүрээлэнгийн захирал, Хууль зүйн сургуулийн профессор, хууль зүйн ухааны доктор Одонгийн Мөнхсайхан, МУБИС-ийн багш, судлаач, доктор Эрдэнэбилэгийн Гэрэлт-Од Гэрэлт-Од байхгүй юу? МУИС-ийн Улс төр судлалын тэнхимийн профессор Дагва-Очирын Бумдарь, судлаач Дагвын Энхцэцэг. Ням-Осорын Учрал гишүүн асуулт асууна.

Н.Учрал: Энэ Ерөнхийлөгчийн санаачилсан Улс төрийн намын хууль дээр энэ ил тод байдлыг хангах чиглэлээр бас сайн зохицуулалтууд орсон. Түүнийг дэмжиж байгаа. Авлигын төсөөллийн индексээр манай улс дэлхийд 117-д явж байна. Мэдээлэл хариуцаж байгаа байгууллагуудад зайлиггүй хамаардаг энэ улс төрийн намуудын үйл ажиллагаа нь өөрөө ил тод биш байгаа. Тэр авлигын төсөөллийн индексээ гаргадаг 18 шалгуур үзүүлэлт дээр идэвхтэй үйл ажиллагаа явуулж байгаа улс төрийн намуудын транспэрэнси байдлыг үнэлдэг. Ер нь бол манай улс бол олон хууль гаргасан ч гэсэн хууль нь өөрөө хэрэгжихгүй байгаагаар холбоотой.

Өмнөх Улс төрийн намын хууль дээр данс нь ил ил тод байна, шилэн байна. Шилэн дансны хууль дээр хүртэл заачихсан л байгаа шүү дээ. Өнгөрсөн 2021 онд бид 12 дугаар сард Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын хуулийг гаргасан. Энэ хууль дээр төрийн байгууллагууд нууц гэж тамга дараад олон мэдээлэл нуудгийг ил болго гэдэг үүргийг мэдээлэл хариуцагч нарт хүлээлгэсэн. Мэдээлэл хариуцагч нар энэ хуулиар 5000 гаруй байгаа. Энэ 5000 гаруй мэдээлэл хариуцагч дотор улс төрийн нам ордог. Тэгвэл улс төрийн нам 68 төрлийн мэдээллийг хууль нэгэнт гарчихсан бол олон нийтэд мэдээлэх үүрэгтэй хуулиараа. Гэтэл өнөөдөр улс төрийн намууд бид Засгийн газраас шил ажиллагааг явуулаад 12 сарын 15-наас хойш бичиг явуулаад нэхэж шаардаад

байж байгаа. Гэтэл өнөөдөр улс төрийн намууд энэ 68 мэдээллийг илгээхгүй байгаа. Бүр 0 хувь үнэлгээтэй байгаа шүү дээ.

Жишээ нь энэ хуулиар чинь 68 мэдээлэл дотор энэ чиг үүрэг, үйл ажиллагааны стратеги, зохион байгуулалтын талаарх мэдээлэл, хүний нөөцийн талаарх мэдээлэл, төсөв санхүү, тэр байтугай улс төрийн намуудын худалдан авах ажиллагааны талаарх мэдээлэл, өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээний мэдээллүүд, улс төрийн намын дүрэм, гишүүнчлэл, хөрөнгө, түүнд өгсөн хандив, тэр байтугай мэдээлэл хариуцагчийн зардлаар гадаадад ямар хүн сурсан хүртэл мэдээллийг ил болгох нь улс төрийн намын үүрэг шүү дээ. Гэтэл Засгийн газраас шил ажиллагааны хүрээнд долоо хоног болгон мэдээлэл шаардахад улс төрийн намууд явуулдаггүй. Харин долоо хоног болгон мэдээлэл явуулаад эхэлсний ард бол Засгийн газрын тусгай сангууд эхнээсээ мэдээллээ ил болгож байна. Тусгай хамгаалалттай газрууд ил болж байна. Бусад төрлийн мэдээллүүд долоо хоног болгон ил болж байгаа.

Гэхдээ энэ бол машинд унших байдлаар илгээснийг иргэдэд нээж байгаа. Тэрнээс биш өнөөдрийн ил болгосон гэдэг 1 ийм дүр эсгэсэн байдлаар биш байхгүй юу 1 excel дээр 1 хэдэн файл тавьсныгаа ил болгосон гэж хэлээд, хүн хараад ч ойлгохооргүй 1 мэдээллийг тавьж байгаа шүү дээ. Төрийн байгууллагууд мэдээлэл хариуцагч нар. Тэгэхээр Монгол Улсын Засгийн газар авлигатай тэмцэх жил болгож зарласны хүрээнд энэ шил ажиллагааны үр дүнд энэ олон мэдээллийг ил тод болгоод алган дээр нь тавьсан юм ишг тавьчих юм бол энд чинь нөгөө сургаар асуудалд ханддаг биш, судалгаатай ханддаг, харддаг биш харж асуудалд ханддаг, тоймоор биш илүү дата дээр дүн шинжилгээ хийдэг ийм зөв нийгмийг бүтээн байгуулах гээд байна шүү дээ.

Тэгэхээр Улс төрийн намын хууль дээр энэ шилэн ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх чиглэлээр орсон заалтууд байгаа хэдий ч энэ заалтуудыг нарийвчлан зааж өгөхгүй бол үр дүнд хүрэхгүй. Наад улс төрийн намын хууль дээр Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын хуулийг эшлээд 68 төрлийн мэдээллийг машинд уншигдах байдлаар ил болгохыг нь үүрэгжүүлээд, тэгээд хариуцлагыг тавьж өгөх хэрэгтэй. Тэр наад нам татан буугдана. Ямар, ямар тохиолдолд гэнэ үү идэвхгүй үйл ажиллагаа явуулж байгаа гээд байгаа шиг намын үйл ажиллагааг шилэн байдлаар ил тод болгохгүй бол дараах мэдээллийг нь нээхгүй бол хариуцлага хүлээнэ гэдгийг тавих ёстой. Ямар хариуцлага.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Содбаатар дарга хариулъя 80.

Я.Содбаатар: Улс төрийн намын тухай хуулийн 1 гол зүйл бол улс төрийн намын үйл ажиллагааг олон түмэнд нээлттэй, ил тод болгох, ялангуяа үйл ажиллагаа, санхүүгийн холбогдолтой мэдээ, мэдээллүүдийг нээлттэй болгох талын олон заалтууд орсон. Улс төрийн намууд Шилэн дансны хуулийн хүрээнд санхүүгийн тайлан тооцоогоо гаргадаг байх. Улс төрийн намууд үйл ажиллагааны тайлан, санхүүгийнхээ тайланд аудит оруулдаг байх. Улс төрийн намууд сонгуулийн төв байгууллагад жил бүр намуудын орлого зарлага, хөрөнгийн байдлын талаар мэдээллүүд, үйл ажиллагааныхаа мэдээллүүдийг хүргэж нэгтгээд Улсын Их Хуралд Сонгуулийн төв байгууллага мэдээлдэг байх. Улс төрийн намууд үйл ажиллагаа юмнуудаа цахим хуудсанд байршуулж, зөвхөн гишүүддээ төдийгүй ард иргэдэд нээлттэй байх гээд маш олон заалтууд орсон.

Энэ улс төрийн намуудад авч байгаа энэ улс төрийн намуудыг нээлттэй ил тод болгох энэ хийгдэж байгаа хуулийн заалтуудыг зөрчвөл улс төрийн намуудыг идэвхгүй хэлбэр рүү

шилжүүлэх, цаашилбал татан буулгах хүртэл арга хэмжээ авах ийм зүйлүүдийг оруулж өгсөн. Улс төрийн намууд ер нь юу, өнөөдрийн байдлаар бол улс төрийн намууд нэлээн хаалттай ийм байдаг. Санхүүжилт нь яаж явж байгаа нь тодорхойгүй, хандив мөнгө нь яаж явж байгаа нь тодорхойгүй, улс төрийн намуудын дотоод юмнууд нэлээн хаалттай ийм байсан. Энийг дагуулаад улс төрийн намуудад үүсэж байгаа энэ нөхцөл байдлууд бол өөрөө манай улсын авлигын индексээс эхлүүлээд олон индекс, олон юманд бол сөргөөр нөлөөлж байсан. Тийм учраас бид нар энэ тайланг нийтэд мэдээлэх, улс төрийн намын үйл ажиллагаа ил тод нээлттэй байлгах чиглэлийн олон заалтуудыг тусгайлан зааж өгч байгаа.

Зөвхөн энэ нээлттэй энэ юу болох чиглэлээр 4 ч томоохон бүлэг байгаа. Түүний 1 нь бол жишээ нь 9 дүгээр зүйлийг бид нар намын үйл ажиллагааг цахимаар явуулах, ил тод байдлыг хангах гээд ингээд тусгай бүлэг орж ирж байгаа юм. Тайлангуудаа олон түмэнд нээлттэй болгох чиглэлээр 43 дугаар бүлэг гээд бас ингээд тусгайлан зааж өгч байгаа. Тэгэхээр улс төрийн намууд энэ хууль гарснаар бол улс төрийн намуудын үйл ажиллагаанаас эхлүүлээд санхүү хөрөнгө, хандив маш тодорхой нээлттэй болж, нөгөө талаасаа сонгуулийн төв байгууллага энэ улс төрийн намуудыг өдөр тутмын үйл ажиллагааг нь хянах, энэ талаар мэдээ мэдээллийг олон түмэнд хүргэх ийм нээлттэй болгох чиглэл рүү бас олон заалтууд орж өгч байгаа. Хэлэлцүүлгийн явцад Учрал гишүүний хэлээд байгаагаар зарим 1 хариуцлагын тогтолцоог илүү чангатгах ийм шаардлага байна гэж үзвэл хэлэлцүүлгийн явцад бас авч үзье.

Г.Занданшатар: Ням-Осорын Учрал гишүүн тодруулж асууя 1 минут.

Н.Учрал: Тэгээд энэ удаагийн Улс төрийн намын хуулийн хамгийн том дэвшил бол энэ Шилэн ил тод байдал юм байна гэж би харж байгаа. Тэгээд олон

хууль гардаг. Тэгээд эргээд хэрэгжих дээрээ гацаад байгаа юм. Жишээ нь 21 оны бидний баталсан 5 хуулийг дагалдуулаад 38 журам гарах ёстой. Одоо нэг 21 журам л гаргачхаад байна шүү дээ. Тэгэхээр энэ хууль дээрээ машинд унших байдлаар тэр 68 төрлийн мэдээллийг ил болгох нь мэдээлэл хариуцагч буюу улс төрийн намын үүрэг. Хэрэв ил болгохгүй байгаа тохиолдолд дараах хариуцлага хүлээнэ гээд тодорхой зааж өгөхгүй бол болохгүй байна. Тэгэхээр ажлын хэсэг дээр бас анхаараач. Тэр машинд унших байдлаар гэж тавьж өгөхгүй бол хэн ч хараад ойлгомжгүй мэдээллийг ил болгосноо мэдээллийг ил болгосон гэж хэлээд, нэг ийм өнгөцхөн байдлаар асуудалд ханддаг юм байна. Тэгээд үүн дээр нарийвчилсан зохицуулалт хийх хэрэгтэй байх.

Г.Занданшатар: Зочид танилцуулъя. Улсын Их Хурлын гишүүн Энхтайваны Бат-Амгалангийн урилгаар Нийслэлийн БЗД-ийн 29 дүгээр хорооны иргэдийн төлөөлөл Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой танилцаж байна. Та бүхэнд гишүүдийн нэрийн өмнөөс сайн сайхныг хүсье. Сая санал хэлсэн. Дуламдоржийн Тогтохсүрэн гишүүн асуулт асууна.

Д.Тогтохсүрэн: Баярлалаа. Тэгэхээр 2019 онд Монгол Улсын Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт орсон. Энэ нэмэлт, өөрчлөлтөөр улс төрийн намуудыг хариуцлагатай болгох, улс төрийн намуудын санхүүжилтийг ил тод нээлттэй болгох чиглэлд томоохон өөрчлөлт орсон. Энэ бол 2019 онд орсон нэмэлт, өөрчлөлтийг Улс төрийн намын хуульд тусгах, сүүлийн 10 гаруй жил Улс төрийн намын хуулийн өөрчлөлт хийгдээгүй учраас хийлгэх зорилгоор Монгол Улсын Ерөнхийлөгчөөс Улс төрийн намын тухай хуулийг санаачилж Их Хуралд оруулж ирж байна гэж бодож байна.

Хуулийн төслийг бол ерөнхийд нь дэмжиж байна. Тэгээд би хуулийн төсөл санаачлагчаас 3, 4 асуулт байна.

Нэгдүгээрт нь энэ хуулийн төслийг боловсруулахдаа Монголд үйл ажиллагаа явуулж байгаа улс төрийн намуудаас хэрхэн санал авав, иргэдээс хэрхэн санал авав, түүнийг яаж тусгав гэдэг зүйлийг нэгдүгээрт нь тодруулъя гэж бодож байна.

Хоёрдугаарт нь манайд байгаа энэ улс төрийн намуудын хувьд хурлаа хийдэггүй, төлөөллийн болон гүйцэтгэх байгууллагаа сонгодоггүй, намын дарга нь сая ч бас яригдаж байна. Бусад гишүүд нь намын дарга нь бараг насаараа шахуу сонгогдохсон 1 ийм дотоод ардчилалгүй намууд бий болчихоод байгаа юм. Энэ дотоод ардчиллыг сайжруулах, хариуцлагажуулах чиглэлээр хуулийн төсөлд хэрхэн тусгав гэдгийг нэгдүгээрт нь асууя гэж бодож байгаа юм. Хоёрдугаарт нь.

Гуравдугаарт нь намыг улс төрийн намыг үүсгэн байгуулахад энэ тооны асуудал байгаа юм 801 гэдэг. Тэгээд энэ бол арай л бага байгаа юм. Бид нар 19 оны сонгуулийн юу 19 онд Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг хийхдээ 28 оноос эхэлж сонгогчдын 1 хувь буюу өнөөдрийн байдлаар 21000 гишүүнээс дээш гишүүнтэй байх ийм заалтыг оруулж өгсөн. Энэ нь бол улс төрийн намыг хариуцлагажуулах, илүү үндэсний хэмжээнд байлгах, үндэсний хэмжээнд бодлогоо явуулдаг явуулдаг болгоход чиглэсэн ийм 1 том өөрчлөлт гэж бодож байгаа юм. Тэгэхээр энд бол 801 гээд ороод ирчихсэн байгаа. Уул нь бол би жаахан ахиулж явах ёстой юм биш үү гэдэг 1 ийм бодол байгаагаа хэлье.

Дөрөвдүгээрт нь нам дээр хамгийн чухал юм бол намын шат шатны байгууллагуудын асуудал байгаа юм. Анхан, дунд шатын байгууллага. Анхан, дунд шатын байгууллагын зохицуулалтыг хуулиар хийх болов уу гэсэн. Энэ хийхгүй оруулаад ирчихсэн байгаа юм. Бодвол дүрмээрээ зохицуул гэдэг байдлаар хийгээгүй юм болов уу?

Энийг яаж авч үзсэн юм бол гэдэг ийм асуудал байгаа юм.

Төгсгөлд нь энэ хуулийг хэдийнээс эхэлж хэрэгжихээр ер нь тооцож байгаа вэ? Мэдээж одоо ингээд ирэх жил сонгууль болно. Намыг хариуцлагажуулах, улс төрийн сонгуульд санал авсан байх асуудлууд нь 1 хэсэг заалт нь одоо хэрэгжээд, 1 хэсэг заалт нь сонгуулийн дараа хэрэгжих үү? Ер нь хэрэгжихтэй холбоотой асуудлыг ер нь юу гэж ажлын хэсэг авч үзэж байгаа вэ гэдэг ийм хэдэн зүйлийг тодруулъя. Баярлалаа.

Г.Занданшатар: 80 Содбаатар дарга.

Я.Содбаатар: Тогтохсүрэн гишүүний асуултад хариулъя. Тэгэхээр Улс төрийн намын хуулийг боловсруулах явцад улс төрийн Улсын дээд шүүхэд бүртгэлтэй улс төрийн намуудтай нэлээн хамтарч ажиллаж, парламентад суудалтай, суудалгүй намуудтай болон эрдэмтэн судлаачидтай нэлээн олон талаар хамтарч ажилласан гэж хэлж болно. Монгол Улсын Ерөнхийлөгч 21 онд тангаргаа өргөсний дараа улс төрийн намын удирдлагуудыг хүлээж авч уулзаж, ер нь Улс төрийн намын хуулийн буюу улс төрийн энэ намын эрх зүйн орчныг сайжруулах чиглэлээр улс төрийн намууд хамтарч ажиллаач. Зарчмын гэж болох саналын зөрүүтэй байдаг томоохон асуудлуудаараа санал нэгдэх юм бол энэ асуудлыг чинь хууль санаачлагчийн хувьд нөгөө талаасаа улс төрийн намаас хараат бус байдаг институтийн хувьд Ерөнхийлөгч санаачлаад ингээд өргөн барихад бэлэн байна гэдэг агуулгаа хэлсэн.

Энэний дараа Тамгын даргаар ахлуулсан парламентад суудалтай намуудын төлөөлөл, парламентад суудалгүй намуудын төлөөлөл орсон, МУИС, Багийн их сургуулийн энэ Улс төр судлалын танхимын судлаач эрдэмтэд орсон томоохон бүрэлдэхүүнтэй ажлын хэсэг гарсан. Энэ

ажлын хэсгээс хуулийн төслийг анх боловсруулж өнгөрсөн оны 5 сарын 04-ний өдөр Улсын дээд шүүхэд бүртгэлтэй 35 улс төрийн нам руу санал авахаар явуулсан. Энэний дараа улс төрийн намууд манай Тамгын газартай хамтраад бие даагаад олон улсын байгууллагуудтай хамтраад нээрээ 10 гаруй удаагийн хэлэлцүүлгүүд зохион байгуулж бас саналуудаа ирүүлсэн. Энэний дагуу энэ Хууль тогтоомжийн хуулийн дагуу энэ санал авах процессууд явагдсан гэж хэлж болно.

Ер нь бол энэ Улс төрийн намын хууль өнгөрсөн жилүүдэд парламентаар орж ирээд бас дэмжлэг аваагүй юм байна лээ. Бид нар анх 1990 онд Үндсэн хуулийн нэмэлтийн тухай хуулиа баталж, Улс төрийн намуудын тухай хуультай болсон. Дараа нь энэ 2005 онд Улс төрийн намын өнөөдрийн хүчин төгөлдөр байгаа хуулийг баталсан. Үүнээс хойш Улс төрийн намын хуульд томоохон өөрчлөлт оруулах ёстой гээд Элбэгдорж Ерөнхийлөгчийг байх үед хуулийн төсөл орж ирээд Их Хурал дээр бас босго даваагүй, парламентын босго даваагүй. Дараа нь энэ Баярцогт гишүүн бас ажлын хэсэг ахлаад хуулийн төсөл боловсруулсан байдаг. Бямбацогт гишүүн ахлаад бас хуулийн төсөл боловсруулсан байдаг. Тэгээд өнгөрсөн 18 жилийн хугацаанд бол энэ хуулийн төсөлд томоохон өөрчлөлт орж чадаагүй явж байгаад 18 жилийн дараа парламентад орж ирж байгаа нь энэ. Тэгэхээр санал авалтын хувьд бол нэлээн олон талаас саналыг нь авч тусгасан гэж хэлж болно. Олон улсын НҮБ, хүний эрхийн факт, улс төрийн эрхийн фактын гэж яадаг олон улсын индекс гаргадаг олон улсын байгууллагуудаас ч гэсэн санал зөвлөмж авч хамтарч ажилласан гэдгийг тодотгож хэлье.

Хоёрт энэ хурлаа хийхгүй байгаа дотоод ардчилалгүй улс төрийн намууд олон байгаа. Өнөөдөр энэ хугацаанд хуулийн дагуу хурлаа хийж байсан нам бол 1 л байгаа. Бусад улс төрийн хүчнүүд бол 8, 10 жилээр хурлаа хийдэггүй ийм

тохиолдлууд бүх улс төрийн намд нийтлэг байсан. Тийм учраас энэ улс төрийн намыг хариуцлагажуулах, ялангуяа гүйцэтгэх төв байгууллага, төлөөллийн төв байгууллага, удирдах дээд байгууллагуудын хурлуудыг цаг хугацаанд нь хийх, хэрэв цаг хугацаандаа хийхгүй бол тэр юунуудыг идэвхгүй хэлбэрт шилжүүлэх, цаашилаад тэр намыг татан буулгах хүртэл арга хэмжээ авах зөрчлөө арилгахгүй бол ийм заалтуудыг хуульд тусгаж өгсөн гэдгийг бас тодотгож хэлье.

Гуравд бол өнөөдөр хүчин төгөлдөр байгаа Үндсэн хуулийн заалтаар одоо яаж байгаагаар бол энэ 19 онд Үндсэн хуульд орсон нэмэлт, өөрчлөлтөөр улс төрийн намын гишүүнчлэлтэй холбоотой тодорхой заалтыг оруулсан. Тэр заалт бол 18, 19, 28 оны 1 сарын 1-нээс хэрэгжих ёстой юм. Тэгээд тэр заалттай холбоотойгоор гишүүдийн тооны асуудал яригдаж байгаа. Намыг Монгол Улсын сонгуулийн эрх бүхий иргэдийн 1-ээс доошгүй тооны иргэн эвлэлдэн нэгдэж байгуулна гэсэн энэ заалт бол 28 оны 1 сарын 1-нээс хэрэгжих юм. Тийм учраас бид дээр байгаа 801-ээр нь авсан. Ер нь бол бид нар илүү энэ намуудыг байгуулагдсаных нь дараа хариуцлагатай болгох чиглэлийнх нь заалтууд илүү орж өгсөн гэж ингэж хэлж болно. Одоо байгаа энэ 36, 7 нам бол энэ хууль гарсны дараа бол маш цөөхөн болж үлдэх юм байна лээ. Яг хариуцлагыг нь шахаад, төрийн байгууллага, сонгуулийн төв байгууллагаас, тэгээд тэр тайлан тооцоог нь аваад аудит хийгээд үйл.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: 80 Содбаатар дарга гүйцээгээд хариулчихъя.

Я.Содбаатар: Тийм. Хуулийг бол 24 оны 1 сарын 1-нээс хэрэгжихээр өргөн барьсан. Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг хууль хуулийг баталсантай холбогдуулан дагаж мөрдөх журмын тухай хуулийн төслийг хавсарган хамтад нь

дагалдуулан өргөн барьсан байгаа. Энэ хуулийн төслөөр бол энэ хууль гарсны дараа Улсын дээд шүүхэд бүртгэлтэй байгаа намууд энэ энэ баталсан хуульд нийцүүлэн өөрсдийгөө дахиж дүрэм, хөтөлбөр, дотоод зохион байгуулалтуудаа улс төрийн намд нийцүүлэх арга хэмжээ авах хугацаанууд өгч байгаа. Энэ бол Дагаж мөрдөх журмын тухай хууль дотор нь тодорхой зааж өгсөн байгаа.

Намын анхан, дунд шатын байгууллагатай холбоотой заалт дээр бол дүрмээр зохицуулахаар зааж өгсөн. Зарим манай улс төрийн намууд бол энэ анхан, дунд шатын байгууллагуудыг татан буулгах, 10000-аас дээш хүн амтай газар зөвхөн анхан шатын байгууллага байгуулдаг байя гэсэн саналууд ирж байсан. Тэгэхдээ энэ нь бол Үндсэн хуультай буюу иргэдийн эвлэлдэн нэгдэх эрх чөлөөтэй явж байгаа учраас намуудад энийг дүрмээр зохицуулахаар зааж өгсөн.

Г.Занданшатар: Цэрэнпилийн Даваасүрэн гишүүн асуулт асууна.

Ц.Даваасүрэн: Та бүгдийнхээ энэ өдрийн амгаланг эрье. Тэгээд энэ ер нь бол маш чухал хууль орж ирж байна л даа. Зүгээр хуулийг зарчмын хувьд бол дэмжээд ингээд л хэлэлцээд явах нь зөв. Ер нь энэ улс орон төр сайн байхын гол үндэслэл бол намууд л зарчимтай хариуцлагатай байх ёстой асуудал байхгүй юу. Тэр талаас нь л ер нь бид энэ улс төрийн намуудыг төлөвшүүлэх чиглэлд анхаарах ийм шаардлага байх шиг байгаа юм. Улс төрийн намуудын 1 ялангуяа том намуудын маань 1 бардамнаад ингээд нийгмийн хариуцлагаа нэг үл ойшоогоод яваа юм бол намын гишүүнчлэл байгаад байгаа юм. Хатуу гишүүнчлэл. Яаж ч байсан 1 санал өгчихдөг, 20-30 хувьтай. Тэгээд саналаа авчихдаг. Одоо бүр тэрийгээ ашиглах гээд намын жагсаалтаар сонгууль хийдэг болгох гээд байгаа шүү дээ.

Хэдийгээр тэр намын жагсаалтын хүн дугуйллаа ч гэлээ гэсэн тэр хүний хувийг намын хувьд тооцно. Тэгээд намын дээгүүр жагссан байгаа бүх хүн Их Хурлын гишүүн болдог. Тэгэхээр энэ төрийн чинь энэ төрийн байгууллагуудын чинь ер нь сулруулаад байгаа юм энэ намын хатуу гишүүнчлэл. Тэгэхээр энэ чиглэл дээр алхам хийсэн зүйл энэ хуулийн төсөл дээр байна уу?

Өнгөрсөн хугацаанд бол ингээд яаж энэ улс орныг зөв байлгах ёстой юм, энэ төрийг зөв байлгах ёстой юм гэж ингээд бодоод явж байхад бол хамгийн гол учир шалтгаан бол би хатуу гишүүнчлэл юм байна л гэж бодсон. Яагаад гэвэл энэ төрд орж ирж байгаа улсуудыг, энэ Улсын Их Хуралд орж ирж байгаа улсуудыг намын гишүүн чинь намын гишүүд бол ерөөсөө үндсэндээ хэн ч байсан чирээд оруулчхаж байна шүү дээ. Нөгөө бор халзан хонь байсан ч чирээд оруулчхаж байна шүү дээ. Ямар нэг гэмт хэрэгт холбогдсон ч бай чирээд л оруулчхаж байна шүү дээ. Намын гишүүд чинь саналаа өгөөд л. Ялангуяа сонгуулийн ирц бага байх юм бол бүр нөгөө намуудын чинь хувь бараг нийт сонгуулийн ирцийн 50 хувь болчхож байгаа байхгүй юу. Сонгуулийн ирц 51 хувьтай байлаа гэхэд 2 намын нийлсэн намын гишүүдийн хувь бол нийт сонгуулийн 50 хувь нь болчхож байгаа байхгүй юу.

Тийм учраас тэр төр рүү чинь тэр нэр хүндгүй болчихсон, аль эсвэл авлигал албан тушаалын гэмт хэрэгт холбогдчихсон улсуудыг чинь чирээд оруулчхаад байна шүү дээ. Одоо бүр үүнийгээ баталгаажуулахын тулд намын жагсаалтын ард нуугдаж ордог сонгуулийн тогтолцоог оруулж ирчхээд хэлэлцэх гээд сууж байна шүү дээ. Тийм учраас энэ хатуу гишүүнчлэл байгаа цагт бол лав төр цэвэршихгүй. Тэр намын гишүүн чинь гишүүнээрээ дамжуулаад л ингээд л төрөө бохирдуулсан хэвээрээ л байна.

Өөр нэг асуудал бол төрийн албыг сулруулж байгаа юм. Энэ намын гишүүнчлэлээс болж. Намын гишүүн, намын гишүүн гэж чихсээр байгаад энэ төрийн алба чинь суларчихлаа шүү дээ. Хуучин бол яах вэ нэг намын тогтолцоотой байхад бол үнэхээр шилдгүүдээ тэр 90-ээд оноос өмнө бол төрийн албанд тавьдаг байсан. Одоо бол үгүй. Одоо бол тэгээд л намын гишүүнээр нэлээн сайн нялдаганаж гүйсэн нь бол тэгээд албан тушаалд очдог. Намд хийж байсан ажлынхаа төлөө заавал албан тушаалд очих гэдэг. Тэгээд төрийн байгууллагуудаа одоо болохоо больчихсон. Тэгээд харин сая Засгийн газраас бол шүүр ажиллагаа явуулъя. Энэ үнэхээр төрд ажил хийгээд явж байгаа улсуудын дургүйцлийг төрүүлж байна гэдэг агуулгаар энэ шүүр ажиллагаа яваад байна.

Үгүй ээ аргагүй шүү дээ. Үгүй ээ би яг төрд бүх шат дамжлагаар нь явсан хүний хувьд бол тэрийг маш сайн мэдэрч байна. Үгүй ээ, энэ чинь бүх шат дамжлагаар нь яваад л 1 карьерт хүрье гээд л хүн бүр л бодож байгаа шүү дээ юу гэдэг юм газрын дарга больё. Төрийн нарийн бичгийн.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Хэн хариулах вэ? 80 Содбаатар дарга хариулна.

Я.Содбаатар: Улс төрийн намын хатуу гишүүнчлэлийн асуудлыг бид нар бас олон жил ярьж байгаа. Ялангуяа орон нутагт анхан, дунд шатан дээр улс төржиж байгаа байдал бол иргэдийн бухимдлыг бас нэлээн өндөрт байдаг. Иргэдийн уулзалт дээр ч гэсэн хамгийн их ярьдаг зүйл бол энэ хатуу гишүүнчлэлийг багасгаж өгөөч, хэтэрхий улс төржилтийг зогсоож өгөөч гэдэг ийм шаардлагууд явдаг. Энэ агуулгаараа бол Улс төрийн намын хуулийг боловсруулах явцад энийг нэлээн анхаарч үзсэн. Энэ удаагийн хуулиар бид нар улс төрийн намын хатуу гишүүнчлэлээс татгалзаж байгаа.

Тэгэхдээ улс төрийн намын гишүүнчлэлийг дотор нь 3 хувааж байгаа. Улс төрийн намын гишүүн, намын гишүүн, улс төрийн намын дэмжигч гишүүн, сонгуульт гишүүн гээд. Тэгээд энэ 3 юун дээрээ бас тодорхой чиг үүргүүдийг нь хуваарилж өгсөн. Тухайлбал улс төрийн намын тэр жинхэнэ гишүүн болж байгаа тэр хүн бол татвараа төлдөг заавал үүрэгтэй. Дээрээс нь улс төрийн намын дотоод сонгуульд саналыг өгөх эрхтэйгээр оролцдог ийм албан ийм хүн иргэнийг бол хэлж байгаа юм. Намын үйл ажиллагаанд оролцдог, намын бодлого, үйл ажиллагааг дэмждэг, намын үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцдог гэхдээ заавал татвар төлөхгүйгээр ийм юунуудыг бол дэмжигч хүн гэж бас салгаж өгье гэж бодож байгаа. Ингэх юм бол одоо байгаа энэ хатуу гишүүнчлэлийн хүрээнд байж байгаа зүйл бол 1 алхам бас алхам болж байгаа гэж ингэж харж байгаа.

Ер нь бол бид нар энэ Намын хуулийг хийх явцад бол эвлэлдэн иргэдийн эвлэлдэн нэгдэх эрх чөлөөтэй холбоотой, тэр иргэдийн эвлэлдэн нэгдэх эрх чөлөөнд хөндлөнгөөс нөлөөлж байгаа нөлөөллийг багасгах чиглэлээр бас тодорхой, тодорхой заалтуудыг тусгаж өгсөн. Намын зүгээс, төрийн байгууллагын зүгээс, албан тушаалтны зүгээс иргэдийн эвлэлдэн нэгдэх эрх чөлөөнд янз бүрийн шахалт үзүүлдэг ийм зүйлүүдийг хязгаарлах чиглэлээр тусгайлсан бас бүлэг оруулж ингэж өгсөн гэдгийг бас тодотгож хэлье.

Г.Занданшатар: Цэрэнпилийн Даваасүрэн гишүүн тодруулж асууна 1 минут.

Ц.Даваасүрэн: Тийм. Төрийн албан хаагч нар яагаад дургүйцээд байгаа вэ гэхээр насаараа мөрөөдөөд 1 очъё гэж бодож байгаа албан тушаал дээр нь энэ сонгуулийн үр дүнгээр 1 өдөр 1 хүн хүрээд ирж байгаа байхгүй юу. Ямар ч төрийн албаны туршилагагүй хүн. Тэгээд л дургүйцээд байгаа юм. Тийм учраас энэ

төрийн албыг цэвэр байлгая гэх юм бол бид нар энэ намын харьяаллаар 4 жилийн сонгуулийн үр дүнгээр энэ очдог юмыг л болиулахгүй бол өнөөдөр төрийн алба бүр чадахгүй болчихсон юм байна лээ. Нөгөө уламжлалт тэр карьерын систем нь байхгүй болчихсон. Сайдаар ажиллуулъя гэхээр хүнгүй болчихсон. Тийм учраас сая тэр дан дээлтэй явж чадсангүй шүү дээ.

Хуучин бол Энхбаярын Засгийн газрын үед байсан сайд нарыг бид нар 2000 оны үед бүгдийг нь л хүлээн зөвшөөрдөг байсан шүү дээ. Тэр тухайн үеийн сайд нарыг. Гэтэл өнөөдөр ингээд дан дээлтэй сайд тавихаар нийгэм ч зөвшөөрөхгүй, салбарынхан ч зөвшөөрөхгүй болчихсон. Энэ чинь өөрөө энэ 4, 4 жилээр юм уу, 2 жилээр ч юм уу төрийн албыг сонгуулийн үр дүнгээр намын гишүүнчлэлээр аваачиж ингэж томилдгоос л болсон хэрэг л дээ. Тэгээд төр бол чадавхгүй болж байгаагийн 1 шалтгаан энэ. Цаашидаа бид нар энэ.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Хэн хариулах вэ, Бямбажаргал уу? Санал уу. Хаянгаагийн Болорчулуун гишүүн асуулт асууна.

Х.Болорчулуун: Баярлалаа. Монгол Улс парламентын засаглалтай. Тийм учраас намаар дамжиж намууд төрийн эрхээ барьж байгаа. Намын нэр хүнд энэ сүүлийн гучаад жилд үнэхээр навс уналаа. Энэ улс орны байдлын эдийн засаг, нийгмийн байж байгаа байдал, ард түмний амьдрал энэ бол намын намуудын бодлого, мөрийн хөтөлбөр буруу, бүтэц зохион байгуулалт ер нь бурууг бас харуулж байгаа юм гэж хэлэх байна.

Би бодлого гэж хэлэхэд нь, намууд сонгуульд өрсөлдөхдөө амлалт үүрэг авдаг. Тооцоогүй, судалгаагүй, амлалтуудыг өгдөг, хэзээ ч биелэхгүй, хэзээ ч биелэхгүй. Жишээлбэл та бүхэн мэдэж байгаа 1 нь сая төгрөг өгнө гэхэд нөгөө нам нь 1,5 сая өгнө гээд л өрсөлдөж л байсан. Ийм тооцоогүй судалгаагүй үл биелэх амлалтуудыг

намын энэ хууль дээр бол бүр хатуу чанга байлгаж хасах хэрэгтэй гэж бодож байна. Байж болохгүй ийм. Бүр тооцоотой, энэ мөрийн хөтөлбөрийг биелүүлэхэд ийм эдийн засаг санхүүжилтээс энэ мөнгийг босгоно гээд бүр нарийн тооцоотойг зааж өгч баймаар байна. Тэгэхгүй бол худлаа амлалтаар хуурсаар байгаад ард иргэд ч итгэхээ болилоо ний нуугүй хэлэхэд. Энэ манай танай нам гээд ч байх юм байхгүй энэ дээр бол.

Хоёрдугаарт тэр намын хатуу гишүүнчлэл бол үнэхээр улс орныг түйвээсэн. Нээрээ зарим ард иргэд бол тэгээд л худалч байсан, хулгайч байсан манай нам юм даа гээд буруу харж байгаад л өгчихдөг. Одоо тэгээд өгөхөө ч болих тийшээ хандаж байгаа шүү. Тэгэхээр хэтэрхий бага ард түмнээ жижиг Монгол Улсаа бас дунд нь намын гишүүнчлэлээр хуваагдаж хаямаар хувааж хаямааргүй байна. Ялангуяа сум дээр бол намын салбар үүр байх ямар ч шаардлагагүй. Энийг ард иргэд өөрсдөө хүсэж байна шүү дээ сумынхан. 10000-аас дээш хүн хүнтэй хот, тосгон, аймгийн төвд намын үүр байдаг ч юм уу тийм заалт оруулах хэрэгтэй байна. Суман дээр бол хамаатан садан, ах дүү нар, найз нөхөд үнэхээр хуваагдаж энэ юунаас чинь болж аргаа барлаа. Энэ хатуу гишүүн тэр дотор суман дээр намын үр байх эсэх талаар ер нь яаж энэ хуулийн төсөл дээр оруулсан бэ гэдгийг бас асууя.

Хамгийн гол нь үнэн зөв мөрийн хөтөлбөр гаргадаг, хэрэгжүүлдэг байх хэрэгтэй. Бид нар 1 хэсэг гишүүд Америкт очоод бид нар Америкаас их туршилага их ардчиллын их Америкаас туршилага судалдаг л даа. 1 өвгөн, 70 настай өвгөн би 4 намаас сонгогдсон. Бүгд найрамдах нам, Ардчилсан нам 2 том нам, бие даагч, өөр 1 жижиг намаас сонгогдсон. Үгүй ээ яаж болдог юм бэ гэсэн чинь үгүй ээ би мөрийн хөтөлбөрийг нь яаж аль нь зөв, үнэн зөв хэрэгжих мөрийн хөтөлбөр гаргаж байна тэндээс нэр дэвшдэг. Тийм эрх

чөлөө эдэлж байна. Манайд бол өөр нам руу орвол тэгээд л урвагчаар нь дуудаад л тэр хүнийг байхгүй болгоно л доо.

Нам өөрчлөх яах вэ, эх орноосоо харин урваж байгаа шүү. Бас намын нэрээр. Том эрх ашгийн төлөө байж чадахгүй. Улс орныхоо байгалийн баялаг эрх ашгийг ард түмнийхээ нийтийн төлөө байлгаж чадахгүй байдгийг бүгд мэдэж байгаа шүү дээ. Тэгэхээр саяын миний асуусан асуултуудад хариулахыг хүсэж байна, тийм.

Г.Занданшатар: 80 Болорчулуун гишүүний асуултад Содбаатар дарга хариулна.

Я.Содбаатар: Болорчулуун гишүүнтэй олон зүйлээр бас санал нэгдэж байгаа. Ялангуяа энэ улс төрийн намуудтай холбоотой, хэтэрхий улс төржиж байгаа байдлуудтай холбоотой, манай ард иргэдийн дунд байгаа энэ хатуу гишүүнчлэлээс улбаалсан энэ зүйлүүд бол энэ 30 жилд бид нарын бас нэлээн шүдний өвчин болж ирсэн асуудлууд. Зарим нэг ярьж байгаа зүйлүүд бол Сонгуулийн хууль руу илүү орох байх л даа. Яагаад гэхээр энэ Улс төрийн намын тухай хууль, Сонгуулийн хууль эд нар бол хүйн холбоотой хоорондоо ийм хуулиуд. Тийм учраас зарим зохицуулалтууд тийшээ орох байх гэж бодож байна.

Зүгээр ер нь бол энд бол бид нар бас нэлээн олон заалтууд хийж өгсөн. Энэ удаагийн Улс төрийн намын хуулийн 1 амин сүнс бол улс төрийн намуудыг бодлогын институт болгох чиглэл рүү нь төлөвшүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, бодлогын институт болгох чиглэл рүү нь шахсан олон заалтууд орж ирж байгаа юм. Тэр нь юу хэлж байгаа вэ гэхээр улс төрийн намууд өөрийнхөө жилийн санхүүжилтийн тодорхой хувийг хөгжлийн бодлого боловсруулахад, судалгаа хийхэд, хөгжлийн бодлогоо төлөвлөхөд зарцуулдаг байхаар зааж өгч байгаа. Хэрэв тэр жилийн 15 хувиа тэрэнд зарцуулаагүй байх юм бол нөгөө

аудитын шалгалт, нөгөө тайлан Сонгуулийн төв хороонд сонгуулийн төв байгууллагад өгч байгаа тайлан дээрээ зөрөх юм бол улсын орлого болгох болгодог хүртэл ийм арга хэмжээ авах юм. Нэг ёсны таны түрүүний хэлдэг амлалт, үүрэг авах гэж байгаа бол тэр амлалт, үүрэг нь улсын хөгжлийн бодлоготой нийцэж байх ёстой. Улс орны гаргасан урт хугацааны, дунд хугацааны хөгжлийн бодлогуудтай нийцдэггүй. Өглөө босож ирээд гэнэт санаанд орсон тоогоо тавьдаг. Сонгууль ойртохоор хорвоо дэлхий хамгийн сайхан болгочих юм шиг худлаа амлалтууд өгдөг. Амьдралд нийцэхгүй, Монголын хөрсөнд буухгүй энэ зүйлүүдийг бол хааж өгсөн заалтуудыг оруулж өгсөн. Улс төрийн нам бол намын мөрийн хөтөлбөрөө боловсруулахдаа улс орны хөгжлийн хөтөлбөртэй уялдаж л тэр асуудлуудаа тавихаар зааж өгсөн гэдгийг бас тодотгож хэлье.

Ер нь бол Монголчууд бид нар цөөхөн ард түмэн, хагалж бутрахгүй байх ёстой. Өнөөдөр 36 нам гэдэг бол улс төрийн намын тооны хувьд ч гэсэн хэтэрхий олон байгаа гэж үзэж байгаа. Монголчууд бид нар эвлэлдэж нэгдэх, нийлэх, нэгдэл рүүгээ явах цаг болсон. Тийм учраас энэ агуулгаараа бол энэ удаагийн хуулиар бол бид нар энэ чиглэл рүү агуулгын концепцын өөрчлөлтүүд орж байгаа. Улс төрийн нам мэдээж иргэдийн эвлэлдэн нэгдэх эрх чөлөө байлгүй яах вэ. Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөө байлгүй яах вэ. Гэхдээ энэ эрх чөлөөнүүдийг хангахын хүрээнд нэрэн доор энэ цөөхөн ард түмнийг хэт хувааж, олон намд хувааж ингээж болохгүй гэж ингээж үзэж байгаа юм. Тэр агуулгаараа хэрэв иргэд эвлэлдэн нэгдээд, үзэл бодлоороо нэгдээд улс төрийн нам байгуулж байгаа бол хариуцлагатай явах ёстой. Тийм учраас улс төрийн намыг хариуцлагажуулах заалтуудыг нэлээн хийж өгсөн гэдгийг хэлье.

Яг тэр анхан, дунд шатын бүтэц зохион байгуулалттай холбоотойгоор

ялангуяа 10000-аас дээш хүн амтай суурин газар л улс төрийн нам байгуулна гэх юм бол Үндсэн хуулийн зөрчил рүү орж байгаа учраас бид нар энийг 1 ёсны тэр 10000 хүн амтай сууринд амьдарсныхаа төлөө эвлэлдэн нэгдэж болохгүй, улс төрийн намд гишүүн байж болохгүй гэсэн агуулга цаана нь явж байгаа учраас энэ дээр одоо бид намуудын дүрмээр зохицуулахаар оруулсан. Манай ХҮН намаас энийг тусгайлан бүр заалт болгож өгөөч гээд ингээд одоо ирсэн саналуудын 1 нь. Тэгээд бол яах вэ хуулийн төсөл боловсруулах хууль санаачлагчийн хувьд бол үзэж байгаад энийг бол энэ удаагийн хуулийн төсөлд ороогүй. Мэдээж хэлэлцүүлгийн явцад бид нар энэ улс төрийн намуудын зарим 1 зүйлүүдийг бол хязгаарлах ийм зүйлүүд явах байх гэж.

Жишээ нь сумын иргэдийн Хурал орон нутгийн сонгуульд улс төрийн намыг оролцуулдаггүй, улс төрийн намаар нэр дэвшүүлдэггүй байгаач гэдэг саналууд олон намаас ирсэн. Гэтэл энэ бол Сонгуулийн хуулиар зохицуулах болохоос Улс төрийн намын хуулиар зохицуулах ёсгүй юм байна гээд ингээд орхисон байж байх жишээний. Миний түрүүний хэлдэг сая Болорчулуун сайдын хэлж байгаа олон асуудлууд бол зарим 1 зүйлүүд нь Сонгуулийн хууль дээрээ хамтад нь авч үзэж, аль нь Улс төрийн намын хууль руу орох ёстой юм зохицуулалт юм, аль нь Сонгуулийн хуулийн хүрээнд зохицуулах зохицуулалт юм бэ гэдгийг явах байх. Тийм ч учраас өнөөдөр Улсын Их Хурал.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Хаянгаагийн Болорчулуун гишүүн асуулт асууна.

Х.Болорчулуун: Намын үүр салбар байгуулахдаа үнэхээр 2, 3 мянган хүнтэй сум дээр намын үүр салбар байгуулаад тэнд нь бол хэд хэдэн нам байгуулагдаад энэ ингээж жижижхэн ард түмнээ талцуулж, эв нэгдлийг нь бутаргамааргүй байна. Энэ Ерөнхийлөгчөөс санаачилж байгаа Ерөнхийлөгч бүх ард түмний эв нэгдлийн

бэлгэдэл байх ёстой. Энийг сумынхан хүсэж байгаа шүү. Би өөрөө насаараа Их Хурлын гишүүн болтлоо орон нутагт амьдарсан хүн. Үгүй ээ, яагаад тэр аймгийн төв дээр, тэр нийслэлд нь намын үүрүүд нь байг л даа. Заавал тэр 10000-ыг нь заахгүй гэхэд. Суман дээр заавал намын үүр байлгахыг хуулиар энэ Намын хуулиар ч гэсэн заамааргүй байна гэж хэлэхээр байна.

Хоёрдугаарт намын хатуу гишүүнчлэлээс болино гэж зөндөө л ярьсан, ажил хэрэг болгомоор байна. Ингэхийн тулд яах ёстой вэ гэвэл намын.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Хаянгаагийн Болорчулуун гишүүн 1 минут.

Х.Болорчулуун: Намын гишүүнчлэлийн татвар цахим ил тод байх ёстой. Манайх Цахим яамтай болчихлоо шүү дээ. Татвараа төлөхгүй б сар болдог ч юм уу, улирал болдог ч юм уу тэгвэл автоматаар намын гишүүнчлэлээр хасагдах ч юм уу ийм юуг оруулмаар байна. Тэрнээс татвар төлөхгүй мөртөө хэдэн сар, жилээр явчхаад намын гишүүн гээд л ингээд бүртгүүлэлтээ хэвээр байдаг энэ байдлыг л халъя. Татвар төлөхгүй нь яах вэ дэмжигч гишүүн гэнэ үү, дэмжигч л байдаг юм байгаа биз. Яг гишүүнчлэлийн тэр татвар төлөлтийг хүртэл ил тод бол болгоё. Энэ дээр наад хуулийн бас зохицуулалт чиглэл бас яваасай гэдгийг бас хүсэх байна. Энийг анхаарч ажлын хэсэг ажиллаасай.

Г.Занданшатар: 80 Содбаатар дарга хариулна.

Я.Содбаатар: 2005 оны хуульд бол намын засаг захиргааны нэгж аймгуудад намын байгууллага байгуулах ийм заалт байсан юм. Тэгээд сүүлд бол хүчингүй болсон санагдаж байна. Одоо байгаа хүчин төгөлдөр хуульд. Энэ хуульд бол бид нар намууд зохицуулаад заавал сумандаа байгуулах юм уу, аймаг орон нутагт байгуулъя гэсэн заалт байхгүй.

Тэр бол улс төрийн намууд өөрсдийн зохицуулалтаар дүрмээрээ зохицуулах асуудал болж байгаа юм. Нээлттэй болгож байгаа гэсэн үг. Нээлттэй болгож байгаа гэсэн үг. Тийм учраас хэрвээ зарим намууд илүү цахимжаад, илүү яагаад заавал аймаг орон нутагт байгуулахгүй бол чи заавал тэр сумд байгуул, аймгуудад байгуул гэдэг заалт байхгүй шүү. Энийг бас тодотгож хэлэхгүй бол буруу ойлголт явах гээд байх шиг байна.

Хоёр дахь нь болохоор бол тантай яг санал 1 байгаа. Хатуу гишүүнчлэлээсээ татгалзаад. Дэлхийд намын гишүүнгүй улс төрийн нам гэж байхгүй. Улс төрийн нам хатуу гишүүнтэй юу, сул гишүүнтэй юу л гэж байгаа юм. Бид нар тэр сул гишүүнтэй буюу намын хатуу гишүүн буюу тэр намын жинхэнэ гишүүнийг намынхаа дотоод саналдаа саналаа өгдөг, дотоод сонгуульдаа саналаа өгдөг, татвараа төлдгийг нь байя. Бусад нь.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Хавдисламын Баделхан гишүүн асуулт асууна.

Х.Баделхан: Баярлалаа. Манай улс олон намын тогтолцоонд шилжээд гуч гаруй жил болсон. Өмнөх нийгэмд бол нам хамт намын хамт олноороо хэлэлцээд хүмүүсийг төлөвшүүлдэг, хүмүүжүүлдэг байсан, асуудал шийддэг байсан. Одоо бидний нам бол зүгээр л сонгуулийн төлөөлөл засгийн эрхийн төлөөлөл ажиллаж байгаа нам болоод хувирч байгаа шүү дээ. Яг амьдрал дээр сая би гишүүд ярьж байна нэг хамгийн гол дутагдал бол хэт их намчирхдаг. Хүмүүсийг бол намаар нь ялгаварладаг. Чи мөнхийн цагаан, чи мөнхийн улаан нам гэсэн. Тэгээд сонгууль болгоны дараа нөгөө ажлын төлөө тэгээд тэмцэл явагддаг. Солино, хална, сэлгэнэ. Тэгээд энэ л бидний хамгийн гол дутагдал болж байгаа шүү дээ.

Тийм учраас энэ тэр хатуу гишүүнчлэл гэдгийг нь бас жаахан ялгаж

зааглахгүй бол болохгүй юм байна. Одоо бодлогын нам болгоно гэж энэ зөв. Нам бодлогоороо улс төрийн сонгуульд ороод, аль ялсан нам тэгээд Засгийн эрх бариад хөтөлбөрөө хэрэгжүүлдэг. Америк бол ерөөсөө сонгууль болгон дээр 2 нам л бодлогоороо өрсөлдөөд байгаа шүү дээ. Тэгээд аль нь ялна тэр намаа байгуулаад тэгээд ажилладаг. Бид нар бас ер нь цаашидаа тийм зам руу явах нь зөв байгаа.

Хамгийн гол нь хөдөө хэт их улс төрждөг. Хэт их улс төржинө, тэгээд ялангуяа сонгуулийн үед бол тэр сонгуульд бол бараг бүх хүмүүс ажилтай болохын төлөө, нэг амьдралтай болохын төлөө л сонгуульд яваад, тэгээд сонгуульд ялалт байгуулсны дараа би тийм ажил авна, тийм юм хийнэ гэсэн ийм тогтолцоотой болсон шүү дээ бид нар. Бид нар энийгээ засмаар байна. Тийм учраас ер нь хатуу гишүүнчлэл гэдгээсээ ер нь тодорхой хэмжээгээр бид нар энэ удаад татгалзах нь зөв гэсэн саналтай байгаа. Тодорхой бодлогын нам болъё гэж.

Тэгээд өнөөдөр бол 36 нам Улсын дээд шүүхэд бүртгэлтэй гэж байгаа. Тэгээд энэ 36 нам ер нь 1 ганц 2 намаас бусдыг нь бол бид нар мэдэхгүй шүү дээ. Арай ч ийм байж болохгүй л дээ. Тэгээд энэ хуулийн төсөл дээр бас 1 ийм зүйл байгаа юм байна 27.3 дээр бол нийт сонгогчдын 2-оос дээш хувийн санал авсан намыг төрөөс санхүүжнэ гэж. Энэ ямар юу гэсэн үг юм бэ? Сая бид нар сонгуулийн хууль ярихдаа бол 3 хувиас дээш ялсан нам бол парламентад суудал авдаг гэсэн. Тэгээд энэ 2 хувийг нь санхүүжүүлнэ гэж энэ төрөөс санхүүжнэ гэж заасан байна. Энэ ямар учиртай юм бэ гэж асуумаар байна? Баярлалаа.

Г.Занданшатар: Содбаатар дарга хариулна. 80.

Я.Содбаатар: Тийм. Бид нар энэ удаагийн хуулиар энэ төрөөс улс төрийн намуудад өгч байгаа хөрөнгө мөнгөний

хэмжээ, зарцуулалт, зориулалт, тайлан, энд тавих хяналт гээд цогцоор нь авч үзэж байгаа юм. Өнөөдөр улс төрийн намуудын хууль өнөөдөр байгаа. Өнөөдөр бол улс төрийн намууд суудлын авсан суудлын тоогоор суудлын мөнгө гэж авч байгаа юм. Парламентад суудалтай намууд. Аймаг орон нутгуудын иргэдийн Хурал өөрсдөө журам гаргаад аймгийн иргэдийн хурал, сумын иргэдийн хурлын бас суудлын мөнгө, төлөөлөгчийн мөнгө гээд бас тодорхой мөнгө баталдаг. Улсын төсвөөс өнгөрсөн 4 жилийг аваад үзэх юм бол бас багагүй хэмжээний хорь гаран тэрбум төгрөгийн зарцуулсан байгаа юм.

Тэгэхээр бид бүхэн бол энэ удаагийн хуульдаа бол энэ төрийн санхүүжилт гэдэг юмыг маш тодорхой болгоё. Нэг ёсны сонгогчдын саналтай уялдуулж энийг өгдөг, сонгогчдын парламентад өгсөн саналтай нь уялдаж энэ хөрөнгө мөнгийг өгдөг болъё гэж ийм санал оруулж байгаа. Тэгэхээр сонгогчдоос санал авч чадахгүй, ард түмний дэмжлэггүй бол тэр нам дэмжлэг авахгүй гэсэн үг. Тэгээд ингэж үзэж байгаад ер нь улс төрийн намуудыг төлөвшүүлэх, улс төрийн намуудаа дэмжих гэдэг агуулгаараа бол бид бүхэн нийт сонгогчдын 2-оос дээш хувийн санал авсан намд төрийн санхүүжилт олгоно гэдэг ийм заалт оруулж байгаа юм.

Сүүлийн 4 сонгуулийн дүнг аваад үзэх юм бол 4 сонгуулийн дүнг аваад үзэх юм бол энэ босгыг давсан улс төрийн намууд маш цөөхөн байгаа. Маш цөөхөн байгаа. 36 нам мөнгө төгрөг авах гээд байгаа юм биш. Юу гэсэн үг вэ гэхээр сүүлийн энэ ийм шийдвэр яасан болохоор би сүүлийн сонгуулийн дүнгүүдийг ерөнхий ингээд та бүхэнд хэлээд өгье. 12 онд бол 4 нам л сонгогчдын 1 хувийн саналыг давсан байгаа. Улсын Их Хурлын сонгуулиар МАН, АН, МАХН Шударга Ёс Эвсэл, Иргэний Зориг Нам л энэ сонгогчдын ийм саналыг авсан, дөрөвхөн субъект. 16 оны сонгуулиар Улсын Их Хурлын сонгуулиар МАН, АН, МАХН, Тусгаар тогтнол эв нэгдлийн эвсэл, Бүгд

найрамдах нам л 1 хувийн босго давсан байгаа. Хамгийн сүүлд Бүгд найрамдах нам 1.66-аар жишээ нь энэ босгыг давж байгаа, 1 хувийн босгыг нь. 2 хувийн босго гэх юм бол 4, 5-хан нам.

2020 оны Улсын Их Хурлын сонгуулийн дүнгээр аваад үзэх юм бол МАН, АН, Та бидний эвсэл, Зөв хүн электорат эвсэл, Шинэ эвсэл 2 хувийн босго давсан, 1 хувийн босго давсан хүн гэх юм бол Сахигтун 19 эвсэл 1.04-өөр давж байгаа юм. Нэг ёсны улс төрийн нам гэж хэлээд байгаа энэ 36 субъектийн чинь яг сонгуульд ороод ард иргэдийнхээ дэмжлэгийг авсныг авах юм бол 1 хувийн босго давж байгаа нь ерөөсөө л 4-5 нам л даваад байгаа юм. Тийм учраас бид бүхэн энэ ард иргэдийн дэмжлэгийг авч байгаа энэ улс төрийн юунуудад энэ төрийн санхүүжилт олгох энэ зүйлийг оруулж ирж байгаа.

Сонгуульд оролцдоггүй намууд бас байна. Нөгөө гол зорилгоо биелүүлдэггүй. Тийм учраас ингэх юм бол бид нар ээлжит сонгуульд оролцохгүй бол намыг идэвхгүйд тооцох, цааш нь татан буулгах арга хэмжээ авахаар бас хариуцлагын тогтолцоо оруулж өгч байгаа.

Төрийн санхүүжилтийн хэлбэр бол өнөөдрийн тооцож байгаагаар бол улсаас өнгөрсөн 4 жилд гарсан сүүлийн жилүүдэд гарсан хөрөнгө мөнгөнөөс төсөв дээр ирэх ачаалал бол илүү нэмэгдэхгүй байгаа гэдгийг бас тодотгож хэлэх нь зүйтэй байх. Хэлбэрийн хувьд бол бид нар 1 хувийн босго давсан намуудад шууд бус дэмжлэг гээд бодлого үйл ажиллагаагаа, мөрийн хөтөлбөрөө олон түмэнд сурталчлах чиглэлээр Олон нийтийн радио, телевизээр тодорхой үнэ төлбөргүй нэвтрүүлэг явуулах, төрийн болон төрийн өмчит заал танхимыг 1 жил жилд 1 удаа үнэгүй ашиглах эрх олгох гэх мэтчилэн ийм дэмжлэгүүд үзүүлж байгаа. 2 хувийн босго давсан намуудад бол санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх боломж.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Хавдисламын Баделхан гишүүн асуулт асууна, тодруулна 1 минут.

Х.Баделхан: Тийм. Энэ зүгээр тэр Сонгуулийн тухай хуулийн дагуу яг тэрүүнтэй уялдаатай тэгээд парламентад суудал авсан байвал тэр санхүүжилт авдаг бол ер нь зөв юм биш үү. Нэг нь бол 2 хувьтай, нэг нь 3 хувьтай гэж хэлсэн. Сая Казахстан улсад 3 сонгууль явагдсан, 6 нам орсон. Энэ манайх ч гэсэн цаашидаа бол 4, 5 л нам гарчих байх л даа. Тийм учраас 3 хувь гэж тэр Сонгуулийн хуультай уялдуулсан нь дээр байх гэсэн саналтай байна. Баярлалаа.

Г.Занданшатар: Санал хэллээ. Энэ долоо хоногт төрсөн өдөр нь тохиож байгаа Улсын Их Хурлын гишүүнд мэндчилгээ дэвшүүлье. Улсын Их Хурлын гишүүн Хавдисламын Баделхан Саньяазын Хавдислам, Ташкени Жибек нарын 3 дахь хүүхэд болж 4 дүгээр сарын 17-ны өдөр эхээс мэндэлжээ. Ингээд танд төрсөн өдрийн мэнд хүргэж, Монгол төрийн эрхэм түшээ, ард түмний элч болсон Танд болон таны гэр бүлд Улсын Их Хурлын гишүүдийнхээ нэрийн өмнөөс эрүүл энх, аз жаргал, сайн сайхныг хүсэн ерөөе. Манай Улсын Их Хурлын хамгийн ахмад гишүүн танд хамгийн сайн сайхныг хүсэн ерөөж байна. Салдангийн Одонтуяа гишүүн асуулт асууна.

С.Одонтуяа: Тэгэхээр энэ Улс төрийн намын хууль бол үнэхээр яах аргагүй маш чухал олон хөгжлийн суурь асуудлуудыг шийдэх ийм шинэ хууль гэж үзэж байна. Тэгээд зарчмын хувьд бол дэмжиж байгаа. Нөгөөтээгүүр бас урьдчилаад өргөн барихаасаа өмнө манай намаас нэлээдгүй саналуудыг авч оруулсанд талархаж байна. Ороогүй бас саналууд байх шиг байна. Энийг хэлэлцүүлгийн явцад бас ярьж хэлэлцээд оруулахаар ажиллана гэж бодож байна.

Сая Транспэрэнси интернэйшнел байгууллагаас судалгаа хийхэд ерөөсөө Монгол Улсад байгаа энэ авлигын гол үүсгээд байгаа хэсэг чинь ерөөсөө улс төрийн намууд нь өөрсдөө юм байна. Энэ сонгууль нь юм байна. Улс төрийн нам нь асар их мөнгө шаарддаг, үзэл бодлогоороо өрсөлдөхөөсөө илүү ерөөсөө маш их санхүүжилт авдаг ААН шиг, ашигт, ашигтай үйл ажиллагаа явуулдаг энэ бизнесийн ч байгууллага юм шиг иймэрхүү чиглэлээр маш буруу явж байна гэдэг ийм дүгнэлтүүд бол ер нь гарч байгаа. Тэгэхээр дэлхийн улс орнуудын одоо энэ улс төрийн намын жишгийг харахад ерөөсөө бүгд л улам хялбархан цомхон ийм чиглэл рүүгээ орж байна.

Яагаад гэхээр тэгэхлээр өөрөө цахим бий болчихсон. Өнөөдөр заавал тэр хуучны 21 он, 90 он шиг сум болгонд 1 салбар үүсгээд, тэнд өөрсдийн үзэл бодлоо түгээх гишүүдийг бий болгох биш ерөөсөө хүн гар утсаар өнөөдөр цахимаар бүх л үзэл бодлыг ингээд мэдэж авах ийм боломжтой болж байгаа юм. Тэгэхээр энэ дээр эмэгтэйчүүдийг дэмжсэн маш олон асуудлууд орсонд баяртай байгаа. Энийг бас цаашидаа бид нэлээд нарийвчлаад хэлэлцэнэ.

Нэг чухал асуудал юу вэ гэхээр энэ орон нутагт хэт улс төрждөг байдлыг бид нар болиулах ёстой юм. Цөөхөн Монголчууд чинь зүгээр ёстой орон нутагт маш их өрсөлддөг. Би бол Улсын Их Хурал дээр мэдээж намууд өөрсдийн хөгжлийн бодлогоороо өрсөлдөх нь зөв, мэтгэлцэх нь зөв, хөгжлийн бодлого манай намын үзэл баримтлал ийм байна гэхээс илүү гэдэг болохоос биш яг орон нутагт очихоор зүгээр аж ахуйн ажлууд байдаг. Энд цэцэрлэг хэрэгтэй юу, сургууль хэрэгтэй юу, замыг нь хаана барих вэ гэдэг аж ахуйн ажил дээр бол улс төржилт нь илүү садаа болдог. Эсвэл улс төржилт нь тэнд маш буруу зүйлийг хааж хаах ийм юу болж байдаг. Тийм учраас бид энэ орон нутагт улс төржилтийг багасгах дээр том дэвшил гарах ёстой.

Хоёр дахь чухал асуудал түрүүн Даваасүрэн гишүүн хэлээд байна лээ. Энэ төрийн албыг ерөөсөө энэ улс төрийн намууд бид нар өөрсдөө самраад байна байна. Төрийн албаны нөгөө мерит зарчим, төрийн албаны чадавхтай байх асуудал чинь ерөөсөө сүүлийн олон жил бүр байхгүй болчихлоо. Тэгээд л нэг хэдэн цүнх баригчид л очоод л, тэр төрийн албуудыг эзэлж байдаг. Ямар ч мэргэжлийн бус ийм зүйлийг бол хориглох ёстой. Тэгэхээр энэ дээр бүр надад тодорхой санал байгаа. Энийг би хэлэлцүүлгийн явцад хийнэ. Бид нар нэг тодорхой он зааж өгөөд, хүмүүс сонголтоо хий. Чи улс төрийн мэргэжсэн улс төрч болох юм уу эсвэл чи төрийн албаар явах юм уу. Залуучууд сонголтоо хий. Хооронд нь ингэж ерөөсөө сүлжиж байдаг энэ замыг бол хаах хэрэгтэй. Мэдээж яах вэ сонгуулийн дараа улс төрийн албан тушаалууд байна.

Гэхдээ улс төрөөс гадна тэр төрийн байгууллага руу ордог энэ зүйлийг бол ерөөсөө зогсоохгүйгээр энэ Улс төрийн намын хууль бол би ач холбогдлоо өгөхгүй гэж харж байгаа. Нөгөөтээгүүр энэ Сонгуулийн хуульд энэ Доржханд гишүүн бид нар нэг зүйл оруулаад байгаа. Ер нь энэ 1 бүгдээрээ 1 юм тараадгаа больё гэж. Одоо ард иргэд бол бүр тэрийг хүсэхээ байчхаж. Бид нарын тэтгэврийг нэмээд өгөөч, бид нарыг ажилтай болгоод өгөөч, наад гурил будаагаа битгий тараа гэж иргэд бүр тэгж хэлж байна шүү дээ. Тэгэхээр улс төрийн нам яг өөрсдийнхөө үзэл бодлыг үзэл баримтлалыг хийсэн ийм ном товхимол тараахаас биш улс төрийн нам нь нэр дэвшигчид нь одоо энэ нэг бараа таваар тарааж ард түмнээ доромжилдгоо.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: 80 Одонтуяа даргын асуултад Содбаатар дарга хариулна.

Я.Содбаатар: Одонтуяа гишүүнтэй бас санал 1 байна. Ер нь энэ улс төрийг мөнгөний нөлөөллийг холтгох, багасгах, улс төрийн зардлыг багасгах л

чиглэл рүү л бид нар бүгдээрээ явах ёстой. Би харин парламентын гишүүд үг хэлсэн гишүүн болгон энэ хэт улс төржилтийг багасгая, улс төрийн зардлыг багасгая гэдэг талаар үг хэлж байгаад их баяртай байгаа юм. Яг энэ чиглэл рүү энэ Улс төрийн намын тухай хуулийг батлан гаргахдаа, Сонгуулийн хуулийг батлан гаргахдаа ажиллаасай гэж бас хүсэж байгаа юм. Тэр агуулгаар нь аваад үзэх юм бол энэ удаагийн юун дотор бид нар энэ улс төрийн зардлыг багасгах, улс төрд орж ирж байгаа энэ хандив нэрээр орж ирж байгаа хөрөнгө мөнгийг тодорхой болгох, ойлгомжтой болгох чиглэл рүү бол олон заалтууд орсон.

Тухайлбал 1 хуулийн этгээд эцсийн өмчлөгчөөрөө жилд 1 удаа 1 улс төрийн намд одоогийн ханшаар бол 27000000 төгрөг л хандивлах боломжтой болж байгаа юм. Нэг ёсны хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 50 дахин үргэлжлүүлсэн, тэр нь ойролцоогоор 27000000 төгрөг. 1 хувь иргэн жилд улс төрийн 1 намд нийлбэр дүнгээрээ хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 12 дахин үржүүлсэн буюу ойролцоогоор 6 сая төгрөг л хандивлах боломжтой болж байгаа юм. Өнөөдөр бол энийг ингээж нарийн зааж өгөөгүйгээсээ болоод тодорхой улс төрийн намуудад улс төрд хөрөнгө мөнгө зарцуулдаг, хандив нэрээр мөнгөний захиалга өгдөг, энэ нь эргээд өөрөө улс төрийг өөрөө бохирдуулдаг, эргээд түрүүний хэлдэг тэр авлигал хээл хахууль олон юмны үндэс суурь болоод байгаа учраас ялангуяа энэ одоо хуулийн этгээдээс ирж байгаа, хувь хүнээс ярьж байгаа энэ хандивын асуудал дээр бол нэлээн хязгаар тавьж өгч, эргээд зарцуулалтыг нь бас их тодорхой болгох чиглэлээр заалтууд орж өгсөн.

Яг орж ирж байгаа мөнгөний 15 хувийг нь бол чи судалгаандаа зарцуулна шүү. Хөгжлийн бодлого боловсруулахдаа зарцуулна шүү. 15 хувийг нь иргэдийг соён гэгээрүүлэх улс төрийн боловсролыг дээшлүүлэхэд зарцуулна шүү. 20 хувийг тэр улс төрд төлөөлөл нь бага байгаад

байгаа эмэгтэйчүүд, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, ахмадууд гээд энд нийгмийн бүлгүүдийг дэмжихэд зарцуулна шүү гээд ингээд тодорхой зааж өгөөд, эргээд энийгээ тайланг нь авдаг, энэ дээр аудит оруулдаг, энийгээ парламент дээр авчирч олон түмний өмнө нээлттэй хэлэлцдэг болгож өгч байгаа юм.

Тийм учраас энэ улс төр дэх зардлыг багасгах, тэгээд улс төр аяндаа зардал нь багасаад ирэхээр ёс зүйтэй, хариуцлагатай, мэдлэг боловсролтой хүмүүс энэ төр барих тийм ээ улс төр рүү орж ирэх энэ үүд хаалга илүү нээгдэнэ. Тийм учраас бид бүхэн бүгдээрээ энэ чиглэл рүү яваасай гэж ингэж бодож байна.

Г.Занданшатар: Содномын Чинзориг гишүүн асуулт асууна.

С.Чинзориг: Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг бол зарчмын хувьд бол дэмжиж байгаа юм. Би бол гишүүдийн яриад байгаатай санал бол нэг бол байна. Ер нь энэ төр тунгалаг байх, нийгэмд шударга ёсыг тогтоох, авлигал хээл хахуулиас ангид байх энэ бүхний бас үндэс нь бол энэ улс төрийн намын үйл ажиллагаа, улс төрийн намын үйл ажиллагаа харилцааг зохицуулсан хууль тогтоомж нь нэлээн боловсронгуй тодорхой байхтай шууд хамааралтай гэж би бол тэгж ойлгоод байгаа юм. Тэгээд нэг үеэ бодвол энэ Улс төрийн намын хуулийн тухай хуулийн төслийг харахаар бол нэлээн дотоод ардчиллыг хөгжүүлэхтэй холбоотой, санхүү тайлан нь ил тод байх аудит бас хийлгэдэг байх эд нар гээд нэлээн ийм асуудлууд бол тодорхой орж ирж байгаа юм байна.

Тэгээд хэд хэдэн тодруулах зүйл бол байна. Улс төрийн намуудад улсын төсвөөс санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх юм байна. Энэ санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх асуудал чинь ер нь тэгээд энэ парламентад суудалтай намуудад байх юм уу? Тэр 2 хувийн санал авсан бол

санхүүжилт олгоно гээд байгаа юм. Энэ чинь парламентад суудалтай намуудад санхүүжилт олгох асуудал яриад байна уу? Ерөөсөө сонгогчдын 2 хувиас дээш хувийн санал авсан нам нь санхүүжилт авах асуудал яриад байгаа юм уу? Энхийг нэг тодорхой заагийг нь гаргаж хэлмээр байх юм. Би бол парламентад суудалтай намд нам нь л санхүүжилт авдаг байх нь зүйтэй юм болов уу гэсэн ийм бодолтой бол байгаа юм. Энхийг та та бүхэнд юу гэж үзэж байна вэ?

2 дахь асуудал нь энэ дотор чинь хэд хэдэн тоо бас зөрчилтэй юмнууд харагдаад байх юм. Нам намын тэр квоттой холбоотой асуудал. Намын нэрээр сонгуульт албан тушаалд сонгогдох, томилуулах албан тушаалтнууд аль нэг хүйсийн төлөөлөл нь 30 хувь 30 хувиас доошгүй байна гээд 8.2.3 дээр байгаа юм. Гэтэл 17.6 дээр чинь намын төв болоод удирдах хяналтын байгууллагын бүрэлдэхүүнд аль 1 хүйсийн төлөөлөл 40 хувь гээд байх юм. Энэ яагаад ингээд 1-д нэг болохоор 30 хувь гээд, нэг болохоор 40 хувь гээд ингээд 2 янзын тоо яваад байх юм бэ? Аль нэг тоогоор нь авч үзэж болохгүй ингээд яг энэ ялгамжтай юм шиг ийм юм яваад байдаг юм.

2 дахь асуудал нь энэ намын бусад байгууллага гээд байна. Одоо бол зөвхөн тэр судалгаа шинжилгээний л байгууллагатай л байх л юм байна л даа. Одоогоор бол намууд чинь бол иргэдийн дүрмээрээ эмэгтэйчүүдийн, ахмадын, залуучуудын эд нар гээд ингээд ТББ-ын бас хэлбэрээр үйл ажиллагаа явуулдаг ийм бүтцүүд бол байгаад байгаа шүү дээ. Тэгэхээр энэ хууль батлагдах юм бол энэ ахмадын, залуучуудын, эмэгтэйчүүдийн эд нар чиглэлээр ажилладаг ийм бас намын бүтцийн намын дэргэдэх ийм байгууллагууд бол үйл ажиллагаа байхгүй болчихож байгаа юм уу? Би тэгж л ойлгоод байх юм. Би бол энэ байх ёстой гэж бол би ойлгоод байх юм. Залуучууд, ахмадууд, эмэгтэйчүүдийн төлөөллийн намын

дэргэдэх бүтцийн байгууллага нь уг нь бол байх ёстой юм болов уу гэж.

3 дахь асуудал энэ намыг бас хариуцлагажуулахтай холбоотой юм бол байна. Иргэдийн ярьж байгаа бол бас л энэ намын манайд бол намууд бол олон байна. Гуравхан сая хүн амтай, 36, 7 намтай байна энэ олон байна, намуудыг жосоохон хариуцлагажуулж, жосоохон цөөлөөч гэсэн юм ярьдаг л даа иргэд. Тэгээд энэтэй хариуцлагатай орж ирж байгаа юм чинь бас жаахан ойлгомжгүй л байна л даа. Улсын Их Хурлын сонгуульд 2 дараалан парламентын сонгуульд нэр дэвшүүлээгүй бол идэвхгүй намд ингээд тооцно гээд. Тэгээд тэр нь буцаагаад бол амархан тайлбараа өгөх юм бол буцаад сэргээж болохоор юм шиг. Энэ бол нэг хариуцлагын тогтолцоо гэж би бол ойлгохгүй л бол байна.

Арай хатуудгах тухайлбал ер нь болдог бол улс төрийн 2 дараалан сонгуульд нэр дэвшүүлээгүй биш, 2 дараалан сонгогчдын 2 юм уу, 3 хувийн санал аваагүй бол энэ улс төрийн намд хариуцлага тооцдог байх ийм чиглэлээр хариуцлагад асуудлууд бүр тодорхой.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: 80 Содбаатар дарга хариулна.

Я.Содбаатар: Улсын төсвийн дэмжлэгийн босготой холбоотой улсын төсвийн дэмжлэгтэй холбоотой асуудлаар Мөнхсайхан доктор бас нэмж хариулаарай. Ер нь бол бид бүхэн өнөөдөр ч гэсэн улсын төсвөөс тодорхой дэмжлэгийг улс төрийн намуудад өгч ирсэн. Би түрүүн хэлсэн суудлын мөнгө, аймаг орон нутгуудад, аймгийн иргэдийн Хурал, сумын иргэдийн Хурлын бас мөнгө, төлөөлөгчдийн мөнгө нэрээр. Тэгээд эд нарыг бол 1 ойлгомжтой тодорхой сонгогчдын саналтай уялдуулж л тодорхой болгож байгаа. Эргээд зарцуулалт, зориулалт, тайлан эд нарыг нь нэлээн тодорхой болгож өгч байгаа. Тэгэхгүйгээр энд шинээр одоо улсын төсвөөс юм өгчих гээд байгаа юм уу,

намуудыг дэмжээд байгаа зүйл хараахан биш гэдгийг бас нэгдүгээрт хэлчихье.

2 дахь асуултын хувьд бол энэ 2 янзын хувь явж байгаа нь үнэн. 1 нь бол намын дотоод сонгууль, намын удирдах байгууллагуудад эмэгтэйчүүдийн буюу жендертэй холбоотой 1 хүйсийн юуг 40 хувь гэж авсан байгаа босгыг. Улс төрийн намаас төрд сонгож томилогддог албан тушаал руу явж байгаа хувийг 30 гэж авсан байгаа. Нам доторх нь бол 40. Сонгуулийн хуультайгаа уялдуулаад сонгуульд нэр дэвшүүлээ гэхэд 1 хүйсийнх нь байдал 30 хувиас доошгүй байна гэж ингэж энэ Сонгуулийн хуультай уялдуулж 2 хувь явж байгаа юм. Нэг нь намын доторх хувь, нэг нь юуны хувь.

3-д судалгаа шинжилгээний байгууллагатай байх тэр нь хүрээлэнгийн хэлбэртэй, сангийн хэлбэртэй байх зүйлүүдийг нарийвчилж зааж өгсөн. Бид нар ер нь энэ бол хуулийн нэг амин сүнс нь бол ер нь улс төрийн намууд нь өөрөө бодлогын институт болж л төлөвших ёстой юм байгаа юм. Тулга тойрсон хэрүүл хийдэг биш, бүлэглэл юм, янз бүрийн энэ үзэл баримтлал үнэт зүйлгүй бүлэглэл биш, бодлогоороо уралддаг, хөгжлийн бодлого ярьдаг ийм талбар байгаасай гэж хүсэж байгаа. Тэр утгаараа бол санхүүжилтийн тодорхой хувийг зарцуулах хувийг ч зааж өгч байгаа. Ийм байгууллагуудтай байх чиглэлийг ч зааж өгч байгаа гэдгийг бас тодотгож хэлье.

Намуудын дэргэдэх байгууллагын асуудал бол хуулийн төсөл боловсруулах явцад хамгийн их яригдсан асуудлуудын нэг. Бид нар бас олон улсын жишиг юуг нэлээн судалсан. Олон улсад бол коммунист ч нам нь байна уу, АН нь ч байна уу, барууны зүүний үзэлтэй ч байна уу бүгд л улс төрийн намууд иргэдээ нийгмийн бүлгийн ийм байгууллагуудтай байгаа. Тэр битгий хэл энэ байгууллагууд нь олон улсад Либерал залуучуудын холбоо, Социал демократ залуучуудын холбоо нэрээр олон улсад

зуун хэд, зуун хэдэн гишүүнчлэлтэй улс орнуудын гишүүнчлэлтэй ийм нэгдсэн олон улсын байгууллагууд нь ч байж байгаа. Тийм учраас Монгол Улс ч гэсэн энэ олон улсын жишигээр бид нар энэ улс төрийн намууд дэргэдээ энэ нийгмийн бүлгүүдийн байгууллагатай байхыг хуулиар хориглох бол боломж муутай юм гэж ингэж харж байгаа юм.

Зүгээр тэр байгууллагууд нь хуулийн этгээдийн эрхтэй байх юм уу, намын бүтцийн байгууллагын клубийн зарчимтай байх юм уу гэдэг бол хэлэлцүүлгийн явцад нэлээн нарийн тодруулах байх. Бид нар одоогоор бол хуулийн этгээдийн гэсэн агуулгатайгаар явж байгаа. Тийм учраас сая Чинзориг сайдын хэлээд байгаатай санал нэг байгаа. Ер нь бол улс төрийн намуудад энийг хатуу зарим зүйлүүдийг хориглох бол өөрөө бид нар энэ эвлэлдэн нэгдэж орчихсон байж байгаа хүний эрхийн, улс төрийн эрхийн факт, хүний эрхийн конвенцууд, олон улсын юунуудтай бас зарим зүйл дээр зөрчилдчих гээд байгаа учраас энэ хуулийн төслийн хэлэлцүүлгийн явцад хэдүүлээ бас зарим зүйлүүдийг бол сайжруулах нь зүйтэй байх гэж ингэж бодож байна. 2 хувийн босготой юугаар нэмж Мөнхсайхан 81 дүгээр микрофон.

Г.Занданшатар: 81 Мөнхсайхан доктор хариулъя. Одонгийн Мөнхсайхан.

О.Мөнхсайхан: Чинзориг гишүүний асуултад нэмэлт тайлбар хэлье. Түрүүн бас Баделхан гишүүн бас асуусан. Тэгэхээр ер нь бол манай Монгол Улсын хувьд бол уламжлал бол парламентад суудал авсан намуудад суудлаар нь тэрэн дээр нь үндэслэж бол санхүүжилт өгч ирсэн. Тэгэхээр одоогийн хуулийн төсөл бол энэ үндсэн зарчмаа бол хадгалж байгаа. Тухайлбал төслийн 27.5 дээр суудлаар нь тооцож мөнгө хуваарилдаг одоогийн зарчмыг хадгалсан. Нэмээд санал дээр нь бол 2 хувиас хувиас дээш сонгогчдын саналыг авсан намд суудлын мөнгө бол өгөхгүй. Тэр саналыг нь хувилаад тодорхой тооны

багахан хэмжээний санхүүжилт өгөх ийм зохицуулалт нэмэгдэж орж ирж байгаа юм.

Энэний цаад шалтгаан бол бүхэл бүтэн иргэдийн нийт сонгогчдын 2 хувиас дээш гээд иргэдийнхээ дэмжлэгийг авчихсан энэ намуудыг бас орхигдуулахгүй байх ийм зорилготой. Хамгийн гол нь энэ санхүүжилтийг өгснөөрөө хариуцлагажуулж байгаа юм. Өөрөөр хэлэх юм бол Үндсэн хуулийн 19¹.1 дээр намын зохион байгуулалт дотроо ардчилсан зарчимд нийцсэн байна, санхүүжилт нь ил тод байна, хандивын хүрээ хязгаар таарах, хэтрүүлэхгүйгээр хандив авна гэх мэтчилэн маш нарийн зохицуулалтууд зөвхөн парламентад суудалтай намуудад үйлчлэхгүй, бүх намуудад үйлчилдэг болгохын тулд тэр саналаар нь тодорхой хувиар санхүүжилт өгч байгаа юм.

Өөрөөр хэлэх юм бол хуульд заасан энэ нарийн шаардлагуудыг хангахгүй, дотоод ардчилалгүй байх, санхүүжилт нь ил тод бус тайлангаа гаргаж өгөхгүй байх энэ мэтчилэн дараа нь тэр төрийн санхүүжилтийг нь зогсоох үндэслэл болоод явчихна. Цаашилаад тэр намыг идэвхгүйд тооцох үндэслэл болчихож байгаа юм. Тэгэхээр энэ нь өөрөө эргээд парламентад суудалтай төдийгүй суудалгүй намуудыг илүү хариуцлагатай болгоход чиглэсэн маш чухал ийм хөшүүргийн механизм байж байгаа. Энэ бол олон улсуудад бол жишээлбэл Герман эд нарт пропорциональ санал хураалт дээр 5-аас дээш хувийн санал авч байж парламентдаа ордог. Гэтэл 1 хувийн санал авчих юм бол зөвхөн саналаар нь хувилаад өгчихдөг юм байна лээ. Манайх ишг суудлын мөнгө гэж байхгүй. Манайх бол өөрийн онцлогоо харгалзаад Сонгуулийн хуулийн төсөл дээр 3 хувийн босго авах юм бол Их Хуралд орно гэж байгаатай уялдуулаад зөвхөн 2 хувиас дээш гэхэд маш өндөр ийм босго тавьчихсан.

Түүрүүн Содбаатар даргын тайлбарласнаар энэ дээр бол 4, 5-хан нам эвсэл байгаа юм. Тэгэхээр яг намаараа бол 2, 3 нам 2 хувиас дээшээ аваад бусад нь дандаа эвсэл буюу дотроо маш олон намуудыг багтаасан. Тэгэхээр энэ маань цаанаа бол тэр эвслийн цаана байгаа бүх намуудыг бүгдэнг нь хариуцлагажуулах, ил тод болгох, дотоод ардчилалтай болгох. Түүрүүн гишүүдийн санаа зовж хэлээд байгаа нөгөө эрх барих дээд байгууллагын хурлаа хийдэггүй, намын дарга нь 10, 20 жил ингээд явдаг. Хариуцлага байхгүй, хаанаас ямар мөнгө зарцуулаад байгаа нь мэдэгдэхгүй, эргээд энэ бол зөвхөн тэр нам биш бүх намуудын нэр хүндийг унагаад, цаашаа ардчилалд итгэх итгэлийг унагаад байгаатай холбоотой энэ бол маш олон улсууд ганцхан Европ биш, Азийн улсуудад түгээмэл байдаг энэ зарчмыг бол бид нар тусгаж байгаа. Энэ маань өөрөө 2019 онд Үндсэн хуульд оруулсан 19¹.1 дүгээр зүйлд заасан тэр зарчмуудыг амилуулах нарийн ийм хөшүүрэг механизм байгаа юм. Баярлалаа.

Г.Занданшатар: Содномын Чинзориг гишүүн тодруулъя.

С.Чинзориг: Намыг энэ хариуцлагажуулах, үйл ажиллагааг нь зогсоох, татан буулгах энэ асуудлыг жаахан тодорхой болгомоор л байгаа юм л даа. Улсын Их Хурлын сонгуульд 2 удаа дараалан нэр дэвшүүлэн оролцоогүй бол идэвхгүйд тооцно гээд байгаа юм. Энэ 36 нам чинь тэгээд яаж ийж байгаад л 1 хүн ч юм уу, ядаж л холимог болох юм бол жагсаалтад 1 хүн ч юм уу бичнэ л дээ. Тэгэхээр энэ чинь бол хариуцлага болж чадахгүй байна л гээд байгаа юм. Тийм.

Тэр дараагийн юунд нь харахаар тэр намыг өөрчлөн байгуулах, зогсоох, татан буулгах чинь бол үндэсний аюулгүй байдалтай холбоотой, тусгаар тогтнолын асуудалд аюул занал учруулсан л бол намыг татан буулгахаас биш тэгээд бусад нөхцөлд бол намууд бол тэгээд байгаа л байх л юм байна шүү дээ.

Иргэдийн яриад байгаа шиг энэ олон нам дэндүү олон байна. Дэндүү улс төржүүлж байна, хариуцлага тооцооч гээд. 2 дараалан сонгуульд нэр дэвшүүлээгүй бол биш 2 дараалан тэр босго давж чадаагүй бол намыг үйл ажиллагаагаа зогсоодог тийм юм руу л явах нь.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: 80 Содбаатар дарга хариулна.

Я.Содбаатар: Би Чинзориг сайдтай санал нэгдээд байгаа зүйл нь бол ер нь улс төрийн намуудаа бид нар хариуцлагажуулж байж авах тал руу байгаа юм. Тэгээд энэ идэвхгүйд тооцох гэж энэ шинэ заалт орж ирсэн юм. Тэгээд энэ дотор бол 3 заалт байгаа юм. Улсын Их Хурлын ээлжит сонгуульд 2 дараалан нэр дэвшүүлээгүй бол, энэ хуулийн 37.2-т заасан үүргээ биелүүлээгүй буюу санхүүгийн тайлангаа хугацаанд нь гаргаж өгөөгүй бол, энэ хуулийн 21.3 дахь заалт нь болохоор намын удирдах дээд байгууллага эсвэл төлөөллийн төв байгууллагаа хугацаанд нь хуралдуулаагүй бол сануулаад, тэгээд идэвхгүй хэлбэрт шилжүүлээд хэрэв зөрчил арилагдахгүй бол явж байгаа юм. Тийм учраас улс төрийн намуудад одоо байгаа улс төрийн намууд бол яг энэ хуулиар явахад бол маш тоо нь цөөрнө, багасна.

Нөгөө талдаа бол саяын таны хэлдэг 2 хувийн босго бол дахиад намуудыг нэгтгэх, нягтрах, эвсэл болгох энэ рүү шахаж байгаа юм. Бид нар сүүлийн 10 сонгуулийн юуг ингээд хараад тэрэн дотроо сүүлийн 3 сонгуулийг харах юм бол энэ парламентад суудалгүй намууд нэгдэж орж байж л энэ босго руу очиж байгаа юм. Дангаараа, дангаараа ерөөсөө босго.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Сайнхүүгийн Ганбаатар гишүүн асуулт асууна.

С.Ганбаатар: Энэ хуулийг дэмжиж байна, орж ирж байгааг. Яагаад гэвэл одоо байгаа хууль нь бол

зүгээр мафийн хууль шүү дээ. Намын тухай хууль гээд нам үндсэндээ төрийг сандайлаад суучихсан. Уг нь нам төрд үйлчлэх ёстой. Нам үндсэндээ төрийн өмч Эрдэнэс тавантолгой, Оюутолгой, ГОК, төмөр зам мэтийн томоохон төрийн өмч рүү идэж уух том хэрэгсэл болчихсон. Ард түмнийг сайхан амьдруулах боломжийг нь нам гэдэг нэрээр хэдэн нөхөд өөртөө болон өөрийг нь дарга болгосон хүмүүст хувааж өгдөг хэрэгсэл болчихсон.

Өнгөрсөн 30 жил энэ бол хэдэн улс төрчдийн дур зоргын асуудал биш шүү дээ. Монголын бие даасан эрдэмтэн шинжээчдийн дүгнэлт байхгүй байсан байна л гэсэн үг. Өнөөдөр харин ингээд энэ бол судлагдахуун юм байгаа юм шүү дээ. Энэ зүгээр улс төрийн 1 асуудал биш. Тэгэхээр энэ дээр ач холбогдолтой хандах ёстой. Зүгээр би олон бөөс хуурс түүгээд яах вэ зүгээр жишээ нь 10.1.5-д хуулийн 35.6-д хориглосон этгээдээс хандив тусламж гээд 1 үг байна. 35.6 нь жишээ нь энэ хууль дотор байхгүй. Надад хамгийн сүүлийн хувилбар ирсэн гэж би бодож байгаа. Би энэ олон юмыг ярихаас илүү би асуулт руугаа орё. Ажлын хэсэг дээр энийг бичгээр би өгнө.

1 дүгээр асуулт. Намыг идэвхгүйд тооцох 21, намыг татан буулгах 22, намыг өөрчлөн байгуулах 23, намын үйл ажиллагааг зогсоох 24, намыг тараах 25 зохицуулалтуудад төрийн оролцоо давамгайл хязгаар их байгааг анхаарсан уу? Ер нь бол Намын тухай хууль баруунд бол Германы хуулиудыг л би харж байхад гишүүдийг нь хүчтэй болгох, гишүүдийг нь бяр оруулах л ганцхан арга зам байдаг болохоос биш буцаагаад та нар энэ чинь энэ би Сонгуулийн сонгуулийн төв байгууллага гэдэг юм дандаа улс төржсөн. Их Хурал, Байнгын хороо, Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Улсын дээд шүүхээс дандаа тавьдаг улсууд. Хамгийн улс төржсөн байгууллагаас энэ намыг бас хараат болгочихсон. Энэ дээр та нар дүгнэлт хийсэн үү 1 дүгээр асуулт. Нөгөө улс төржилтөөс ангид болгоё гэж яриад байгаа улсууд шүү дээ бид нар чинь.

2 дугаар асуулт. Намын дэмжигч гишүүн гэсэн 3.1.2-ыг ярьж байна шүү. Статус бий болгожээ. Үүрэг, эрхийг нь намын дүрэм болон төслийн 20.3-д тодорхойлсон байна. Дэмжигч гишүүний бүртгэл бий болгох аргаар сонгуульд нөлөөлж болох, нөгөө ухуулан ятгах, мөнгө тараах, нөгөө халамж өгөх гэх мэт иргэдийг хүрээлэл үүсгэж болох нөгөө нэг улигт аймшигт сүлжээгээ энүүгээр байгуулах боломж бүрдэх үү? Энийг та нар хууль, эрх зүйн талаас нь бодож үзсэн юм бий юу, дүгнэлт хийсэн үү?

3 дугаар асуулт. Төслийн 3.1.14-д үгүй ээ, 3.1.14 тийм. Намын харьяа байгууллагыг тодорхойлсон. Нөгөө л холбоо, ТББ хэвээр хадгалагдаж байна. Нөгөө ахмадын, эмэгтэй, залуучууд, оюутан. Мөнгө дагасан энэ бол аюултай л даа. Мөн Дагаж журмын тухай хууль байна. Дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд тэмдэгтийн хураамжаас чөлөөлсөн байгаа энийгээ. Оюутны холбоо гээд бүх оюутнуудыг энэ эрх баригч нарт хамж авчирч өгсний төлөө Эрдэнэс тавантолгойг шанд нь аваад Монголыг сүйрүүлж байгаа энэ процесс бас яг энд явж байгаа юм биш үү? Энийг бодсон уу? Энэ гадаадад байгаа учраас ингэж байгаа юм уу та нар.

3 дугаар асуулт. Төслийн 9.3-д Сонгуулийн төв байгууллагаас баталсан программ хангамжийг ашиглах, 9.5-д нам цахим хаягаа Харилцаа холбооны зохицуулах хороо, СЕХ-нд бүртгүүлэхийн учир яг юу вэ? Энэ чинь нөгөө хамгийн улс төржсөн байгууллага нь энэ дүгнэлтийг гаргана шүү дээ. Энэ программыг нь хангамжийг нь гаргана. Тэгэхээр миний 4 асуулт. Одоо би ажлын хэсэгт нь орж ажиллах л хүсэлт тавья даа. Асуулт нь олдож олдоод байх юм.

Тэгээд нэг юм эцэст нь та нар төслийн 6.6-д нам татан буугдсан, өөрчлөн байгуулагдсан бол товчилсон, нэр бэлгэ тэмдгийг 24 жил дахин хэрэглэхгүй байхаар төсөлд тусгасан.

Г.Занданшатар: 80 Содбаатар дарга хариулна.

Я.Содбаатар: Энэ удаагийн Улс төрийн намын хуульд зарчмын гэмээр 1 томоохон өөрчлөлт орж байгаа юм. Тэр нь юу вэ гэхээр бид нар өмнө нь бол улс төрийн нам байгуулах процесст нэлээн шаардлага тавиад, тэгээд Дээд шүүх дээр Улсын бүртгэлийн газраас нэг нэр авдаг, тэгээд Дээд шүүх дээр бүртгүүлдэг. Тэгээд тэндээ нэлээн шалгуур тавьчихдаг. Яг бүртгээд Дээд шүүхээр энийг улс төрийн нам гээд бүртгэснээс хойш орхичихдог. Төр ч тэртэй харьцдаггүй, тэр байгууллагууд нь 1 хувь хүний анх үүсгэн байгуулсан хүнийх нь эсвэл 1 компани тэр улс төрийн нам ер нь юу хийж явах нь бол хэнд ч хамаагүй болгоод хаячихдаг. Эргээд нөгөө улс төрийнхөө намаар дамжиж төр нь байгуулагддаг учраас нөгөө намууд нь хариуцлагагүй болчихсон.

Тийм учраас улс төрийн намуудын өдөр тутмын үйл ажиллагааг хянан зохицуулж байх ёстой ийм төрийн институт байх ёстой юм гэж үзээд сонгуулийн төв байгууллагыг энэ удаа оруулж ирж байгаа юм. Яах вэ олон улсын жишгээр харах юм бол сонгуулийн төв байгууллага дээрээ байгаа орнууд байна. Дээд шүүх дээрээ байгаа орнууд байна. Бие даасан байгууллага хариуцаад явж байгаа, энэ Хууль зүйн байнгын Хууль зүйн яаман дээрээ хариуцаад явж байна. Тэгээд бид нар үзэж, үзэж Засгийн газар бол илүү улс төржсөн, ялангуяа эрх баригч улс төрийн хүчнээс шууд хамааралтай институт шүү дээ. Тэр утгаараа бол энэ нь болохгүй юм байна.

Шүүх байгууллага өдөр тутмын аж ахуйн ажил, энэ тайлан тооцоо авч аудит хийх энэ юманд оролцоод байх нь шүүх байгууллага шүүх институтийн хувьд бол бас зохимжгүй юм. Ингэж үзэж, үзэж парламентаас байгуулагдаж байгаа энэ сонгуулийн төв байгууллага

дээр байх нь зүйтэй гээд, ингээд Сонгуулийн төв байгууллагын хуулийг нэмэлт, өөрчлөлттэй дагах хуульдаа бол нэмэлт, өөрчлөлт оруулж ирээд энэний хүчин чадал чадавхыг нэмэгдүүлэх чиглэлийн заалтууд ингэж орж ирсэн юм. Тэгэхээр сая тэрэнтэй холбоотой 2 ч асуулт асуучих шиг боллоо.

Сонгуулийн төв байгууллага одоо шинээр энэ хойд талд бол 9 гишүүнтэй байхаар түүний 5 нь орон тооны, 4 нь орон тооны бус гишүүд байхаар. Тэгээд төрийн жинхэнэ албан хаагчдыг Ерөнхийлөгчийн институт, Дээд шүүх, Улсын Их Хурал санал болгохоор ингэж бас нарийвчилж зааж өгсөн. Тэгэхээр энэ нь бол өөрөө бас арай хараат бус байх юм болов уу гэсэн ийм зүйлээр байгаа. Зүгээр өөр байгууллага байлгая гэсэн хэн нэгэн л хариуцах ёстой. Хэн нэгэн энийг шийдэж, энийг хариуцаж энэ улс төрийн намуудын тайлан тооцоог нь авдаг, хариуцлага тооцдог ийм байгууллага хэрэгтэй. Тэгэхээр энийг яг өөр санал алтернатив санал байвал бас хэлэлцүүлгийн явцад гаргаж ирнэ биз дээ л гэж ингэж бодож байна. Яг өнөөдөр байгаа Монголын буюу энэ бүтцийн хувьд бол энэ их хүндрэлтэй юм байна лээ.

2 дэмжигч гишүүнийг бид нар тодорхой яаж өгсөн бас тодорхой дэмжигч гишүүн бол намын зорилго, үзэл баримтлал, сайн дурын үндсэн дээр нэгдэж намын үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцдог ийм байгууллага. Тэгэхдээ энэ намын гишүүний чиг үүрэг дээр намын гишүүний хөндлөнгөөс нөлөөлөх, намын гишүүдэд янз бүрийн шахалт дарамт үзүүлэх энэ заалтууд болон намаас гарах орох заалтууд дээр бол нэлээн либерал нээлттэй болгож өгсөн байж байгаа. Хязгаарлалтуудыг бас нэлээн сайн хийж өгсөн. Урд хуулиа бодвол.

Намын харьяа байгууллагуудын асуудал байгаа юм. Би түрүүн хэлсэн. Намын харьяа байгууллагуудыг нэг гаднадаа ч ингээд байгаа юм биш. Манай явж ирсэн улс төрийн намуудын

төлөвшил, улс төрийн системийн төлөвшилийг аваад үзсэн ч гэсэн ийм байгууллагууд байгаа. Гэхдээ энэ байгууллагуудыг харин хэрхэн цаашид зөв төлөвшүүлэх вэ, клубийн хэлбэрээр явах уу гээд энэ байгууллагуудын тайлан тооцоог авдаг, санхүү хөрөнгийнх нь юуг бас нэмж энэ намын юунд нэгтгэж үздэг энийг нь бол нарийвчилж зааж өгсөн. Зүгээр энэ байгууллагуудтай холбоотой явж ирсэн 30 жилийн түүхэнд алдаа оноо бол байгаа байх. Тэрнийг нь бол яг энэ хуулиар зохицуулалтад орох хэрэгтэй юу бас нэмж заалтууд орох хэрэгтэй юу гэдгийг хэлэлцүүлгийн явцад орно биз дээ л гэж ингэж бодож байна.

Татан буугдахтай холбоотой намын энэ нарийвчилсан энэ заалтууд, сонгуулийн төв байгууллагын хариуцаж байгаа асуудалтай холбоотой заалтууд дээр улс төрийн намуудаас нэлээн санал ирсэн юм. Би түрүүн хэлсэн энэ хуулийг өргөн барихад өнөөдөр Улсын дээд шүүхэд бүртгэлтэй байгаа улс төрийн намууд.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Бусад асуултад хэн хариулах уу? Содбаатар дарга гүйцээгээд хариулчихъя.

Я.Содбаатар: Харьяа байгууллагуудын асуудлыг би түрүүн хэлчихсэн. Харьяа байгууллагуудын асуудлыг бол ер нь бол яг намын харьяа байгууллага шиг дэргэдэх байгууллага болгоод тэгээд хуулийн этгээдийн эрхгүй нэг явдаг хэлбэр байна. Хуулийн этгээдийн эрхтэй явдаг нэг хэлбэр байна. Тэгээд бид нар бол энэ удаа хуулийн этгээдийн эрхтэй явахаар ингэж оруулж ирсэн. Тэгэхдээ би түрүүн хэлсэн. Олон улсын жишигт ч гэсэн энэ харьяа энэ оюутан, залуучууд, эмэгтэйчүүдийн байгууллагууд байна. Өнөөдөр манай явж ирсэн улс төрийн намын энэ 30 жилийн төлөвшилийг харах ч гэсэн ийм байгууллагууд байгаа. Зүгээр энийг ямар хэлбэртэй байлгах вэ, далд байлгах уу, ил байлгах уу л гэдэг асуудал байгаа болохоос тэнд хүн байгаа болохоор энэ байгууллагууд бол ямар нэгэн хэлбэрээр

бол олон улсад ч байдаг юм байна, манайд ч байна. Зүгээр хэлбэрийг нь яаж явах вэ гэдэг дээр бол хэлэлцүүлгийн явцад санал гаргана биз.

Сонгуулийн төв байгууллагын тэр программ хангамж гэдэг асуудлыг бол жишээ нь АН-аас орж ирсэн санал. АН-ын сүүлийн 3, 2 жил гарангийн юунууд бол янз бүрийн программ ашиглаад, цахим хурал гэдэг нэрээр тийм ээ намын дотоод үйл ажиллагааг самраад байсан, үймүүлээд байсан учраас энийг нэг ийм баталгаажсан программ хангамжийг нэгдсэн юугаар явах нь зүйтэй гэсэн ийм томъёоллоор орсон. Би түрүүн хэлсэн энэ бол Улс төрийн намуудын хуулийг яахад бид нар улс төрүүдийнхээ намуудын саналуудыг нэлээн бас авч тусгасан. Бас нэгдэж зөвшилцөлд хүрсэн саналуудыг бас нэлээд тусгасан. Тэрний зүйлүүдийг бол зарим зүйлүүдийг манай Ганбаатар гишүүн хөндөж сая хэлж байх шиг байна. Тэрний нэг бол саяын энэ жишээ нь программ хангамжтай холбоотой заалт.

Г.Занданшатар: Сайнхүүгийн Ганбаатар гишүүн тодруулж асууна, 1 минут.

С.Ганбаатар: Энэ бол ач холбогдлоороо их өндөр хууль. Бидний толгой дээр сандайлаад суучихсан энэ мафийн бүтцийг л задлах гэж оролдож байгаа оролдлого шүү дээ. Тэгэхээр миний гол хэлэх гээд байгаа зүйл гэвэл намын гишүүдийг бял болгох, гишүүдийг бялтай болгох гэдэг дээр л анхаараарай. Тэр гишүүдийг яаж бялжуулах вэ гэвэл тэд шийдвэр гаргадаг. Тэгэхгүй тэр өмчилчихсөн хэдэн дарга нар шийдвэр гаргадаг биш, тэрийг нь 1 хэдэн гишүүн нэрт тоглоом болоод байгаа шүү дээ. Гишүүдийг шийдвэрт оролцуулдаг, шийдвэрийн хэрэгжилт дээр нь хяналт тавьдаг, хариуцлага тооцдог энэ эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх гэж л бид өнөөдөр энд байгаа. Гишүүд эзэн шүү. Намын эзэн. Өнөөдөр намыг нь ингээд хууль дээр тоглоод, Дээд шүүхээр дарамтлаад тоглож байхад гишүүд нь хөдлөхгүй

байна гэдэг чинь тэр нам аль хэзээний гишүүдээсээ салчихсан байна гэсэн үг. Тэгэхээр асуултууд.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Содбаатар дарга хариулъя.

Я.Содбаатар: Энэ хуулийн ерөөсөө концепт нь яг Ганбаатар гишүүний хэлээд байгаа байхгүй юу. Олон нийтийн хяналтад авчиръя. Энэ улс төрийн нам гээд байгаа юмнуудыг. Тэр тайлан тооцоог нь, тэр үйл ажиллагааных нь, тэр санхүүгийнх нь тэр зүйлүүдийг нь.

Хоёрдугаарт гишүүдийнх нь оролцоог л хангая. Нэг ёсны гишүүдийнх нь хяналтад дахиад авчиръя. Гишүүдийнхээ юу яадаггүй 1 сандайлаад 1 дээр гараад ирэнгүүтээ хурлаа хийдэггүй хэдэн жил болдог. Ерөөсөө энэ 30 жилийн хугацаанд хугацаандаа хурлаа хийсэн ганцхан улс төрийн хүчин байна лээ шүү дээ. АН хүртэл 10 жил Их хурлаа хийгээгүй л явсан юм байна лээ. Тэгэхээр энэ хурлаа хугацаанд нь хийдэг, тэр дотоод ардчиллынхаа хүрээнд сонгуульт албууд нь томилогдоод явдаг өөрчлөгддөг. Тэгэхгүй бол 30 жил 1 намын дарга хийгээд байж болохгүй. Хурлаа хийдэггүй, ганцхан хүний эсвэл 1 ААН-ийн ийм намууд байж болохгүй л гэж үзэж байгаа юм. Тэр утгаараа олон нийтийн хяналтад, гишүүдийнх нь хяналтад авчрах чиглэлийн заалтууд нэлээн орсон. Гишүүнд тодорхой санал байвал бас.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Цэвэгдоржийн Туваан гишүүн асуулт асууна.

Ц.Туваан: Улс төрийн намын тухай хууль орж ирж байна. Тэгэхээр ард түмний дунд улс төрийн намуудын нэр хүнд бол маш муу байгаа. Бид нар бүгдээрээ мэдэж байгаа. Тэгэхээр бид нар Монголд байтугай дэлхийд хүртэл энэ намгүй систем, намгүйгээр төр бүрдэх гэдэг энэ систем одоогоор зохиогдоогүй байгаа учраас яг энэ цаг хугацаанд Улс төрийн намын тухай хууль

орж ирж энэ байдал нөхцөл байдлыг бас сайжруулсан тал руу нь шийдэхгүй бол бас хэцүү байгаа.

Тэгэхээр энэ Улс төрийн намын тухай хууль маань нэлээн тийм сайн үр дүн гаргана гэж ингэж харж байгаа. Одоо манайд яваад байгаа энэ нэр хүндгүй байгаа чинь Монгол Улс шиг ийм баялаг ихтэй, газар нутаг ихтэй, хүн ам цөөтэй улсын хөгжиж чадахгүй байгаа хөгжилд чөдөр тушаа болж байгаа асуудал чинь энэ намуудтай холбоотой байгаа. Тэгэхээр энэ ерөнхийдөө энэ ардчилсан хувьсгал ялснаас хойш энэ гуч орчим жил ингээд бид нар анхдугаар ардчилсан Үндсэн хуулийнхаа хүрээнд ингээд явлаа. Одоо бид нар энэ Сонгуулийн тухай хууль, Улс төрийн намын тухай хууль, магадгүй Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт гээд энэ дээр бид нар маш том зөв эерэг тогтолцооны өөрчлөлтийг хийхгүй бол бид нарт ахиц гарахгүй нь. Яг энэ тогтолцоогоороо явах юм бол бид нар нэг шавар дээр хий эргэчихсэн халзан дугуйтай машин шиг ингээд байран дээрээ зогсоод, заримдаа ухралт ухраад байна.

Тэгэхээр энэ хууль дээр бол бүгдээрээ тал талаасаа маш хариуцлагатай хандах ёстой гэж ингэж бодож байгаа. Бид нар нэг хаврын хачиг хувалздаа баригдчихсан 1 таталдчихсан хурга, ишиг шиг л ийм болчихоод байна шүү дээ. Тэгэхээр энийг задалж эрүүлжүүлэх ёстой энэ хууль нь бол энэ Улс төрийн намын тухай хууль гэж ингэж харж байгаа юм. Орон нутаг дээр энэ явж байхад энэ хэт улс төржиж байгаа гэж яриад байгаа. Гишүүдийн ярьж байгаа бол энэ үнэн. Энэнээс болоод энэ шийдвэрүүд ерөөсөө дээр гарч байгаа шийдвэрүүд чинь дунд, анхан шатан дээрээ очиж ажил болдоггүй. Нэгнийхээ ажилд садаа болж чөдөр тушаа болоод байгаа юм. Татаж унагааж байна. Ажлыг нь явуулахгүй гацаагаад байгаа юм.

Орон нутагт 1800 төрийн албан хаагч дутагдалтай байхад нөгөө талд нь

нөгөө талыг нь дэмждэг үзэл баримтлалтай хүмүүс байхад тэд нарыг ажилд авдаггүй байх жишээтэй. Ах дүү, хамаатан садан бүр гэр бүл дотроо хүртэл улс төржиж байгаа энэ асуудал байгаа. Тэгэхээр хэт улс төржилт гэж энийг хэлээд байгаа болов уу. Хатуу гишүүнчлэлийн асуудлыг сая Зөвлөлдөх санал асуулгын зөвлөмж дээр батлаад гаргаад явуулсан. Дэмжинэ гээд, хатуу гишүүнчлэлээс татгалзахыг дэмжинэ гээд. Энэ асуудал яг энэ Улс төрийн намын тухай хуульд яаж аль зүйл, заалт дээр яаж орж байгаа вэ? Зөвлөлдөх санал асуулгын энэ зөвлөмжийг дагах уу?

Дээрээс нь улс төрийн намын бүртгэлийн асуудал энэ хууль дээр яг яаж орж байгаа вэ? Улсын дээд шүүх дээр өгөөд ингээд нэг 3 хүний бүрэлдэхүүнтэй баталдаг байсан, сүүлд хуульд өөрчлөлт оруулаад бүх гишүүдийн хурал болгоод тавьсан. Одоо дахиад бүр дахиад хаашаа очих гэж байгаа юм СЕХ руу очих гэж байна уу тийм ээ, энийг 1 тодруулаад өг.

Тэгээд энэ улс төрийн намын тамга тэмдгийн асуудал дээр холбоотой заалт байна уу? 1 бүлэглэл бас 1 аливаа нэгэн сонгуульд орох гээд нөгөө хүчнээ хүчийг нь сулруулах байдлаар энэ тамга тэмдэг улсын байгууллагуудыг ашигладаг ийм асуудал гарахыг үгүйсгэхгүй. Тэгэхээр энэ дээр яг энэ энэ хууль дээр ямар зүйл заалт байна вэ?

Сүүлд нь хэлэхэд энэ сонгуулийн холимог тогтолцоог 2 нам оруулж ирж байгаа. Тэгэхээр энэ дээр энэ намуудын жагсаалт үйлдэхтэй холбоотой, жагсаалт гаргахтай холбоотой тэр 1 фильтр дээр нь заалт энэ Улс төрийн намын тухай хуульд байна уу гэсэн.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: 80 Содбаатар дарга хариулна.

Я.Содбаатар: Энэ сонгуулийн хуультай одоо Улсын Их Хуралд орж ирж байгаа Сонгуулийн хуультай бол энэ

хууль хүйн холбоотой. Ингээж олон зүйлүүд дээр бид нар энэнд холбогдох ёстой. Тэгэхдээ таны яг асууж байгаа тэр холимог тогтолцооны нэрс юу гаргах юмнуудыг бол энд орж ирээгүй гэдгийг хэлье. Тэр бол Сонгуулийн хууль бол янз бүрээр гарч ирж байгаа учраас зарим үед мажоритар тогтолцоо, зарим үед пропорциональ, зарим үед холимог гарч ирж байгаа учраас энэ Улс төрийн намын хууль Сонгуулийн хуулиа дагаад 4, 4 жилээр өөрчлөгдөхгүй учраас тэр нарийн тэгж ингэнэ гэсэн зүйлийг бол энэ хуульд оруулахад бол жоохон учир дутагдалтай байх гэж бодож байна.

Хатуу гишүүнчлэлийг би түрүүн хэлсэн. Хатуу гишүүнчлэлээс бид нар татгалзаж, олон улсад байдаг сул гишүүнчлэл буюу яг тэр намын дүрэм юуг зөвшөөрөөд намын татвараа төлдөг, дотоод сонгуульдаа санал өгөх эрхтэй оролцдог энийг нь бол намын гишүүн жинхэнэ гишүүн гээд ингээд явж байгаа. Намын үйл ажиллагааг дэмждэг, намын үйл ажиллагаа, үзэл бодлыг дэмждэг, намын эвлэлдэн нэгдсэн энэ юунууд бол дэмжигч гишүүн гээд энэ дэмжигч гишүүний чиг үүргээрээ бол дэмжигч гишүүн бол харьцангуй сул байх ийм хэлбэр болж байгаа. Тийм учраас одоогийн байгаа энэ улс төрийн намуудын хатуу гишүүнчлэл нэлээн сулрах байх гэж ингээж бодож байна.

Хоёрдугаарт энэ гишүүнчлэлээр нь ялгагдаж, аль нэгэн намд эвлэлдэн нэгдсэнийх нь төлөө, үзэл бодлоо илэрхийлснийх нь төлөө янз бүрийн ялгаварлал үзүүлдэг зүйлүүдийг хуулиар хуульд нэлээн хатуу зааж өгсөн. Ингээж болохгүй гэж хориглосон заалтууд. Ардаа ер нь бол энэ удаагийн хуулиар бол улс төрийн нам улс төрийн юунд бол Эрүүгийн болон Зөрчлийн хуулиар хариуцлага тооцдог механизмуудыг бас нэлээн хийж өгсөн байгаа. Тийм учраас энэ дээр нэлээн зааж, энэ иргэдийг яасан зүйлүүдийг оруулж өгсөн гэдгийг хэлье. Бүртгэлийн асуудлыг Бямбажаргал зөвлөх нэмээд хариулчих.

Г.Занданшатар: Бямбажаргал 83, 82 доктор Бямбажаргал 82.

А.Бямбажаргал: Туваан гишүүний асуултад хариулъя. Сая та нөгөө асуултдаа бас 1 тодруулж хэлж байсан. Гуравхан гишүүн Улсын дээд шүүхийн бүртгэж ирсэн гэж. Тийм ээ 2021 оныг хүртэл 1990 оноос хойш л гэж ойлгож болно доо. 2021 оныг хүртэл бол Иргэний танхим бол Улсын Дээд шүүх дээр бол бүртгэж ирсэн байдаг. Өөрөөр хэлэх юм бол Иргэний танхим хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны журмаар өөрөө бүртгэдэг. Захиргааны гэхээс илүү. Тэгээд энэ маань өөрөө ямар асуудлыг дагуулж ирсэн бэ гэхээр 3 шүүгч л санал нэгдэхэд бүртгэх үү, бүртгэхгүй юу, нэмэлт, өөрчлөлтийг тооцох уу, тооцохгүй юу, намын даргыг сонгох уу, сонгохгүй юу, бүр яваад энэ маань юу болсон бэ гэхээр намын нэрийг өгөх үү, өгөхгүй юу гэдэг асуудлыг шийдэж ирсэн түүх байна.

Тэгэхээр энэ хуулийн төслөөр яаж байгаа вэ гэхээр намын бүртгэлийн асуудлыг бол 1 мөр цэгцэлье гэж байгаа юм. Яагаад гэвэл өнгөрсөн хугацаанд гарсан олон түүхүүд байна. Олон намуудын муу, сайн жишээнүүд их байна. Тэгээд энэнээс үүдтэйгээр сонгуулийн төв байгууллага бол өөрөө захиргааны шинжтэй ажлуудыг нь бол хийнэ. Өргөдлөө бол сонгуулийн төв байгууллагад гаргах нь байна. Энэ маягтынх нь дагуу өргөдлүүдийг нь хянаж үзээд, тодорхой шаардлага шалгуурыг нь хэлбэрийн хувьд нь хангасан гэж үзвэл Улсын дээд шүүхэд уг өргөдлийг сонгуулийн төв байгууллага бол шилжүүлж байгаа юм.

Сонгуулийн төв байгууллагаас хүлээж авсан энэ өргөдлийн дагуу Улсын дээд шүүх уг асуудлыг өмнө нь яаж байсан шиг нөгөө хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа биш нийт шүүгчийн хуралдаанаараа шийдээд, хууль зүйн хувьд нь өөрөө энэ хяналтыг хэрэгжүүлж байгаа. Энэ хяналтыг хэрэгжүүлж байгаа өөрөө бас учиртай.

Юу вэ гэхээр улс төрийн нам гэдэг бол өөрөө 1 талаараа нийтийн эрх зүйн хуулийн этгээдийн шинжийг агуулсан ийм институт. Цаашлаад төрийн эрх барих дээд байгууллагад орж ажилладаг, төрийг бүрдүүлдэг төрийн институт болдог. Тэгээд энэ үүднээсээ бол энэ манай туршилага, дээр нь бусад улсуудын ч гэсэн туршилага байгаа. Шүүхийн дээд байгууллага өөрөө энэ Үндсэн хуульд нийцэж байна уу, үгүй юу, цаашид энэ Үндсэн хуулийн суурь зарчмуудаа өөрчилчих үү, үгүй юу гэдэг энэ хяналтыг бас давхар хэрэгжүүлж байгаа гэдгийг би энд онцлон тэмдэглэе.

Мөн АН-ын маань бас сүүлд гарсан ийм жишээнүүдээс үүдэлтэйгээр тодорхой зохицуулалтуудыг оруулж өгсөн. Улсын Дээд шүүхийн шийдвэр гарснаас хойш бол Сонгуулийн төв байгууллага тав хоногийн дотор бол гэрчилгээг шууд гаргаж өгөх ёстой гэдэг ийм заалт. Дагаад нөгөө тамга маань энүүгээрээ шийдэгдчихнэ. Өөрөөр хэлбэл хугацаа нь тодорхой болчихож байна, хэн гаргаж өгөх нь тодорхой болчихож байна. Улмаар өнгөрсөн хугацаанд байсан улсын бүртгэлийн байгууллагын энэ оролцоо энд бол байхгүй болчихож байгаа. Энэ байдлаар шийдэгдэж байгаа гэж хэлье.

Г.Занданишатар: Болчихсон уу? Болжээ. Жадамбын Бат-Эрдэнэ гишүүн асуулт асууна.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Сонгуулийн тухай хууль орж ирж байна. Бас чухал юу Улс төрийн намуудын тухай хууль орж ирж байна чухал хууль орж байна. Ер нь бол сонгуультай Сонгуулийн тухай хууль, Үндсэн хуулийг бид нар өөрчлөлт оруулъя гэж байгаа. Үндсэн хуульд оруулах өөрчлөлт энэтэй уялдуулаад бас Сонгуулийн тухай хууль, энэ Улс төрийн намуудын тухай хууль эд нар чинь хамтдаа орж ирж байж, ер нь бол бид нар нэлээн үндэс сууриар нь үзэх ийм зарчимтай болж байгаа гэж бодож байгаа.

Тэгэхээр нам бүртгэх асуудлаа дөнгөж сая нэг тайлбар хэлэх ишг боллоо. Энэ урьд өмнө бол Улсын Дээд шүүх дээр бүх өргөдлүүдээ өгөөд ингээд гардаг байсан санагдаад байгаа юм хуульдаа. Одоо болохоор сонгуулийн төв байгууллагаар өөрөөр хэлбэл сонгуулийн энэ байгууллагаар захиргааны та сая хэллээ. Захиргааны шинжтэй асуудлуудыг нь шийдээд ингээд явдаг. Тэгээд цаашаагаа бол энэ материалаа бол Дээд шүүхэд өгөөд, Дээд шүүх шийдвэр гаргадаг гээд байна. Жоохон процедураа хүндрүүлээд байгаа юм биш үү гэж. Энэ дээр та нэлээн тийм хөнгөхөн шинжтэй бүр сайжруулж байгаа гэсэн юм яриад байх юм. Наадах чинь бол бас нэлээн ойлгогдохгүй л байна л даа.

Тэгэхээр нэгэнт сонгуулийн төв байгууллага гэдэг бол сонгуультай холбоотой асуудлууд, өөрөөр хэлбэл энд чинь заачихсан байна шүү дээ. 30 хоногийн дотор шийдвэрээ гаргана. Нэгдүгээрт үндсэн юуны намын Улсын дээд шүүх нь бол 30 хоногийн дотор шийдвэрээ гаргана. Шийдвэр гаргаснаас хойш бол сонгуулийн төв байгууллага нь бол өөрсдөө бүртгээд ингээд цаашаа явчихна гээд байна шүү дээ. Тэгэхээр Сонгуулийн төв байгууллага зөвхөн сонгуультай холбоотой асуудлуудаа ар дээр нь яг энэнийхээ заалтынхаа дагуу явбал яасан юм бэ? Бүх асуудлууд нь бол үндсэн юу Дээд шүүх дээрээ очоод, Дээд шүүх дээрээ шийдэгддэг энэ процедур чинь нэмэлт болчихоод байгаа юм биш үү? Арай жоохон хүндэрчхээд байгаа юм биш үү л гэж би асуух гээд байгаа юм. Тэгэхээр энэний цаад утга учир нь яг юундаа байгаад байгаа юм бэ? Урьд өмнө нь яагаад болохгүй байсан юм бэ? Яагаад заавал Сонгуулийн төв байгууллагаараа дамжуулж ийшээ орж ирж байгаа юм гэдэг дээр нэлээн тайлбар өгөөч гэж.

Хоёрдугаарт Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн тухай хуульд өөрчлөлт ороод 2024 оноос эхлээд сум, дүүрэгт нам нэр

дэвшиүүлэхгүй гэсэн ийм зүйл орсон байгаа тийм үү? Энэ хууль дээр болохоор намын эрх, үүрэг гэдэг дотор 7.11.5 дээр Монгол Улсын Их Хурлын болон аймаг, сум, нийслэл, сум, дүүргийн ИТХ-ын сонгуульд оролцохоо гэгчихсэн байгаа. Тэгээд наад хууль чинь хоорондоо зөрчилдөөд байгаа юм уу, аль хуулиар нь явах юм бэ? Энэ өөр тэр хуульд өөрчлөлт оруулж дагалдах хууль эд нараар орж ирсэн ийм зүйл байна уу гэсэн энэ 2 асуулт дээр хариулт авъя.

Г.Занданшатар: Содбаатар, байз, зочид танилцуулъя. Улсын Их Хурлын гишүүн Даваажанцангийн Сарангэрэлийн урилгаар Бүгд Найрамдах Халимаг Улсын төрийн байгууллагын төлөөлөгчид Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой танилцаж байна. Халимаг ахан дүүстээ Улсын Их Хурлын гишүүдийн нэрийн өмнөөс аз жаргал, сайн сайхныг хүсэн ерөөе. Үсэрсэн цус, тасарсан мах, хальж гарсан Халимагийн ард түмэн гэж байгаа шүү дээ. Яах вэ ахан дүүс агуулгаар нь орчуулчих.

Я.Содбаатар: Бат-Эрдэнэ гишүүний асуултад хариулъя. Нэгдүгээрт таны түрүүнд дурдаад байгаа хууль төсөл дээрээ явсан байх. Одоо хүчин төгөлдөр хуулиар орон нутгийн сонгуульд нам оролцохгүй гэсэн заалт хаана ч байхгүй. Тийм учраас энэ нөгөө төсөл дээр явж байсан зүйл болов уу гэж. Энэ парламентаар батлагдсан хуулиудад одоогоор тийм юм байхгүй. Зүгээр өнөөдрийн хуультай зөрчилтэй зүйл байхгүй гэдэг юм.

Хоёрт Улсын дээд шүүх одоо явж байгаа тогтолцоогоор яаж явсан юм бэ гэхээр Улсын бүртгэлийн газар буюу Засгийн газрын харьяа агентлагаас нэрээ авдаг. Нэрээ шүүлгүүлээд тэгээд нэрээ авдаг. Тэрийгээ дагуу Улсын дээд шүүх дээр очиж бүртгүүлээд л, тэгээд л улс төрийн нам болоо. Тэрнээс хойш улс төрийн намтай ямар ч байгууллага харьцдаггүй. Сонгуульд ороод ирэхээр сонгуулийн байгууллага харьцана. Улс

төрийн намуудын өдөр тутмын үйл ажиллагааг ямар нэгэн хянах, тайлан авах, аудит оруулах, улс төрийн намуудад нэг талаасаа хяналт тавих, нөгөө талаасаа зөвлөн туслах ийм процедурууд ерөөсөө байхгүй. Тийм учраас улс төрийн нам нэг 801 бүрдүүлж байгаад л Дээд шүүхэд 1 бүртгүүлээд авбал тэрний дараа тэр улс төрийн нам 30 жил хурлаа хийнэ үү, хийхгүй байна уу, 801 хүнтэй байна уу, 8 хүнтэй байна уу, 1 компанийн нам болж байна уу, хаанаас хандив авч байна, тэр хандив нь стандарт яг хуульд заасан хандив мөн юм уу, тэр мөнгө нь зөв юм уу, буруу мөнгө юм уу хэн ч шалгадаггүй.

Тийм учраас энэ 30 жилийн хугацаанд улс төрийн нам нэртэй 1 хүний 1 цүнхний, тэгээд сонгууль болоод гараад ирэхээр наймаацдаг, оролцдог, улс төрийн бид нарын яриад байгаа энэ буруу зүйлүүдийн үндэс болоод байгаа олон зүйлүүд дээр улс төрийн намын нэрийг ашигладаг, улс төрийн нам тийм нам байна гэж гарч ирээд хаширдаг. Өөрөө ганцаараа байж байдаг. Ард түмний нэр барьдаг. Ийм завхарсан зүйлүүд бол энэ улс төрийн системд байсан. Нэг ёсны Улс төрийн намын хууль нь улс төрийн намуудын байж ирсэн энэ 30 жилийн юу нь өөрөө улс төрийнхөө нийгмийнхээ хурдыг гүйцэхгүй байгаа юм.

Тийм учраас бид нар энэ удаа бол улс төрийн намуудыг хариуцах, улс төрийн намуудын тайлан тооцоог нь авах, хянах, энэ юу нь бол сонгуулийн төв байгууллага байг л гэж ингэж үзэж байгаа юм. Энэ агуулгаараа бүртгэл хийхдээ сонгуулийн төв байгууллагаар бүрдүүлбэрийг хангаад, тэгээд Дээд шүүх бол зөвхөн хуульд заасан тодорхой заагаар л бүртгэхгүй байх, татгалзах боломжтой болгож хязгаарлаж байгаа юм. Урьд нь бол бас нэлээн нээлттэй байсан юм. Дээд шүүх янз бүрийн шалтгаанаар хууль зөрчөөд бүртгэхдээ эсвэл бүртгэдэггүй. Одоо бол Дээд шүүхийн чиг үүрэг бол маш тодорхой болж байгаа. Сонгуулийн төв байгууллагаас бүрдүүлбэрээ хангаад

өгсөн улс төрийн намыг татан буулгах эсвэл бүртгэх, өөрчлөн байгуулах энэ юун дээр эцсийн шийдвэр гаргаж л өгч байгаа. Процессын хувьд.

Өмнө нь бол энийг Дээд шүүх дээр явдаг. Тэгээд Дээд шүүх хуультай байхад л улс төрийн намын нэрийг бүртгээд л хаячих жишээний. 12 жилээр хязгаарлачихсан хуультай байсан шүү дээ. Тэгээд л хуультай байхад давхар нэр бүртгээд орхичих жишээний. Тодорхой заалттай байхад зарим намыг 2, 3 жилээр нь гацаачихдаг, тодорхой үндэслэлгүй, хуулийн үндэслэл нь тодорхой бус байсан учраас янз бүрийн үндэслэлээр зогсоочихдог ийм зүйлүүд гуравхан шүүхэд суугаад шийдчихдэг энэ эвлэлдэн иргэдийн эвлэлдэн нэгддэг энэ том институтийн асуудлыг гэх мэтчилэн зүйлүүдийг бол энэ хуулиар нэлээд цэгцэлж, тодорхой болгож хуулийн заалттай болгосон. Одоо бол бид нар улс төрийн намуудыг бүртгэснийх нь дараа тавих хяналтыг бол нэлээн сайжруулж байгаа гэж хэлж болно.

Г.Занданшатар: Жадамбын Бат-Эрдэнэ гишүүн тодруулах уу?

Ж.Бат-Эрдэнэ: Таны ярьсан яг нөгөө хяналтын асуудлууд чинь яг ямар байгууллагуудаар хийхээр заагдчихаад байгаа вэ? Жишээ нь түрүүний ярьсан шүү дээ 20, 30 жил бараг л 1 дарга яваад байдаг, хурлаа хийхгүй яваад байдаг эсвэл бол 1 хэсэг бүлэг хүмүүсийн хүрээнд асуудлаа шийдээд яваад байдаг. Тэгсэн мөртөөрөө эвлэлдэн нэгдэх эрх нь Үндсэн хуулиараа батлагдсан гэсэн мөртөөрөө яг анхан шатын байгууллагын гишүүн намын гишүүний дуу хоолой цаашаагаа хүрдэггүй. Тэгээд 1 хэдэн төлөөллийн төв байгууллага эд нар гээд, тэр төлөөллийн төв байгууллагын асуудал нь тэр хүрээндээ бол намын бодлого болоод явчихдаг. Тэр намын бодлогод жинхэнэ гишүүдийнх нь дуу хоолой хүрдэггүй.

Тэгээд энэ нь бол таны түрүүний хэлдгээр 800 гишүүнтэй байх, 8

гишүүнтэй байх хамаагүй болоод явдаг гээд байна шүү дээ. Энэ хяналтын байгууллагууд нь хаанаас байгаад байх юм бэ? Хаанаас хянах юм бэ? Одоо тэдгээр хэрэв хурлаа хийгээгүй хэдэн жил болчихсон байвал тэр хурлыг нь хийлгэх юм уу, хэн хийлгүүлэх юм, ямар шаардлага тавьж байгаад хурал нь.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Содбаатар дарга 80 хариулъя.

Я.Содбаатар: Одоо бол энэ хяналт тавих 2 субъект гарч ирж байна гэсэн үг. Нэг ёсны ерөөсөө сонгуулийн төв байгууллага. Яах вэ аудит байгаа. Аудиторууд ингээд тайлан юунд нь санхүүгийн юунд байж байгаа. Тэгээд ерөөсөө сонгуулийн төв байгууллага. Сонгуулийн төв байгууллага тайлангаа ирүүлнэ. Сонгуулийн төв байгууллага үйл ажиллагааны тайлан, санхүүгийн тайланг нь аваад Улсын Их Хуралд нэгтгээд оруулна. Сонгуулийн төв байгууллагад хугацаандаа тайлангаа ирүүлэхгүй бол тэр намыг идэвхгүй хэлбэрт оруулна. Зөрчлөө арилгахгүй бол тэр намыг татан буулгадаг болно. Сонгуулийн төв байгууллагын саналаар.

Тэгэхээр энэ бол сонгуулийн төв байгууллага дээр таны түрүүний бид нар яриад байгаа энэ жишээ нь 4 жилд хурлаа хийхгүй байна шүү дээ тийм ээ. Энэ бол сонгуулийн төв байгууллага идэвхгүй хэлбэр рүү шилжүүлчхэж байгаа юм. Хугацаа өгнө. Тэр зөрчил арилахгүй бол татан буулгах саналаа Дээд шүүхэд гаргачхаж байгаа юм. Гэх мэтчилэн энэ нөгөө 1 дотоод ардчиллын, энэ санхүүгийн, энэ үйл ажиллагааны энэ олон хяналтууд юмнуудыг бол төрөөс 1 байгууллага хянах ёстой л юм байна лээ л дээ. Тэр нь сонгуулийн төв байгууллага буюу. Тэгээд сонгуулийн төв байгууллага нь өөрөө бас хараат бус байх ёстой. Тийм ээ. Тэр агуулгаараа бол дагаж мөрдөх ч дагаж дагаж орж ирж байгаа хуульдаа Сонгуулийн төв байгууллага.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Цэндийн Сандаг-Очир гишүүн асуулт асууна.

Ц.Сандаг-Очир: Ардчилсан нийгмийн зайлшгүй 1 шалгуур бол олон намын тогтолцоо л доо. Тэгээд хуулийн төслийг харахаар 1 талаасаа олон намын тогтолцоог дэмжиж байгаа улс төрийн намуудад босго тавиад, санхүүжилт өгдөг болж байгаа асуудал харагдаж байна. Нөгөө талаараа бас үүрэг хариуцлагыг нь нэмэгдүүлж байгаа юм байна. Өнгөрсөн хугацаанд тооцоо судалгаа харахад гуч гаруй жилийн хугацаанд энэ 36, 7 нам 5, 6-хан нам нь сонгогчдын босго даваад бусад үлдсэн намууд нь 1 хувийн хүртэл босго санал авахгүй байна гэж үзэж тооцоогоор харагдаж байна шүү дээ.

Тэгэхээр энэ чинь юу ярьж байна вэ гэхээр энэ олон намууд ер нь яг энэ улс орны том түвшиндээ бодлого тодорхойлох, улс төрийн намуудын төлөвшил бэхжүүлэх үйл ажиллагаанд ер нь ямар хувь нэмэр оруулсан юм, ямар хувь нэмэртэй явж байна вэ гээд ингээд харахаар үнэхээр учир дутагдалтай байна шүү дээ. Тэгээд ийм байхад нь энийг нь өвгшүүлээд ахиад цааш нь 2 хувийн босго давчих, тэгээд санхүүжилт ав гэдэг ийм байдал руу орох юм уу? Аль эсвэл түрүүн тэр 1 гишүүнээ зарим 1 гишүүнээс гарч байсан бүр ч Монголд үнэхээр ийм олон улс төрийн нам хэрэгцээ шаардлага байна уу үгүй юу? Харин цөөхөн хариуцлагатай, бэхэжсэн, төлөвшсөн ийм улс төрийн намууд цаашидаа өрсөлддөг байх. Төрийн эрхийн төлөө өрсөлддөг байх энэ чиглэл рүү явах юм уу?

Тэгэхээр цаашилаад юу ярих гэж байна вэ гэвэл харин ч энэ олон жилийн хугацаанд 1 хувийн нийт сонгогчдынхоо 1 хувийн саналыг авахгүй байгаа энэ улс төрийн намуудыг цаашидаа ер нь бол тэр идэвхгүй байдал гэдэг юм уу, тэр рүүгээ гэж байснаасаа бүүр татан буулгадаг байх, 3 удаагийн, 4 удаагийн сонгуульд 1 хувийн санал авахгүй байгаа улс төрийн нам цаашидаа ер нь ориш тогтноно гэж

ярихад тун хэцүү байна шүү дээ. Тэгэхээр 12 жил гэдэг юм уу 3 удаагийн сонгуульд ороод 1 хувийн санал авахгүй байгаа улс төрийн намуудыг татан буулгадаг байх хүртэл ийм хатуу бодлогыг цаана нь хийж өгөх ёстой л гэж би хувьдаа үздэг. Тэгж байж энэ олон улс төрийн намуудыг, 1 хүний намуудыг, гэр бүлийн намуудыг, хурлаа хийдэггүй намуудыг үүрэг хариуцлагыг нэмэгдүүлнэ. Ингэж байж энэ жишжиг намууд нэгдэж, энэ 2 том намтай нэгдэж өрсөлдөх, гуравдагч том намыг гаргаж ирэх бодлогын хэмжээнд өрсөлдөх ийм цаашидаа тогтолцоо руу орно гэж би бол хувьдаа үздэг.

Нөгөө талаар зарим асуудлуудыг намууд дотоод асуудлаараа шийднэ, дүрмээрээ шийднэ гээд ингээд орхиж болмооргүй байгаа юм. Тухайлбал Улс төрийн нам Сонгуулийн хуультай гарцаагүй холбогдохоос гадна нөгөө талаар Төрийн албаны хуультай гарцаагүй холбогдох ёстой юм байгаа юм. Намын ажил гэдэг бол ерөөсөө хүнтэй ажиллах ажил байгаа юм. Хүнийг олж сонгох, сонгуульд оролцож ялалт байгуулсан нам мөрийн хөтөлбөрөө боловсон хүчнүүд дээрээ дамжуулж хэрэгжүүлдэг. Гэтэл яг өнөөдөр орон нутагт улс төржилт их байгаа гэдэг чинь өөрөө 4 жил улс төржилт юун дээр сонгуулийн үеэр улс төржилгүй яах вэ.

Нөгөө талаар сонгуулийн бус үед ялалтаа авсныхаа дараа бодлогоо хэрэгжүүлэхдээ байршуулах боловсон хүчнийг байршуулах тал дээр алдаа гаргаж ирсэн юм байгаа юм. Энэ дээр ерөөсөө анхаарал хандуулахгүй. Орон нутгийн намууд боловсон хүчний томилгоо дээрээ 1 номерт намын гишүүн гэж хардаг байдлаар харж байсан. Тэгвэл цаашидаа энэ эрэмбийг ёс зүй, ур чадвар гэдэг ийм эрэмбэд оруулах ёстой юм байгаа юм. Тэгээд орон нутагт яагаад улс төржилт байна гэхээр ялсан намын гишүүн биш учраас Дондог гуайн хүүхэд АН-ын учраас ур чадвартай ч байсан хамаагүй энэ ажилд болохгүй гэдэг ийм л байдлаар явж байгаа чинь

өөрөө орон нутагт ард иргэдийг улс төржүүлэх нөхцөл байдлыг бий болгоод байна шүү дээ.

Тийм учраас энэ боловсон хүчний асуудал дээр намуудыг цаашидаа тэр ур чадвартай, ёс зүйтэй, мэдлэг боловсролтой хүмүүсийг тэр эрэмбэ дараандаа оруулж томилдог байх нь өөрөө эргээд төрийн бодлогыг сайжруулах, цаашидаа улс төржилтийг багасгах энэ ч.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Содбаатар дарга хариулъя.

Я.Содбаатар: 2 дахь юу нь бол 2 дахь асуулт биш юм даа. 2 дахь нь бол санал байна гэж авч байгаа. Хэлэлцүүлгийн явцад Сандаг-Очир гишүүн ч гэсэн өөрөө бас саналаа илэрхийлээд ингээд явчих байх.

1 дүгээр асуултад нь хариулъя. Энэ 1 хувийн санал аваагүй, ер нь тар дараалаад сонгуулиудад 1 сонгогчдын 1 хувийн саналыг авахгүй байгаа улс төрийн намуудыг татан буулгадаг, энэ намууд нь улс төрийн нам гэж үзэхэд хэцүү гэдэг заалт чинь бол Үндсэн хуулийн 2019 оны заалтаар орчихсон юм шүү дээ. Тэгэхээр энэ заалт чинь өөрөө одоо энэ хууль гарсны дараа 28 оны 1 сарын 1-нээс хэрэгжинэ гээд хүчин төгөлдөр хуульд ингээд явж байгаа.

Тэгэхээр 28 оны 1 сарын 1-нээс бол сонгогчдын 1 хувийн саналыг аваагүй улс төрийн хүчин байхгүй болчихно шүү дээ. Үндсэн хуульд өөрөө заачихсан юм чинь. Тийм учраас бид нар одоо байгаа хүчин төгөлдөр байгаа Үндсэн хуулийн хүрээнд өнөөдрийн хууль нь өргөн баригдаж байгаа юм. 28 оны 1 сарын 1-нээс буюу 1 бүрэн эрхийн сонгуулийн 1 бүрэн эрхийн хугацааны дараа бол Үндсэн хуулийн тэр заалт хэрэгжээд явчихаар сонгогчдын 1 хувийн саналыг аваагүй, дэмжлэгийг аваагүй улс төрийн хүчин байх боломжгүй хуулийн зохицуулалт хаагдаад ирчихнэ.

Г.Занданшатар: Цэндийн Сандаг-Очир гишүүн тодруулъя 1 минут.

Ц.Сандаг-Очир: Нөгөө талаар энэ улс төрийн намуудын өмч хөрөнгийн асуудлыг энэ шинэчилсэн найруулгад яаж тусгаж оруулж байгаа вэ? Улс төрийн намууд ер нь өмчтэй байх ёстой юу, ёсгүй юу гэдэг асуудал. Орон нутгийн намын байгууллагууд өмчтэй байх уу, байхгүй юу гэдэг асуудал. Тэр битгий хэл өнгөрсөн хугацаанд төрийн тэргүүн нь хүртэл эрх барьж байгаа улс төрийн намаа татан буулгах захирамж гаргаад явж байсан түүх байгаа шүү дээ. Өмч хөрөнгийг нь хураах асуудлыг яригдаж байсан түүх байгаа шүү дээ. Улс төрийн тавцангаас арчина гээд ярьж байсан түүх байгаа шүү дээ. Энэ өмч хөрөнгийг нь энэ хүмүүсийн нэгдэл дээр бий болсон энэ улс төрийн намыг, өмч хөрөнгийг цаашидаа ер нь хэрхэн яаж хамгаалах юм, яаж бэхжүүлэх юм, яаж төлөвшүүлэх юм бэ? Энэ тал дээр бас энэ шинэчилсэн хуульд хэрхэн яаж туссан бэ гэдгийг бас та бүхэн хариулж өгөөч.

Г.Занданшатар: 80 Содбаатар дарга хариулна.

Я.Содбаатар: Улс төрийн намууд өмч хөрөнгөтэй байхаар хуульд орж байгаа. Хөрөнгө гэдэг дотор бол нарийвчлаад хуулийн хэллэгээр аваад үзвэл үл хөдлөх хөрөнгө, хөдлөх хөрөнгө гээд явах юм бол бүх л улс төрийн намууд хөрөнгөтэй. Компьютергүй улс төрийн нам байхгүй байх, сандал ширээгүй улс төрийн нам байхгүй байх. Тийм учраас улс төрийн нам болгон л өөрийн гэсэн хөрөнгөтэй байгаа. Зүгээр үл хөдлөх хөрөнгө гээд байшингийн асуудал зарим үед ялангуяа парламентад суудалгүй намуудын хэлэлцүүлгийн явцад нэлээн гаргасан. Бид нар энийг ингээд судлаад үзэхээр өнөөдөр улс төрийн намууд дээр байгаа нийгмийн харж үздэг энэ намын намын байр гэдэг юмнуудыг чинь өмчлөлийн хэлбэрийг нь аваад үзэхээр яг намын биш зарим нь ТББ дээр, зарим намынхаа гишүүдэд хувьцаа хэлбэртэй болгочихсон янз бүр байгаа юм байна лээ.

Тийм учраас бид нар бол энийг энэ удаагийн хуулиар шийдэхэд жоохон хүндрэлтэй юм байна гэж ингээж авч үзсэн. Нам бол улс төрийн нам бол ашигийн төлөө бас байх ёстой.

Г.Занданшатар: Одонгийн Цогтгэрэл гишүүн асуулт асууна.

О.Цогтгэрэл: Улс төрийн намын тухай хуулийг Ерөнхийлөгчөөс өргөн барьж байгааг зарчмын хувьд бас их дэмжиж байгаа. Яагаад гэвэл яг энэ үед бас Сонгуулийн тухай хууль орж ирж байгаа нь өөрөө Улс төрийн намын тухай хууль, Сонгуулийн хууль гэдэг чинь өөрөө яг асуудлын 2 талд байдаг. Сонгуульд нам хэрхэн оролцох вэ, тэрүүнд оролцдог намын асуудал тэр тусмаа энэ холимог тогтолцооны үед намын дотоод ардчиллын асуудал өөрөө асар их чухал.

Гэхдээ энэ дээр нэг 2, 3 зүйл бас заавал ингээд ийм асуудал бүхий 2, 3 зүйл энэ хуулийн төсөл дээр бид нар ч бас өмнө нь саналаа өгсөн. Зарим саналууд тусгагдаагүй. Цааш цаашидаа бас илүү анхаарч ажиллах ёстой гэж бас АН-ын гишүүдийн зүгээс үзэж байгаа нэг хэд хэдэн зүйл байгаа. Нэгдүгээрт нь энэ хууль хуулийн төсөл үзэл санаа ингээд ерөнхийдөө бүтцийг нь харахаар өнөөдрийн эрх барьж байгаа Ардын намын намын дотоод дүрэм дээр бас их тэр бүтэц зохион байгуулалт талдаа их суурилчихсан харагдаад байгаа юм. Тэгээд намын төлөөллийн төв байгууллагыг хэрхэн яаж байгуулах юм. Ер нь энэ дотоод ардчиллын энэ бүтцийн талдаа бол олон зүйлд өнөөдрийн эрх баригчдын намын дүрэм дээр илүү их суурилчихсан.

Тэгэхээр энэ энэний цаана бас юу хэлэх гээд байна вэ гэвэл ер нь манайд өнгөрсөн хугацаанд явж ирсэн нэг ийм бодлогын алдаа бол бодлогын алдаанаасаа гадна 90 онд хийсэн тэр өөрчлөлт шинэчлэлтийн хувьсгалт өөрчлөлтийн бас нэг үзэл санаа бол нам төр хоёрыг зааглая гэдэг үзэл санаа явж

байсан. Тэр тусмаа нам, төрийн дээр гарчихсан, гарчихдаг байдлыг зааглая. Тэгэхээр өнөөдөр явж байгаа өнгөрсөн хугацаанд явж ирсэн ер нь энэ 30 жилийн бас 1 үр үр дүн гэх үү, сөрөг тал нь ерөөсөө нам төр хоёр эрх баригч нам нь төр болоод л хувирчихдаг. Тэгэхээр одоо жишээ нь яг өнөөдөр гэхэд МАН-ын ЕНБД ЗГХЭГ-ын дарга хийж байгаа юм. Энэ чинь яаж ч бодсон үзэл санааны хувьд энэ хэдийгээр намын дүрэм олон зүйлээр зохицуулж байгаа ч гэсэн эрх баригч намын сонгуульд удирдаж ордог бүтцийнх нь ЕНБД нь ЗГХЭГ-ын дарга. Энэ зүгээр л 1 жишээ. Энэ төрийн байгууллага бүхий л салбарт яг л ийм байдлууд ингээд байна. Тэгэхээр энэ бүхэн дээр ингээд үзэл санааны хувьд хэрхэн цааш цаашидаа яаж зааглагдах зүйлүүд яаж хийгдэх юм бэ?

Хоёрдугаарт нь тэр нэг намын санхүүжилт өгч байгаа нь одоо ч гэсэн байдаг л даа. Тэгэхдээ энийг нэлээн өргөн хэмжээнд намын санхүүжилт олгоё. Нөгөө талаасаа энэ намын санхүүжилт олгосныхоо хэрээр эргэж намыг татан буулгах үндэслэл болох гэдэг нь өөрөө бас яг хэр зэрэг тэр иргэдийн энэ эвлэлдэн нэгдэх эрх, эрх чөлөөнд бас хэр зэрэг халдах түвшний асуудал болж байна. Энийг бас нарийн бас нягталж үзэх ёстой. Тэгэхдээ мэдээж намуудыг хариуцлага сахилгын асуудал гэдэг бол өөрөө бас их өнгөрсөн хугацаанд ингээд чухал зүйл болж бас их ирж байгаа.

Тэгээд эцэст нь хэлэхэд энэ хууль дотор бас дэвшилттэй зүйлсүүд байгаа ч гэсэн анхаарах олон зүйлсүүд бас байгаад байгаа юм. Яг өнөөдөр Хятадын коммунист нам тэрбум хүнтэй Коммунист нам хэдэн гишүүнтэй байдаг вэ? Юу энэтэй харьцуулахад яг өнөөдөр Монгол Улсын 3 сая хүнд ноогдох намын гишүүдийн тоогоор бараг 500000 намын гишүүнтэй. Яг энэ хуулиар энэ бүтэц дахиад яг хэвээрээ үргэлжилнэ. 3 сая иргэдтэй 2 сая насанд хүрсэн иргэдтэй 1500000 иргэн санал өгдөг ийм улсын 500000 иргэн нь аль нэг намын гишүүн. Бараг тэрнээс ч их байгаа байх.

Тэгэхээр энэ бүтцээр намын хатуу гишүүнчлэлийн асуудал, намын санхүүжилтийн асуудал, дахиад дээрээс нь тэр намын өмч хөрөнгийн асуудал, орон нутаг дахь улс төржилтийн асуудал гээд зарчмын ийм нэг хэд хэдэн том зүйлүүд дээр яг тодорхой цэг тавьсан, цэг хатгасан ийм зүйлүүд бас яг үнэндээ байхгүй. Дэвшилтэт зүйл байгаа ч гэсэн. Тэгээд нийгмийн эрэлт хэрэгцээтэй холбоотой олон зүйлүүд дээр тийм том, том зарчмын асуудлууд дээр бас зүйлүүд байхгүй байгаад байгаа юм. Тэгэхээр энэ бүгдийг тэгээд хэлэлцүүлэг явцад зарим зүйлүүд нь бас ингээд засагдаад явна биз. Тэгэхээр тэр 1 эрх баригч нам нь төр болчихдог энэ тогтолцооны эсрэг энд ямар үзэл санаа суугдаж байгаа вэ? Энэ дээр 1 хариулт өгөөч.

Г.Занданшатар: Хэн хариулах вэ?
Содбаатар дарга хариулъя 80.

Я.Содбаатар: Энэ Цогтгэрэл гишүүний асуултад хариулахад ер нь бол хэлэлцүүлгийн явцад зарим зүйлүүдийг бид нар бас нэмээд өөрчлөөд явах боломж байгаа. Тийм учраас АН-ын бүлэг бас өмнө нь санал ирүүлсэн. АН-аас өмнө нь яг хуулийн төсөл боловсруулж байх явцад нөгөө 2 хуваагдчихсан байх үедээ тус бүрдээ ч санал ирүүлж байсан. Өмнөх бүлгийн даргыг байх үед нэлээн олон санал ирсэн. Дараа нь Цогтгэрэл дарга энэ бүлгийн бланк дээр бас саналаа ирүүлсэн. Нэг зөрчилтэй юм нь бол өмнөх бүлгийн даргын ирсэн санал, энэ санал 2 нь бараг хориод хувиар зөрүүтэй. Явдалтай юмнууд их байсан. Тэгэхдээ бүх саналуудыг бид нар аль болох авахыг тусгахыг ингээд оруулахыг яасан. Зүгээр 2, 3 зүйл дээр байгаа юм. Хатуу заалтууд хийгээд өгч болох юм.

Гэхдээ өнөөдөр Монгол Улсын парламентаар баталсан олон улсын гэрээ конвенцууд байгаа юм. Иргэний эрхийн факт, Улс төрийн эрхийн факт, Европын хамтын ажиллагаа аюулгүй байдлын байгууллагаас өгсөн ингээд

зөвлөмж, НҮБ Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагаас хэд хэдэн зөвлөмжүүд ирсэн. Тэгээд энэ хүний эрхтэй холбоотой юмнууд дээр зарим юмнуудыг бид нар яг өөрсдийнхөөрөө ингээд хязгаарлаад хатуу яхаар бол энэ эрх зүйн хүрээнд өнөөдөр хүчин төгөлдөр байгаа манай хууль болон эрх зүйн хүрээний юмнуудтай бас зөрчил үүсээд байгаа учраас зарим зүйлүүдийг бол ерөнхий оруулаад яваад байгаа юм.

Тэгэхгүй бол намын гишүүнчлэлийн хүмүүсийн эвлэлдэн нэгдэх эрх, эрх чөлөө хязгаарлахаас эхлүүлээд ингээд ийм тодорхой заалтууд орчихоор ийм хүндрэлүүд байгаа гэдгийг бас та бүхэн хэлэлцүүлгийн явцад анхаарна биз дээ гэж ингэж бодож байна.

Яг тодорхой зарим нэг авчихаар саналууд бас байгаа. Хэлэлцүүлгийн явцад орж ирэх байх. Сая бид нарыг өргөн барьсны дараа жишээ нь АН-ын бүлгийн хурал дээр хэлэлцэж байхад намын төлөөллийн төв байгууллага, намын гүйцэтгэх төв байгууллага, намын хяналтын байгууллагуудын бүтцэд намын анхан шатны байгууллагууд, намын гишүүд энэ шууд оролцоог хангах, төлөөллийн ардчиллаар биш, төлөөллийн зарчмаар биш шууд оролцоогоор тийм ээ оруулах энэ хэлбэрийг оруулж өгөөч гэж байсан. Энэ бол жишээ нь хэлэлцүүлгийн явцад оруулаад ирчихвэл зүгээр л санал байгаа. Гэх мэтчилэн авчихаар саналууд бас нэлээн байгаа гэдгийг бас хэлье.

Зүгээр намын санхүүжилт төрийн санхүүжилт авсныхаа төлөө намыг татан буулгадаг тийм зүйлийн заалтыг бол эцсийн төсөл дээр бол хасчихсан байж байгаа. Одоо бол санхүүжилтийг нь зогсоож байгаа. Тэгээд тухайн улс төрийн нам тухайн сонгуульд орох эрхийг нь хааж байгаа. Гэхдээ иргэдийнх нь намын гишүүнийх нь сонгуульд дэвших эрхийг нь бол нээлттэйгээр оруулж байгаа. Тэгэхгүй бол нам татан буугдаад явчхаж байгаа юуг нь бол болиулсан. Сүүлийн төсөл

дээр. Тэгэхээр та нөгөө өмнөх хэлэлцүүлгийн явцад байсан төсөл ярьж байх шиг байна.

Ер нь бол бид энэ улс төрийн намаар дамжиж төрийн эрх барих үйл явцад оролцдог нь бол хаана ч байдаг зүйл. Өнөөдөр хүн төрөлхтөн улс төрийн намаар л дамжиж төлөөллийн ардчиллыг хэрэгжүүлэх, парламент төр байгуулах процесст оролцож байна. Гэхдээ хэтэрхий улс төрждөг, ялсан нам төрийн албан хаагчдыг хоморголон сольдог оролцдог, тэр нь намын нэрээр янз бүрийн хүмүүс оролцдог энэ зүйлийг хаах, хязгаарлах зайлигүй шаардлага байгаа. Энэ бол ганцхан Улс төрийн намын хуулиар ч хязгаарлах зүйл биш. Ялангуяа Төрийн албаны хууль бусад хууль тогтоомж дээр ч гэсэн бид нар хамтад нь оруулж байж энэ цогц шинэчлэлийг бид нар хийж байж энэ асуудал шиг цэгцрэх учиртай юм.

Тийм учраас энэ Улс төрийн намын хуульд бид нар хязгаарлах зүйлүүдийг нь оруулсан. Дутуу орхисон зүйл байвал хэлэлцүүлгийн явцад бас нэмээд яая. Илүүтэй Төрийн албаны хууль, илүүтэй Сонгуулийн хуулиудаар хязгаарлах ёстой зүйлүүд байгаа юм. Хуулийг боловсруулах явцад бол манай Улсын Их Хурлын гишүүдээс, зарим улс төрийн намуудаас Сонгуулийн хуульд орчих зүйлийг энэ рүү оруулаач, Төрийн албаны хуульд орох ёстой зүйлүүдийг энэ рүү оруулаач гэсэн ийм зүйлүүдийг бас нэлээн саналууд гарсан. Тэгээд бид нар хуулийн санаачлагчийн хувьд бол тэд нарыг бас зарим 1 зүйлүүд нь бол тусаагүй байгаа гэдгийг бас тодотгож хэлье.

Г.Занданшатар: Одонгийн Цогтгэрэл гишүүн тодруулж асууна.

О.Цогтгэрэл: Тэр энэ хуулийн бас 1 үзэл санаа нь нээлттэй байдлыг илүү дэмжсэн тийм заалтууд бас нэлээн хэд байсан. Тэгэхдээ энэ дотор намын тодорхой албан тушаалтнууд сонгуульт албан тушаалтнууд ч юм уу бүртгэл нь

нээлттэй байх ямарваа нэгэн зүйл заалтууд яг хаанаа байгаа билээ? Сонгуульт албан тушаалтнуудыг жишээ нь 1 нам дээр эрх барьж байгаа ч юм уу, томоохон нам дээр үзэхэд 6, 7 мянга, арваад мянган гишүүн бас янз бүрийн сумын иргэдийн хурлаас эхлээд, ингээд үзэхээр бол 1 тодорхой тоо гарах юм байна лээ. Жишээ нь энэ гишүүдийг ингээд нээлттэй ил тод байдаг, тэдээс тэдэн онд энэ намын гишүүн байсан, эндээсээ дамжиж төр рүү оржээ. Энэ бүх бүртгэлийг бас тодорхой хэмжээнд намын бүртгэлээсээ гадна, сонгуулийн хороо элдэв зүйлийн бүртгэл дээр бас ил болгох асуудлыг энэ туссан зүйл байна уу?

Төгсгөлд нь ер нь энэ хуулийн нэр дээр 1 асуулт байгаа юм. Улс төрийн намын тухай хууль гэдэг нь өөрөө улс төрийн бус нам гэж Монголд байхгүй байна шүү дээ. Энэ ерөөсөө Намын тухай хууль л юм биш үү? Яагаад Улс төрийн намын тухай хууль гэдэг үг энд яг яваад байгаа юм бэ? Зүгээр гадаад.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Содбаатар дарга хариулна 80.

Я.Содбаатар: Сүүлийнх нь бол санал байх шиг байна. Тэр сонгуулийн төв байгууллагад байгууллагын цахим хуудсанд намын цахим хуудас буюу нийгмийн сүлжээний хаяг энэ хуулийн 9.1-ийн 9.6.1-ээс 9.6.7-д заасан намын баримт бичиг, мэдээллийг байршуулж, тухай бүр шинэчилж, ард түмэнд нээлттэй байлгана гээд ингээд 9 дүгээр бүлгүүдэд байж байгаа. Тэрэн дотор бол намын гүйцэтгэх төв байгууллага, намын дарга, ЕНБД, санхүүгийн асуудал хариуцсан удирдах ажилтан, намын удирдах дээд байгууллага эсвэл төлөөллийн төв байгууллага, гүйцэтгэх төв байгууллага, түүний гишүүн, дарга нарын юунууд нээлттэй болж байгаа юм.

Хэн гүйцэтгэх төв байгууллага буюу жишээ нь Үндэсний хорооны

Үндэсний бодлогын хорооны гишүүн байгаа юм бэ, хэдээс хэдэн онд байсан юм бэ, хэн нь гүйцэтгэх хорооны гишүүн байгаа юм бэ, хэн нь санхүүгийн асуудал хариуцаж байсан ажилтан байгаа юм бэ, хэн нь дотоод бүтцийн байгууллагуудын дарга хийж байсан юм бэ гэдэг юмнуудыг бол нээлттэй болгохоор тэр 9.6 дотор бол нам цахим хуудастаа дараах барим баримт бичиг мэдээллийг ил тод байршуулж тухай бүр.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Жигжидийн Батжаргал гишүүн.

Ж.Батжаргал: Баярлалаа. Тэгэхээр Монгол Улсын Ерөнхийлөгчөөс Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг өргөн барьж орж ирж байна. Үзэл баримтлалынх нь хувьд бол дэмжиж байгаа. Энэ бол яах аргагүй цаг нь болсон ийм зүйл. Энэ дээр бид нэлээн сайн тал бүрээсээ ярилцаж, чамбай хууль гаргах ёстой гэдэгтэй бол санал нэг байгаа.

Улс төрийн нам гэдгийг бид нар үндэсний хэмжээнд бодлого дэвшүүлж ажилладаг тийм улс төрийн байгууллага байхаар л ерөнхий тодорхойлолтоо хийж байгаа л даа. Тэгэхээр үүсгэн байгуулахдаа яаж энэ үндэсний хэмжээнийхээ төлөөллийг хангах юм бэ, 801 гэдэг тоо мөн үү энэ тэр гээд бодмоор юмнууд байгаад байгаа. Энэ дээр 1 тайлбар авмаар гэж.

2 дахь зүйл үнэхээрийн энэ улс төрийн байгууллага тэр тусмаа хатуу гишүүнчлэлтэй байна гэвэл засаг захиргааны нэгж дагасан салбартай гэдэг асуудлыг тодруулж оруулахгүйгээр боломгүй юм билээ л гэж би бодоод байгаа. Олонхон ажилчинтай аж ахуйн байгууллагууд дамжсан намын байгууллагууд бий болбол яах вэ? Энэ талын харилцаа зохицуулалтгүй орхигдоод байгаа юм биш биз дээ гэдэг ийм зүйл байна. Энүүнийг юу гэж ойлгож байна вэ гэж нэг ийм зүйл.

2 дахь зүйл. Энэ намын байгууллагууд энэ сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийн асуудлыг жоохон тодруулах шаардлагатай байх гэж би бодоод байгаа юм. Дам дамаа энэ Монгол Улсын Үндсэн хууль, Урт хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичгийн үзэл санаанд тэр хөтөлбөр өөрөө нийцдэг байж, сая бодлогын залгамж чанар тогтвортой хөгжлийн тухай асуудал яригдах ёстой. 4, 4 жилээр гэдэг юм уу, тодорхой хугацааны циклтэй сонгуулийн үйл явцын үр дүн дээр бий болсон төр засаг төвлөрч юу төвхнөж байна. Тэгэхээр энэнээс хамаараад бодлогын залгамж чанар алдагддаг, энэнээс болоод хөгжилд ямарваа нэгэн байдлаар хойш ухардаг ийм үйл явцууд энэ 30 жилийн сургамж түүх их тодорхой харуулж байгаа. Тийм учраас энэ алдааг засах үүднээс энд тодорхой зүйл ормоор юм шиг нэг.

Хоёрдугаарт тэр хөтөлбөрт янз бүрийн эдийн засаг нийгэмд бас дааж чадахааргүй тийм амлалт элдэв бусын юмнуудыг гаргуулахгүй байх асуудлыг хиймээр байна. Зөвхөн Сонгуулийн хуульд хийгээд аудит дүгнэлт хийгээд хөтөлбөрт нь оруулахгүй гэлээ ч гэлээ гэсэн уг намын байгууллага бид хөтөлбөртөө ийм зүйл оруулсан юм. Гэтэл ийм шалгуураар энэ заалт маань хасагдсан юм гээд явахад л их сонин ойлголт болж харагдаад байгаа зүйл байхгүй юу. Тэгэхээр энүүнийг ерөөсөө энэ улс төрийн байгууллагын өөрийнх нь үйл ажиллагааг зохицуулж байгаа энэ хуульд нь суурь ухагдахууныг нь тусгаж оруулж байж эндээсээ залгаж бусад хууль хоорондын нийцлээ хангах хэлбэрээрээ задарч орох нь зөв юм биш байгаа даа гэдэг ийм зүйл харагдаад байгаа. Тийм учраас энүүнийг ер нь тодруулж оруулах талаар ер нь ямар бодол санаа юу байна гэж?

Дараагийн нэг зүйл үнэхээрийн л бодлогын нам үйл ажиллагаа явуулахад хүний нөөцийн тухай л асуудал. Тэгэхээр тэр хүний нөөц бүрдүүлэлт, шилэлт, сонголтын асуудлын ерөнхий суурь

харилцааг энэ хууль дотор хийж өгч байж, төв нам нь ч, тэр салбар байгууллагууд нь ч тэр бүгд энэ хүний нөөц бүрдүүлэлтийнхээ асуудал руу анхаарч байж, боловсон хүчний чадамж дээр тулгуурлаж хөгжлийн асуудал бий болох ийм бодлого зорилтууд хэрэгжих юм гэдэг энэ суурь ойлголтыг оруулж ирэх ёстой болов уу гэсэн ийм бодол санаа байх юм. Энэ дээр ер нь ямархуу төсөөлөл юу байна вэ? Мэдээж хэлэлцүүлгийн.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Содбаатар дарга хариулна 80.

Я.Содбаатар: Батжаргал гишүүний асуултад хариулъя. Нам байгуулах үед тавьж байгаа шаардлагын 1 бол нам байгуулахад заавал орон нутгийн төлөөллийг оруулах ёстой. Энэ бол улсын хэмжээний нэгдмэл нам байх ёстой гэсэн юман дотор явж байгаа. Ер нь бол өнгөрсөн 30 жилийн түүхийг аваад үзвэл их сонин, сонин бас ийм улс төрийн нам байгуулах гэсэн оролдлогууд нэлээн гарч байсан. Тодорхой шашины чиглэлийн нам байгуулъя, цэрэгжсэн нам байгуулах гэсэн оролдлого хийгдэж байсан. Тодорхой ястан үндэстнээр нь нам байгуулах гэж оролдсон оролдлого санал ирж байсан. Тэр битгий хэл хамгийн сүүлд шинэ Коммунист нам гээд тодорхой 1 орны 1 намын бодлогыг Монголд хэрэгжүүлнэ гэсэн зүйл хүртэл оруулж ирж байсан. Улс төрийн гадаадад байдаг намуудын салбар салбарыг Монголд байгуулах гэсэн оролдлого хийгдэж байсан гээд үзэх юм бол эд нарыг бол хуулиар бүгдийг нь хориглож байгаа. Тийм учраас хуулиар эд нарыг хориглож бид нар улсын хэмжээнд бодлого тодорхойлсон, үндэсний хэмжээний үйл ажиллагаа явуулдаг ийм намуудыг төлөвшүүлэх ёстой. Үндсэн хуулийн заалт ч өөрөө ийм. Тэгэхээр тэр агуулгаараа бол нэлээд зүйлүүд орсон, 11.3 гээд тодорхой ийм заалтууд орсон.

Хоёрт бид нар 90 оноос өмнө бол ААН албан байгууллагууд дээр намын нэгж байдаг байсан. Энэ хуулиар энийг

хориглож байгаа. Нэг ёсны нутаг дэвсгэрийн нэгжсийн юугаар л дамжуулж намын салбар нэгжүүд байгуулагдах болохоос ямар нэгэн ААН-ийн нэр дээр ААН дээр юм уу олон ажилчинтай ААН гэдэг юм уу эсвэл албан байгууллагууд дээр нам байгуулахыг хориглож байгаа. Хориглосон заалт оруулсан. Тэгэхгүй бол компанийн нам байгуулагдаад байсан түүх бий шүү дээ. Сүүлийн үед эдийн засгийн энэ улс төр рүү төрийн бодлого гаргах түвшинд улс төрийн намуудаар дамжиж янз бүрийн эдийн засгийн бүлэглэлүүдийн, янз бүрийн сонирхол ихсэж байгаа учраас энэ хязгаарлалтыг бас яаралтай хийх хэрэг байсан. Тийм учраас энэ удаагийн хуульд оруулж өгсөн гэж ингэж хэлж болно.

Гуравд бол тэр намуудын хөтөлбөрийг бид нар ер нь улс орны хөгжлийн хөтөлбөртэй уялдан явах ёстой. Нам бол бодлогын институт болж төлөвших ёстой. Нам бол тодорхой санхүүжилтийнхээ тодорхой хувийг ч гэсэн намын хөтөлбөр боловсруулах, судалгаа хийх, төсөл хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, санал санаачилга гаргах, иргэдийн төрийн улс төрийн боловсролыг дээшлүүлэх, ардчилал, хүний эрхийн үнэт зүйлүүдийг олон нийтэд таниулан сурталчлахад зарцуулж тайлан гаргадаг болж байгаа. Энэ зарцуулалтынх нь хувь хэмжээнүүдийг нэлээн нарийвчилж зааж өгсөн. Намд иргэдээ судалгааны байгууллага, бодлогын судалгааны байгууллага, намд иргэдээ бодлогын судалгааны институттэй байх, сантай байх асуудлуудыг бас нэлээн хуульчилж оруулж өгсөн.

Тэгэхдээ сая энэ гишүүдийн хэлэлцүүлгийн явцад бас өчигдрийн төрийн байгуулалт дээр өнөөдөр гарч байгаа юу гэвэл энэ намын хөтөлбөр улс орны дунд болон урт хугацааны хөтөлбөртэй уялдах асуудлыг бас нэлээн нарийвчилж дахиж тусгах өгөх шаардлага бол бас байгаа юм байна гэж харж байгаа. Хэлэлцүүлгийн явцад ороод явах байх гэж ингэж бодож байна.

Г.Занданшатар: Жигжидийн Батжаргал гишүүн тодруулж асууна 1 минут.

Ж.Батжаргал: Мэдээж хэлэлцүүлгийн явцад ажлын хэсэг дээр нэлээн тал бүрээсээ сайн ярилцагдах байх. Зарим нэршил энэ тэр онож байгаа эсэх энэ тэр гээд зүйлүүд байгаа юм. Нам дэргэдээ сантай байх тухай ойлголт ер нь юу гэж ойлгогдох юм бэ? Зүгээр бодлогын хүрээлэн, институт тэр үйл явцууд бол байх ёстой юм шиг байгаа юм тэгээд. Яг сан гэдэг нэршилээрээ орчихоор яах вэ Их Хурал дээр 1 Сангийн тухай хуулийн төсөл орж ирээд, хэлэлцэх эсэх нь яригдчихаад ингээд хараахан эцэслэгдээгүй ингээд явж байгаа зүйл бий. Тийм учраас энэ талын асуудлыг бид нэлээн бодох ёстой зүйл юм болов уу гэсэн 1 ийм санаа байгаад байгаа юм.

Дээр нь энэ намын дарга нарын асуудлыг нэлээн бодмоор юм шиг байгаа юм. Үнэхээрийн л хамтын удирдлагатай ийм улс төрийн байгууллага байна л гэж үзэж байгаа бол тэр үйл явцаа илүүтэй.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Асуулт байсан л даа. Манай Батжаргал гишүүн чинь санал хэлбэрээр асуулт асуудаг юм л даа. Содбаатар дарга хариулья 80.

Я.Содбаатар: Олон улсад бол энэ намын дэргэдэх болон улс төрийн судалгааны байгууллагууд янз бүрийн хэлбэртэй байна л даа. Зарим нь бол сангийн хэлбэртэй байна. Ялангуяа Европ тал руу. Та бүхэн мэдээж байгаа Эбертийн сан ч гэдэг юм уу Конрад Аденауэр сан ч гэдэг юм уу маш олон сангууд байдаг. Зарим нь хүрээлэн хэлбэртэй байна. Институт хэлбэртэй, бодлого, судалгааны байгууллагууд. Тэгээд бид нар бол энэ намуудыг бодлогын институт бодлого боловсруулдаг бодлогын байгууллага байлгах чиглэл рүү явуулж байгаа учраас энэ олон улсад байдаг жишгийг буюу сангийн хэлбэртэй байж болно гэсэн ийм

заалтыг бол хуульд оруулж өгч байгаа. Ер нь бол намууд дэргэдээ бодлогын судалгааны байгууллагатай л байхыг шаардаж байгаа. Тэгээд намууд санхүүжилтийнхээ тодорхой хувийг энэ бодлого судалгааныхаа байгууллагаар дамжуулдаг, энэ судалгааны байгууллагууд, улс төрийн судалгаа хийдэг төвүүд, бодлого боловсруулдаг төвүүдтэй хамтарч ажилладаг энэ хэлбэрүүдийг л бид нар хуульчилж өгч байгаа юм.

Г.Занданшатар: Баагаагийн Баттөмөр гишүүн асуулт асууна. Энэний дараа завсарлана.

Б.Баттөмөр: Монгол Улсын Ерөнхийлөгчөөс санаачилж оруулж ирж байгаа энэ Улс төрийн намын тухай шинэчилсэн найруулгыг дэмжиж байна. Энд бас нэлээн олон асуулт асууя гэж бодож байсан юм. Хүмүүс асуучихлаа, тэгээд давхиулахгүйгээр хэдэн асуулт асууя гэж бодож байна.

Энэ яах вэ дээ энэ Монгол чинь 46 нам юу 40 нам бүртгүүлээд 36 нам нь өнөөдөр бүртгэлтэй байна гэж байгаа юм. Тийм ээ. Яах вэ энэ ингээд үзэхээр энэ их өндөр хөгжчихсөн орнуудад бол 6, 7 нам байдаг. Баруун зүүн үзэл баримтлалаараа нэгдээд засгаа байгуулаад явдаг. Манайд 36 нам байгаа боловч тэр үзэл баримтлалаараа нэгддэг, яг ямар үзэл баримтлалтай юм гэхээр зэрэг тодорхойгүй байгаад байдаг. Тэгээд л одоо 36 гэдэг чинь бас л гажуудсан тоо л доо. Монголд чинь гажуудсан юм зөндөө их байгаа шүү дээ. 200 их дээд сургууль, 56 спиртийн үйлдвэр, 120 архины үйлдвэр, бараг 900-аад сүм хийд гэх мэтээр л одоо ингээд л энэ гажуудсан тоон гажуудсан л энэ харилцаануудын нэг энэ намын л бүртгэлтэй холбоотой л яваад байгаа юм л даа.

Тэгээд эхний асуулт бол ийм байна л даа. Ингээд энэ 36 нам байна. Мэдээж энэ хуулийг шинэчилж найруулах маш их судалгаа тооцоо хийгдсэн байгаа байх.

Энэ Монголд байгаа энэ улс төрийн намууд энэ бодлогын институт болж төлөвшихгүй байгаагийн яг үндсэн шалтгааныг та нар тооцоо судалгаа дээрээ юу гэж үзсэн бэ? Өнөөдөр гэхэд нэг 3 намын төлөөлөл энэ Их Хуралд байгаа шүү дээ. Тэгэхээр энийг та нар юу гэж үзсэн бэ гэдэг нэгд хэлэлцэх асуудал.

2 дахь асуудал бол Монгол Улсын эдийн засаг улс төржсөн. Энэ улс төржсөн эдийн засаг яагаад бий болсон гэхээр энэ намуудын энэ популист амлалт. Зарим улс төрчдийн энэ намуудын популист амлалтаас болдог. Энэ яах вэ энэ популист амлалтыг хаах чиглэлээр бас хэд хэдэн заалтууд энд явж л байна л даа. Тэгэхдээ энийг яг төгс хааж чадах юм нэг их сайн харагдахгүй л байгаад байгаа юм. Тийм учраас энэ дээр та нар юу гэж бодож байгаа вэ? Энийг яах ёстой вэ гэдэг ийм юм байгаа юм.

3 дахь асуудал бол ер нь сүүлийн үед энэ нэг яригддаг юм бол энэ нэг хүйсийн төлөөлөл гээд 1 юм л байна. 30 хувь аль нэг хүйсийн төлөөлөл. Одоо энэ мэдээж эмэгтэй л гэж байгаа байх л даа. Монголд чинь тэгээд эмэгтэй ч бай, эрэгтэй ч бай энэ хуулийн өмнө бүгд л тэгш эрхтэй л байгаа шүү дээ. Юм болгонд энэ хүйсийн төлөөлөл гээд ингээд 30 хувь, 40 хувь гээд ингээд яваад байх нь ер нь хэр зэрэг байдаг юм бэ гэсэн 3 дахь асуулт.

4 дэх асуудал бол энэ 26.8 дээр нам энэ хуулийн энэ 26.1-д заасан орлогыг цахим мөнгөн хэрэгслээр хүлээж авахыг хориглоно гэж. Цахим мөнгөн тэмдэгт гэдгийг бол крипто валютаар төсөөлж тооцоолж болохгүй шүү дээ. Дэлхийн чиг хандлага чинь энэ цахим мөнгө рүү явж байгаа шүү дээ. Энийг та нар юу гэж тооцсон бэ?

Дараагийн асуудал энэ 5 дугаар бүлэг намын санхүүжилттэй холбоотой асуудал. Монголын эдийн засаг жижижигхэн. Энэ 15 тэрбум долларын эдийн засагтай шүү дээ. Бид нар 30 жилийн хугацаанд үзэж, үзэж л энэ олон

нам 36 нам байгуулагдаад л үзэж, үзэж л 15 тэрбум долларын эдийн засагтай. Монгол Улсын төсвийн орлого нэг 5 тэрбум доллар л байгаа шүү дээ. 1 хүнд ноогдох ДНБ сая нэг 5033 доллар болж байх шиг байна. Энэ санхүүжилтийн юмнуудаа эдийн засгийн тооцооллоо та нар яаж гаргасан юм бэ? Одоо ингээд энэ Үндсэн хуулийн өөрчлөлт гээд 152 гишүүн нь ингээд ороод ирэх юм бол энэ эдийн засагт энэ дааж барих талын энэ тооцоонуудыг ер нь яаж хийсэн бэ? Ийм асуултуудад хариулт авъя.

Г.Занданшатар: Бумдарь 84, доктор Бумдарь, доктор профессор Бумдарь.

Д.Бумдарь: Баттөмөр гишүүний асуултад хариулъя. Тэгэхээр манай улс төр судлалд бол намыг бол маш олон тодорхойлолтоор хэлэхээс гадна намд бол тодорхой шинжүүд байх ёстой гэдэг зүйлийг бол зайлшгүй зааж өгдөг. Жишээлбэл таны асууж байгаа улс төр нам бол улс төрийн бодлого боловсруулна. Нам бол улс төрийн үйл ажиллагаагаа бол ардчилсан тийм ээ хэв шинжээр бол хийнэ, хэрэгжүүлнэ. Мөн ардчиллыг бэхжүүлэх, хөгжүүлэх ийм субъект байхын тулд мөрийн хөтөлбөр нь бол бүх нийтийн шинжтэй, хөгжилд чиглэсэн байх ёстой. Түүнийгээ бол сонгуульд өрсөлдүүлнэ гэдэг ч юм уу. Мөн улс төрийн үзэл баримтлалаараа бол өрсөлдөнө гээд маш олон ийм намд байх шинжүүдийг бол заадаг.

Дээрээс нь нам бол 3 шинжийг бол заавал бүрдүүлж байж улс төрийн нам хөгжинө гэж үзэж байгаа. 1-д улс төрийн намын тоо их чухал. Улс төрийн нам өөрөө өрсөлддөг байхуйц, дээр нь улс төр нь улс төрийн нам өөрөө үндэсний бодлого тодорхойлогч байх гэсэн энэ 3 шинж бол байж улс төрийн нам бол хөгжинө гэж бол үзэж байгаа. Гэтэл манайд яагаад улс төрийн нам бодлогын институт болж хөгжихгүй байна вэ гэхээр энэ бол улс төрийн тогтолцоотой нь бол шууд холбоотой. Нэгдүгээрт бол энэ Сонгуулийн тухай хуулийг бол

зайлиггүй бол авч үзэх ёстой. Энэ бол улс төрийн намын хөгжилд бол шууд нөлөөлдөг. Намын дотоод институт бүтэц нь бол шууд нөлөөлдөг ийм хууль байгаа. Гэтэл манайд яадаг вэ гэх юм бол Сонгуулийн тухай хуулийг бол 4 жил тутамд өөрчилдөг тийм ээ, нэмэлт, өөрчлөлтүүд оруулдаг. Тухайн улс төрийн намд хариуцлага тооцох болон ард иргэдийг улс төрийн боловсрол, сонгуулийн боловсрол олж авах энэ боломжийг бол бүрэн юу энэ боломжийг хаачихдаг гэж бол хэлмээр байна. Тэгэхээр Сонгуулийн хуулийг бол тогтвортой явуулах ёстой. Энэ аргачлалыг нь бол.

Дараагийн 1 асуудал болохоор бол улс төрийн намын бол санхүүжилтийн асуудал бол байгаа. Яалт ч үгүй улс төрийн нам санхүүжилтийн эх үүсвэрээ хаанаас олох вэ гэдэг маань бол өөрөө бүрхэг явж ирсэн учраас үүнээс шалтгаалаад бол тодорхой бүлэг гэдэг ч юм уу, тодорхой юу гэдэг юм мөнгөний хамааралтай байдал нь өөрөө улс төрийн намын бодлого, нийтийн сайн сайхны төлөө хөгжил мөрийн хөтөлбөр боловсруулахад бол саад бол учруулж бол ирсэн байгаа. Энэ бүхэн нь өөрөө улс төрийн намын хариуцлага, улс төрийн нам гэдэг ямар зүйлийг зорилгоо болгосон институт субъект вэ гэдгийг бол нэг ёсондоо алдагдуулж ирсэн ийм улс төрийн тогтолцоог хөгжүүлж чадаагүй хуулиудтай бол шууд холбоотой.

Тийм учраас Улс төрийн намын тухай хууль, Сонгуулийн тухай хууль, Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт 3 бол ерөнхийдөө бол ингээд хамтдаа тийм ээ орж ирж байгаа нь энэ хаврын чуулганаар бас орж ирж байгаа нь бол их талархууштай үзэгдэл гэж бол хувьдаа үзэж байна. Баярлалаа.

Г.Занданшатар: Содбаатар дарга хариулъя 80.

Я.Содбаатар: Энэ удаагийн хуулийн 1 гол зүйл бол энэ санхүүжилтийн асуудлыг ил тод,

нээлттэй, шилэн болгох, тайлан тооцоог нь тодорхой болгохоос гадна ойлгомжтой тодорхой болгож байгаа нэг хязгаарлалтууд нэлээд тавьж байгаагийн нэг зүйл бол танд хэллээ тэр цахим мөнгөн хэрэгслийг. Ер нь бол бид нар энэ бэлэн бусаар явж байгаа хандивын асуудлыг бүрэн хязгаарлаж байгаа. Бүгд ялангуяа төрийн санхүүжилттэй холбоотой бол 1 дансаар өмч хөрөнгийг нь төв намын 1 бүртгэлээр гэх мэтчилэн нэгдсэн ийм ойлголтод оруулсан нэлээд заалтуудын хүрээнд явж байгаа зүйл.

2 дахь нь төрийн санхүүжилтийн хэлбэр дээр тэр намыг урьд нь бол суудлын тоогоор байсан учраас хэрэв гишүүдийн тоо нэмэгдээд явбал тэгээд л суудлын тоогоороо төсвөөс авах мөнгө нэмэгдээд явчих байх л даа. Энэ удаа бол сонгогчдод авсан саналаар байгаа. Тэгэхээр сонгогчдын тоо сонгогчдоос авсан санал бол суудлын тоо гишүүдийн тоо 170 болно уу, 200 болно уу, 20 болно уу хамаарахгүйгээр сонгогчдын тоон дээрээ үндэслэж байгаа учраас 1,7 сая дээрээ л үндсэндээ гол суурь тооцоолол нь тэрэн дээрээ явж байгаа юм. Тийм учраас харьцангуй яах вэ.

Хоёрдугаарт аймаг орон нутгийн иргэдийн Хурлын Төлөөлөгчдийн тоо бас янз бүрээр хөдлөөд ингээд яадаг учраас энийг бол бид нар өгдөг тэр суудлын юуг нь бас болиулчихаж байгаа юм. Тийм учраас нэгдсэн зөвхөн парламентад авсан сонгогчдын санал дээр нь илүү түшиглэсэн. Мэдээж парламентад авсан суудлынх нь тоо дээр нь нэмсэн ийм томъёоллоор энэ төсвийн юу гарч ирж байгаа юм. Ер нь бол улсын төсөв дээр ирж байгаа ачаалал бол яг өнөөдрийн байдлаар 76 гишүүнээрээ тооцоод өнөөдрийн байдлаар энэ 1.7 сая санал өгч байгаа сонгогчдын тоотойгоо харьцуулаад үзэх юм бол төсөв дээр нэмэлт ачаалал үндсэндээ ирэхээргүй байгаа. Сүүлийн 4 жилд бол бид нар янз бүрийн улс төрийн намуудад орон нутгийн түвшин, орон нутгийн сонгуулийн дүнгээр, Улсын Их Хурлын

сонгуулийн дүнгээр суудлын мөнгө, төлөөлөгчдийн мөнгөний нэрээр 20 гаруй тэрбум төгрөг зарцуулж байгаа. Энэ удаа ч гэсэн энэ тоогоор аваад үзэх юм бол энэ хэмжээний хөрөнгө мөнгө зарцуулагдахаар байгаа.

Г.Занданшатар: Үдээс өмнөх Ундрам гишүүн. Ундрам гишүүн алга байна. Хүмүүсийн төлөөлөл сая бас Бумдарь докторт хариулаа. Улс төрийн намын олон тодорхойлолт байгаа. Манай эрэн үеийн нэр төр, нандин чанар, оюун ухаан, уураг тархи, бодлого тодорхойлогч, ардчилсан институт, сонгуульд нэр дэвшүүлдэг хүний нөөцийг бэлтгэдэг институт гээд ингээд олон тодорхойлолтууд. Сая өнөөдөр энэ Сант Марал сангийн гаргасан судалгаагаар улс төрийн намууд ард иргэдийн хүсэл зориг, санал бодлыг илэрхийлж чадаж байна уу гэсэн асуулт 87 хувь нь чадахгүй байна гэж хариулсан байна. 41.5, 46.5 хувь нь байсан уу улс төрийн намууд хэрэггүй 46.5 хувь нь улс төрийн намууд хэрэггүй 1 хүчтэй Ерөнхийлөгч байх хэрэгтэй болжээ гэж ард иргэд хариулсан байна.

Тэгэхээр энэ улс төрийн намуудад итгэх итгэл ингэж суларч ард иргэдийн хүсэл эцсийн дүндээ л ард түмний хүсэл эрмэлзлийг илэрхийлж, их ашиг сонирхол, үзэл бодлыг илэрхийлэх ёстой, нэгтгэж илэрхийлэх ёстой улс төрийн намуудын ийм нэр хүнд муу байгаа нь ардчиллын нэр хүндэд нөлөөлж байна. Тэгээд энэ талаар яг хуулийн төсөлд яаж тусгасан бэ? Энэ улс төрийн намд итгэх итгэлийг сэргээж, улс төрийн нам ард түмний төлөөллийг ард түмний үзэл бодлын илэрхийллийг илэрхийлж чаддаг тийм улс төрийн институт болох энэ суурь концепцын ойлголтыг энэ хуульд тусгасан уу? Ард иргэдийн 41.5 хувь нь Монгол Улс дарангуйлал руу шилжиж байна гэж хариулсан байна. Энийг энэ улс төрийн намын тогтолцоотой холбож үзэхээс аргагүй. Тэгээд сая та бүхэн хариулаа. Бас Улс төрийн нам, Сонгуулийн хууль 2 бол хүйн холбоотой. Энэ өргөн баригдсан Сонгуулийн

хуультай хүйн холбоотой энэ хэрэгжиж чадах уу?

Монголын ардчиллыг төлөвшүүлэх хөгжүүлэхэд нийт ард иргэдийн хүсэл эрмэлзэл дуу хоолойг илэрхийлэх институт болгож өөрчилж чадах уу? Аль эсвэл зөвхөн ингээд нөгөө сонгуульд оролцох, татан буулгах тэр механик харилцаануудыг зохицуулахад илүү чиглэгдсэн үү? Энэ асуултуудад хариулж өгөөч? Нийгмийн 93.1 хувь нь шударга бус байна. Нийгэм шударга бус байна. Энэ авлигатай тэмцэх ажилд ахиц дэвшил гарахад улс төрийн намуудын санхүүжилтийн ил тод байдал, улс төрийн сонгуулийн санхүүжилтээс их шалтгаалж байна. Улс төрийн намын санхүүжилт, улс төрийн сонгуулийн санхүүжилт байгаа энэ авлигыг энэ сонгуулийн тогтолцооноосоо авхуулаад бүх шатанд энэ улс төрийн нам чинь өөрөө авлигыг өдөөх хүчин зүйл болсон байна гэж үзсэн байна, иргэд хариулж байна. Энэ санхүүжилтийн ил тод байдлыг ийм учраас бий болгож, дотоод ардчиллыг бэхжүүлэхэд 2019 оны Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт чиглэгдсэн.

2019 оны Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлт бол энэ Монголын онцлогт нийцүүлж их захгүй энэ олон улс төрийн намуудыг жинхэнэ ард түмний хүсэл эрмэлзлийг илэрхийллийг улс төрийн институт болгохын тулд тодорхой шаардлагууд тавьсан. Дотоод ардчилалтай байх, ардчилсан зарчимд нийцсэн байх, улс төрийн намын санхүүжилт орлого, зарлага ил тод нээлттэй байх. Ингэж байж энэ ардчиллыг бэхжүүлэхэд тэр үед чиглүүлсэн энэ өөрчлөлтийг хийсэн. Яагаад гэхээр ерөөсөө энэ бүх болж бүтэхгүй байгаа авлигал, хээл хахууль, хөгжил хоцрогдол, доройтол, ядуурал олон юмны шалтгаан чинь улс төрийн намын энэ бодлогоос, санхүүжилтээс, улс төрийн сонгуулиас болж байна гэж ард иргэд үзээд байна. Энэ ардчиллын төлөвшил чинь. Тэгээд энэ асуудалдаа гол ач холбогдол өгч энэ намын энэ хуулийн үзэл баримтлал, философи чиглэгдэх

ёстой. Тэгээд энийг яаж шийдэж байгаа юм бэ гэдгийг өнөөдөр бас гишүүдийн асуултад тодорхой хариулах шаардлагатай байна л даа. Энэ талаар хэн хариулах вэ? Содбаатар дарга хариулъя 80.

Я.Содбаатар: Улс төрийн намын хууль парламентын босго давж 18 жилийн дараа орж ирж байгаа юм. 2005 онд Улс төрийн намын хууль батлагдсанаас хойш. Тэгээд энэ удаагийн Улс төрийн намын хууль бол бас 2019 оны Үндсэн хуульд улс төрийн намын талаар 3 томоохон заалт орсны дараа орж ирж байгаа юм. Тэгэхээр энэ удаагийн үндсэн энэ удаагийн Улс төрийн намын хуулийн шинэчилсэн найруулгыг өргөн барихдаа ялангуяа Үндсэн хуульд заасан намын дотоод ардчилал, ардчилсан зарчимд үндэслэсэн байх, санхүүжилт нь ил тод нээлттэй байх, төрийн санхүүжилтийн хэлбэрийг тодорхой хуулиар тогтоож өгөхтэй холбоотой ер нь энэ намыг дагасан нийгэмд байгаа энэ томоохон шүүмжлэлүүдийг энэ иргэдээс ирж байгаа итгэхгүй байгаа, энэ намуудад байгаа энэ болохгүй байгаа энэ 30 жилд явсан алдаа оноог засах чиглэл рүү бол хуулийн төсөл боловсруулахад нэлээн гол анхаарал хандуулж ажилласан.

Тийм учраас хэд хэдэн зарчмын томоохон концепцыг энэ хуулиараа хийхэд барьсан. Нэгдүгээрт бол улс төрийн нам бол бодлогын институт болох ёстой. Хөгжлийн бодлогоороо уралддаг байх ёстой. Улс төрийн нам бол 1 хэсэг бүлэг юм уу, 1 хэсэг хүмүүсийн эсвэл 1 ААН-ийн нам байж болохгүй, бүлэглэл байж болохгүй. Энэ бол улс төрийн нам, үзэл санаа, үнэт зүйл, үзэл баримтлалтай нь нэгдсэн иргэдийн эвлэлдэн нэгдсэн энэ байгууллагынхаа хувьд энэ улс орны хөгжил, энэ улс орны хэмжээний бодлого дэвшүүлэн оролцдог ийм институт болж бодлогын институт болж төлөвшүүлэх чиглэлийнх нь асуудлууд явж байгаа юм.

Хоёрт улс төрийн намын санхүүжилтийг нээлттэй ил тод болгох чиглэлээр их тодорхой зааж өгсөн? Нэг ёсны төсвөөс өгч байгаа өнөөдрийн хөрөнгө мөнгийг маш тодорхой ойлгомжтой, тэгээд зөвхөн улсын төсвөөс өгч байгаа мөнгөний зарцуулалтын зориулалтыг нь хүртэл нарийвчилж зааж өгсөн. Эргээд хяналт тайланг нь авах хэлбэрүүдийг нь маш хуулийн нарийн заалтууд оруулж өгсөн. Үүний зэрэгцээ хандив нэрээр орж ирээд байгаа тэр энэ асуудлыг нь хязгаарлаж өгсөн. Жилд өгч байгаа хандивын хэмжээ эцсийн өмчлөгчөөрөө авч байгаа жилийн нийлбэр дүнгээр бас авч үзэж байгаа. Тийм учраас бол энэ улс төрийн намуудыг дагасан энэ авлигал, хээл хахууль, улс төрийн намуудыг дагаж байгаа хүмүүсийн хардалт сэрдэлт байгаа энэ санхүүжилтийн юмнууд бол маш энэ ил тод, нээлттэй болно. Энийг Шилэн дансны хуулиар Улсын Их Хурлын парламент дээрээ хүртэл авчирч хэлэлцдэг, жилд тайлангийн сонсдог хэлбэрүүдийг хүртэл нарийвчилж хийж өгсөн.

3-д бол улс төрийн намын дотоод ардчиллын, улс төрийн нам гээд нэрлэхдэг. Тэгээд нэг хэд цөөхөн хэдэн хүмүүс дараад суучихдаг. 20, 30 жилээр нь хурлыг нь хийдэггүй эсвэл 20, 30 жилээр нь дээр нь гараад суучихдаг. Залуу үе, шинэ үе нь орж ирдэггүй, шинэ дуу хоолой орж ирдэггүй энэ зүйлүүдийг нь хязгаарласан хязгаарлалтуудыг авч байж улс төрийн намыг Ардчилсан институт байх институт чиглэлээр нь, иргэдийн оролцоотой байх чиглэл рүү нь бас нэлээн нарийвчилж зааж өгсөн. Улс төрийн намуудын хариуцлагыг дээшлүүлэх, улс төрийн намуудыг олон нийтийн хяналтад гишүүдийнх нь хяналтад авчирч өгөх олон заалтууд бас орсон гэдгийг бас тодотгож хэлье.

Улс төрийн намын энэ хууль гарснаар бол улс төрийн намуудын иргэдийн улс төрийн намд итгэх итгэл, дагаад Монголын төрд итгэх итгэл сэрэх учиртай. Тийм учраас улс төрийн

намуудын одоо байгаа энэ нийгмийн зүгээс олж байгаа энэ олон шүүмж юунуудыг энд бас нэлээн олон заалт нарийвчилж зааж өгсөн. Парламентын түвшинд ч гэсэн бас хэлэлцэх явцдаа анхаарч үзэх байх гэж ингэж бодож байна. Нэмээд Энхцэцэг судлаач нэмэх үү?

Г.Занданшатар: Судлаач Энхцэцэг 86, битгий дар, цаанаасаа асна.

Д.Энхцэцэг: Энэ дээр ер нь бол Содбаатар дарга дээр нэлээн тодорхой хариулчихсан учраас маш товчхон зүгээр өөрийнхөө саналыг хэлчихье. Энэ нөгөө өмнө нь бол бид нар ерөнхийдөө нөгөө нэг суудлын тоонд үндэслэсэн тийм ээ, төрийн санхүүжилтийг олгож байсан. Тэгэхээр энэ хуулийн хүрээнд бид нар тэр 2 хувь гээд түрүүн нэлээн олон гишүүн бас дурдсан. Тэгэхээр юу сонгогчдынхоо 2 хувийн саналыг авахын тулд намууд ажиллах хэрэгтэй болж байгаа. Энэ чинь юу гэсэн үг вэ гэхээр иргэдийнхээ дэмжлэгийг олж авахын тулд тэр нам иргэдтэйгээ бол илүү ойрхон ажиллах ийм хөшүүргийг энэ хуулиар бид нар бол оруулж ирж байгаа гэж харж байгаа.

Тэгэхээр энэ хууль маань батлагдах юм бол ийм заалт хэрэгжиж эхэлснээр нөгөө олон намын системийг төлөвшүүлэхэд бас дэмжлэг үзүүлнэ. Дээш нь дээр нь бол тэгш өрсөлдөөний боломжийг бас жоохон ахиулж өгч байгаа. Тэгэхээр ямар ч байсан бол энэ өмнө нь бид нарын авч ирсэн системээс нэлээн ахиц гарна гэж бол судлаачдын зүгээс харж байгаа. Тийм учраас энэ 2 хувийн саналыг, дэмжлэгийг олж авах энэ заалт бол бас их маш чухал заалт юм гэдгийг бол онцолж хэлэх нь зөв байх.

Г.Занданшатар: Бат-Эрдэнэ гишүүн алга байна. 13 цаг болсон тул өнөөдрийн үдээс өмнөх хуралдаан завсарласныг мэдэгдье. 14 цагаас чуулганы нэгдсэн хуралдаан үргэлжилнэ.

13.07 цаг

2023 оны 04 дүгээр сарын 20, Пүрэв гараг,

Төрийн ордон “Их хуралдай” танхим
14 цаг 04 минут.

ҮДЭЭС ХОЙШИХ НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТЭМДЭГЛЭЛ

Г.Занданшатар: 4 дүгээр сарын 20-ны өдрийн үдээс хойших нэгдсэн хуралдаан нээснийг мэдэгдье. Үдээс хойших нэгдсэн хуралдаанаар Улс төрийн намын тухай хуулийг үргэлжлүүлэн хэлэлцэнэ. Улс төрийн намын тухай хуулийн хэлэлцэх эсэх асуудлыг хэлэлцэж байгаа. Гишүүд асуулт, асуулт, хариулт явж байгаа. Одоо ингээд Бадмаанямбуугийн Бат-Эрдэнэ гишүүн асуулт асууна. Ажлын хэсгийг оруулъя, ажлын хэсгийг оруулъя. Бат-Эрдэнэ гишүүнийг түр авчих, ажлын хэсэг орж ирэхээр асууна. Асуух уу? Бадмаанямбуугийн Бат-Эрдэнэ гишүүн асуулт асууна.

Б.Бат-Эрдэнэ: Улс төрийн намын тухай хуулийн төслийг улсын Ерөнхийлөгч оруулж ирж байгаа явдалд бол энэ зөв байна. Одоо хуулийн төслийг бол ерөнхийд нь зарчмын хувьд дэмжиж байгаа гэдгээ хэлье. Яах вэ ер нь Монгол Улсын төрөөс энэ нийгэмд шударга ёс тогтоох, нийгэмд шударга ёс тогтоох, авлигал хээл хахууль, энэ хүнд суртлыг арилгах ийм чиглэлээр бол нэлээн одоо бас бодлогын ахиц дэвшил бол гарч байгаа. Бид удаа дараагийн парламентын бүрэн эрхийн хугацаанд энэ асуудлыг тууштай шаардаж тавьж ирсэн ийм хүмүүс.

Ялангуяа одоо төсвийн зарцуулалт, Төрийн хэмнэлтийн хууль цаашилах юм бол энэ төрийн албыг төрлийн алба болгодог, төрийн өндөр албан тушаалд байгаа улсууд улс төрийн нөлөө үзүүлж, төр ард түмний нэр барьж авсан бонд зээл авдаг, төсөл, концесс, тендер юу байдаг юм ийм юманд одоо оролцдог байдлыг бол арилгах ёстой. Хариуцлагатай байх

ёстой, өндөр ёс суртахуунтай иргэд олон түмнийхээ өмнө одоо өргөсөн тангарагтаа үнэнч ингээж ажиллах ёстой гэж ингээж шаарддаг. Энэний дагуу бол хууль, эрх зүйн тодорхой шийдвэрүүд гараад явж байна. Энэ хүрээнд одоо бид бас олон жил ярьсан асуудал бол энэ улс төрийн намын тухай асуудал байгаа юм. Улс төрийн намаар дамжиж одоо төрийн эрх мэдлийг авдаг. Тийм учраас энэ улс төрийн намын үйл ажиллагаа, улс төрийн намын төлөвшилтэй холбоотой асуудал бол маш чухал ийм зүйл.

Тэгэхээр надад нэг 2, 3 асуулт байгаа юм. Нэгдүгээрт бол энэ хуулийн төсөл дээр 2 сонгуулийн бүрэн эрхийн хугацаанд дараалан Улсын Их Хуралд нэр дэвшүүлээгүй ийм улс төрийн намыг идэвхгүй хэлбэрт одоо шилжүүлнэ гэсэн ийм заалт байгаа юм. Тэгэхээр миний санахад энэ Улсын Их Хурлын сонгуульд 2 удаа дараалан суудал аваагүй намыг идэвхгүй байдалд оруулах юм уу эсвэл одоо татан буулгах тухай асуудлыг ярьж болоогүй юм уу? Энэ талаар одоо тодорхой хариулт өгч болох уу гэж.

Нөгөө талынхны бол энэ хатуу гишүүнчлэлтэй холбоотой асуудал байж байдаг. Энэ асуудлыг яаж зохицуулж байна вэ? Түрүүн хариултаас харах юм бол энэ улс төрийн намын үйл ажиллагааг ил тод байлгах, улс төрийн намын одоо гишүүдийн оролцоо гишүүдийн хяналтад байлгах чиглэлээр нэлээн тодорхой саналууд оруулж байгаа юм болов уу гэж би ингээж бодож байна. Энэний хүрээндээ бодлогын нам байх, дүрмийн хөтөлбөрийн хүрээнд хөтөлбөрийг боловсруулах судалгаа бодлогын судалгааны чиглэлийн юман дээр онцгой анхаарч, одоо бол нөгөө дүлийдээ найдаад гэдэг шиг олон гишүүд элсүүлчихсэн ийм улс төрийн намууд чинь энэ дээрээ хайхарч өгөхгүй байна шүү дээ. Мөрийн хөтөлбөр дээрээ ч хайхарч өгөхгүй, бодлогын асуудал дээрээ ч одоо бас эргэлзээтэй. Судалгааны байгууллагууд. Цаашлах юм бол боловсон хүчний хүний нөөцийнхөө асуудал дээр

бас анхаарал тавих ийм шаардлага байна. Энэ талаас нь зохицуулалт ямар зүйлүүд орж байна вэ гэж?

Хамгийн сүүлд асуух гээд байгаа юм бол энэ намын санхүүжилттэй холбоотой асуудлыг яаж зохицуулж байгаа вэ? Энэ чинь намын санхүүжилтээс дагасан тодорхой бус байдлууд их гараад байгаа. Манайхтай ижил төстэй ийм улс төрийн намууд тухайлбал ХБНГУ-ын хувьд бол Конрад Аденауэрийн сан ч гэдэг юм уу, Фридрих Эбертийн сан гээд улс төрийн намуудаа санхүүжүүлэх төдийгүй тодорхой.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Содбаатар дарга хариулна.

Я.Содбаатар: Намууд энэ удаагийн Улс төрийн намын тухай хуулийн бас нэг гол онцлог бол энэ намуудад хариуцлага тооцох, намуудыг хариуцлагажуулах энэ асуудал байгаа юм. Тийм учраас бид нар энэ намыг идэвхгүйд тооцох гэсэн ийм шинэ функцийг оруулж ирж байгаа. Энэ бол яах вэ намуудыг шууд иргэдийн эвлэлдэн нэгдэж байгаа эрх, эрх чөлөөг шууд хаан боогдуулах биш бас 1 тодорхой, тодорхой тохиолдолд тухайлбал Улсын Их Хурлын ээлжит сонгууль, санхүүгийн тайлангаа хугацаанд нь гаргаж өгөөгүй, намын удирдах дээд байгууллагууд, төлөөллийн төв байгууллагуудыг хугацаанд нь хуралдуулаагүй ийм тохиолдлуудад бол намыг идэвхгүй хэлбэр рүү шилжүүлээд тэгээд зөрчлөө арилгах шаардлага тавиад, зөрчил нь арилгахгүй бол харин тэр намыг цааш нь яах вэ гэдэг асуудал босож байгаа юм.

Яг тэгэхээр энэ дээр зүгээр яг парламентад суудал авсан, аваагүйгээр нь бол бас улс төрийн намыг ингээж хязгаарладаг ийм юунууд бол харьцангуй бага байна. Тийм учраас зүгээр хэлэлцүүлгийн явцад ийм хатуу заалт оруулж өгч, парламентад тодорхой босго даваагүй бол тэр намуудыг татан буулгадаг ийм хэлбэр оруулбал

парламентын түвшинд явах байх. Зүгээр бид нар бол одоогийн юугаар бол ийм байдалтай явсан байж байгаа.

2 дахь нь хатуу гишүүнчлэл дээр та сая бас хэллээ. Ер нь бол хатуу гишүүнчлэлийг бид нар татгалзъя. Тийм учраас намын гишүүн, намын дэмжигч гишүүн, сонгуульт гишүүн гээд ингээд энэ гишүүдээ ангилъя. Тэр хүрээндээ намын тэр жинхэнэ гишүүн гэж байгаа, намын гишүүн гэж байгаа тэр хүмүүст л татвараа төлөх тэр намын дотоод сонгуульд саналын эрхтэй оролцох, намаас сонгож томилогддог албан тушаалдаа очих энэ эрх нь байж байг. Намын дэмжигч гишүүд бол намын үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцоод явдаг энэ хэлбэрийг нь авсан гэдгийг бас тодотгож хэлье.

3 дугаар асуултын хувьд бол ерөөсөө энэ удаагийн хуулийн өөрийнх нь гол үзэл санаа бол улс төрийн намууддаа бодлогын институт болгоё, улс төрийн намуудын санхүүжилтийг ил тод нээлттэй шилэн болгоё гэдэг рүү гол чиглэж байгаа. Энэ агуулгаараа бол улс төрийн намын дэргэд бол бодлогын хүрээлэн, бодлогын сан, бодлогын байгууллагууд ажилладаг байя. Тэгээд энэ бодлогын байгууллагуудын санхүүжилт нь бол намын санхүүжилтийн 30 хувь хүртэл хувь нь байхаар үндсэндээ зааж байгаа. Тийм учраас энэ бодлогын байгууллагуудад бол яг ийм, ийм чиглэлээр төсвөөс өгч байгаа санхүүжилтийн хувийг ингээж зарцуулна, нам өөрийнхөө санхүүжилтийн юунд бол энэ бодлогын байгууллагуудаараа дамжуулан, дэргэдэх хүрээлэнгүүдээр бодлогын судалгааны бодлогын байгууллагаараа дамжуулж хэрэгжүүлнэ гэсэн ийм агуулгатай заалтууд бас нэлээн хэдэн орсон байгаа.

Ер нь бол улс төрийн намууд дэргэдээ сантай байдаг энэ олон улсын жишиг байна. Та сая Германы жишээг хэллээ. Германд ч гэсэн хэрэв парламентад суудал аваад явал улс төрийн намууд бол дэргэдээ сангуудтай

байдаг. Сангуудаараа дамжуулж санхүүжилт, төсвийн санхүүжилтийн дэмжлэг авдаг. Тэрүүгээрээ иргэдийн улс төрийн боловсролыг дээшлүүлэх, иргэдийн энэ ардчилал үнэт зүйлийн талаарх соён гэгээрүүлэх ажлыг хийдэг, эргээд тэр сангуудаараа дамжуулаад ардчилал, зах зээл, энэ нийгмийн үнэт зүйлүүдийг сурталчилдаг, энэ хөгжлийн бодлого тодорхойлоход оролцдог энэ хэлбэрүүдийг бас Монголд нэвтрүүлбэ гэдэг үүднээс энэ хуульд ийм шинэ заалтууд нэмэгдээд нэмэгдлээр орж ирж байгаа гэдгийг бас хэлье.

Г.Занданшатар: Бадарчийн Жаргалмаа гишүүн.

Б.Жаргалмаа: Та бүхнийхээ өдрийн амгаланг айлтгая. Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн зүгээс өөрийн бүрэн эрхийн хүрээнд Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг өргөн барьж байгаад бас талархлаа илэрхийлбэ. Үнэхээр Монгол дахь улс төрийн нөхцөл байдал ямар хэмжээнд байгаа юм, тэр дундаа намын төлөвшил нь ямар хэмжээнд байгаа вэ гэдгийг бас олон нийт маань өнөөдрийн нөхцөл байдлаас бас шууд харж мэдэж байдаг. Тэр ч үүднээсээ бас зайлигүй энэ хуульд шинэчлэл хийх шаардлагатай байна гэдгийг бас олон нийт хүлээн зөвшөөрч байгаа байх.

Ер нь бол нийтдээ Монгол Улс өнөөдрийн байдлаар 3457548 хүн амтай гэсэн ийм тоо гарч байна. Ийм хүн амтай улсын хувьд 36 нам Дээд шүүхэд бүртгэлтэй байна гэдэг бол маш өндөр тоо байх гэж би харж байна. Зүгээр ингэснээрээ олон улс төрийн нам байснаараа улс төржилт, талцалт хуваагдал өнөөдөр бол Монгол Улсын хэмжээнд бас дээд цэгтээ хүрсэн. Өнөөдрийн оруулж ирж байгаа хуулийн төслөөр бас намын босгыг бас өндөрсгөж байгаа нь өөрөөр хэлэх юм бол нам хүчирхэг байх, чадавхтай байх, ардчилалтай байх тэр зарчмыг бий болгох ийм боломжийг бас нээж өгч байгаа болов уу гэж би харж байна.

Эхний асуулт 2019 онд батлагдсан Үндсэн хуулийн өөрчлөлттэйгөө энэ хууль маань ер нь хэр нийцэж байгаа бол? Ямарваа нэгэн зөрчил үүсэх ийм тооцоолол ер нь хэр байгаа бол гээд. Би яагаад ингэж асууж байна вэ гэвэл 801 гишүүнтэй гэсэн ийм тоо орж ирж байна тийм ээ амын гишүүн. Үндсэн хуулийн өөрчлөлтөөр болохоороо 21150 иргэний гарын үсгийг цуглуулж байж нам үүсэх боломжийг бүрдүүлнэ гэж энэ заалт байгаа. Тэгэхээр энэ мэтчилэн Үндсэн хуулийнхаа нэмэлт? өөрчлөлттэй зөрчилдөх зөрчлүүд ер нь хэр байгаа юм бол гэдэг 1 ийм асуулт.

Хоёрдугаарт ийнхүү улс төрийн нам шинэчлэгдсэнээрээ намын шинэчлэл батлагдсанаараа улс төрийн намуудын чиг хандлага маань ер нь хаашаа явах гэж байгаа юм бол? Бид ер нь хаа хүрвэл улсын маань хөгжил гэдэг юм уу, улсын хөгжлийн бодлого тийм ээ зөв чигтээ харах байх бол. Энэ дээр би бас 1 улс төр судлаачдынхаа бас тайлбарыг авъя гэж бодож байна

МАН бол цахим нам. Бид цахим нам гэдгээ хэдийнээ зарлачихсан. Яг Улс төрийн намын тухай хууль дээр цахимжих заалт ер нь хэр байна гэж та бүхэн хэлэх вэ? Аливаа бүртгэл мэдээлэл, татвар бүгд нээлттэй байх ёстой. Ер нь бол энэ бол намын дүрэмд намын хуульдаа хэр орсон бэ гэдгийг бас асуух гэсэн юм?

Нөгөөтээгүүр 1 гишүүнчлэлийн татварын тухай 1 зүйл заалт бол байгаа юм. Сарын хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээ сарын хураамж нь 5 хувиас хэтрэхгүй байх. 1 бас судлаач бичсэн байна тийм ээ 1 хүн бичсэн байна. Энэ болохоор арай өндөр биш үү, зүгээр мөнгөтэй хүн намд элсдэг болчих юм биш биз дээ гэсэн ийм бас болгоомжлолыг ирүүлсэн байна. Тэгэхээр энэ дээр бас 1 тайлбарыг авъя. Өнөөдөр бас түрүүн тэр Их Хурлын дарга хэлсэн. Сант Марал судалгааны төвийн судалгаа дээр

улс төр сонирхдог уу гэсэн асуулт дээр бага зэрэг сонирхдог, огт сонирхдоггүй 26.1 хувь гэсэн ийм судалгаа гарсан байна. Зүгээр улс төрийн сонирхол гэдэг бол 1 өөр байх. Гэхдээ улс төрийн идэвх гэдэг бол сонгогчдын сонголт сонгуульд саналаа өгөх энэ идэвхээс бас шалтгаалдаг байх гэж би бодож байна. Тэгвэл сонгогчдынхоо боловсролд чиглэсэн санхүүжилтийг бас тодорхой хэмжээгээр төрийн нөгөөдөх төрөөс авах санхүүжилтийн дэмжлэгээсээ бас 15 хувь гэсэн ийм заалт байна л даа.

Бид сонгогчдынхоо боловсролыг нэмэгдүүлэх тал дээр ер нь хэр анхаарах ёстой вэ? Сонгуулийн тухай хууль дээр квот яриад эхлэхээр зэрэг зөвхөн энэ парламентад байгаа эмэгтэйчүүд өөрсдөө дахиж сонгогдох гээд байгаа мэтээр олон нийт бас нэг ойлгосон ийм зөрөө ойлголт байна. Тэгвэл улс төрийн тийм ээ намын тухай ойлголт мэдлэг мэдээллээ нам өөрөө тодорхой хэмжээнд сонгогчдоо өгдөг байх тэр үүрэг хариуцлагыг ер нь хэр зүйл заалтаар оруулсан бэ гэж би тодруулах гэсэн юм. Бид сонгогчдоосоо үүргийг нь нэхдэг. Харин тэд эрх.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Содбаатар дарга хариулна 80.

Я.Содбаатар: Тэгэхээр энэ удаагийн хуульд 2019 оны Үндсэн хуультай хэр нэмэлт, өөрчлөлттэй хэр нийцэж байгаа талаар Бямбажаргал зөвлөх нэмэлтээр хэлчхээрэй. Ер нь бол таны сая хариулсан асуусан тэр намын гишүүний намын жинхэнэ гишүүний татварын асуудал бол хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээний 5 хувь гэдэг бол дээд хязгаар нь юм байгаа юм. Тэрнээс хэтрэхгүй гэж. Нэг ёсны намууд энэнээс илүү мөнгө хүнээс авч болохгүй. Тэрэн дотор гэхээр авахгүй ч байж гишүүний татвараа тэрнээс доошоогоо авч болно гэсэн үг. Тэгээд ойролцоогоор өнөөдрийн ханшаар бол 25000 төгрөгөөс сарын хураамж хэтрэхгүй л гэсэн агуулга явж байгаа цаана нь. Тэгэхээр 1000 төгрөгөөр тогтоох уу, 500 төгрөгөөр

тогтоох уу, 5000 төгрөгөөр тогтоох уу гэдэг нь 25-саа л хэтрэхгүй гэсэн агуулга явж байгаа.

Тийм учраас дээд хязгааруудыг нь хязгаарлалт тавьж байгаа. Яагаад гэхээр энэ зарим намууд бол энэ бүр ингээд сонгуульд дэвших хүмүүстээ хүртэл дэнчин тавьж байсан шүү дээ тийм ээ 100 сая төгрөг өгвөл сонгуульд нэр дэвшүүлнэ ч гэдэг юм уу. Тэгээд энэ эд нарыг бол хуулиар хориглож өгсөн. Энэ улс төрд бол олон түмний оролцоо нэмэгдэх ёстой. Улс төрд зөвхөн хөрөнгө мөнгөтэй хүмүүс биш мэдлэг боловсролтой, ёс зүйтэй, сэтгэлтэй хүмүүс энэ улс төрд оролцож, энэ идэвхтэй байр сууриас хандаж энэ намуудаар дамжиж төрийн хэрэгт оролцдог байх ёстой гэсэн ийм агуулгууд цаана нь явж байгаа учраас бид нар аль болох иргэдэд нээлттэй, иргэдийн хяналтад энэ улс төрийн намуудыг оруулах чиглэл рүү заалтууд оруулж өгсөн гэж хэлж болно.

Дараагийн нэг томоохон асуудал бол энэ улс төрийн иргэдийн улс төрийн боловсролыг дээшлүүлэх асуудал бол их чухал байгаа. Тэгэхээр улс төрийн намуудад энэ хуулиар, тэгээд энэ намуудын гаргаж байгаа санхүүжилтийнх нь зориулалтыг энэ рүү нэлээн чиглүүлж байгаа. Тийм учраас одоо өмнө нь бол ийм улс төрийн намуудад ийм чиглэл, үүрэгт нь улс төрийн намын санхүүжилтийн зориулалтад нь ийм заалтууд бол байгаагүй. Энэ орж ирж байгаагаараа бол иргэдийн улс төрийн боловсролыг дээшлүүлэх, иргэдийн энэ ардчилал үнэт зүйл энэ мэдлэг боловсролыг дээшлүүлэх чиглэл рүү иргэний боловсролыг дээшлүүлэх чиглэл рүү тодорхой заалтууд бас энэ удаагийн хуульд тусаж өгснөөрөө онцлог болов уу гэж бодож байгаа.

Бид бүхэн энэ иргэдээ боловсруулж, иргэдээ мэдээлэлжүүлж байж иргэдийн энэ мэдэх эрхийг, иргэдийн оролцоог хангаж байж энэ

ардчилал өөрөө зөв зүйтэй явах ийм боломжтой гэж үзэж байгаа. Энэ хууль гарснаар улс төрийн намууд олон улсад байдаг энэ манай судлаачид нэмж хэлэх байх. Олон улсад байдаг энэ жишиг рүү нь л бид нар явуулж байгаа юм. Нэг ёсны өнөөдөр бол улс төрийн намуудын илүү бодлогын институт болж төлөвшүүлэх чиглэл рүүгээ явж байна олон улсад.

Хоёрт бол улс төрийн намуудын санхүүжилт илүү нээлттэй, нэг эх үүсвэрээс биш олон эх үүсвэрээс санхүүждэг. Тэгэхдээ бага, бага. Ямар нэгэн улс төрд мөнгөний хамаарлыг багасгах 1 том хандивлагч ч гэдэг юм уу, 1 намын 1 компанийн нам ч байж болохгүй гэдгүүдийг хязгаарлаж өгөөд, харин олон эх үүсвэрээс тэр олон түмний дэмжлэгээр, олон түмэн дэмжиж байгаа бол олон эх үүсвэрээс санхүүжилтээ босгодог авдаг. Тэгээд тэр авсан санхүүжилт нь юунд зарцуулагдаж байгаа, хэнээс хэдэн төгрөг орж ирсэн, тэрийг юунд зарцуулж байгаа гэдэг нь ил тод нээлттэй байдаг тэр нь Шилэн дансны хууль намуудад үйлчилдэг болж байх жишээний ийм заалтуудыг бол нарийвчилж зааж өгч байгаа.

Гуравт бол намуудыг нөгөө төр барих институтийнх нь хувьд, төр барилцаж байгаа оролцож байгаа институтийнх нь хувьд ардчиллын эд эсийнх нь хувьд хариуцлагажуулах шаардлагатай юм байна. Тэгээд улс төрийн нам нэр барьсан, ард түмний нэр барьсан ийм асуудал их байгаа учраас энэ улс төрийн намуудыг хариуцлагажуулах чиглэл рүү бас их олон заалтууд орж өгч байгаа. Тийм учраас энэний дараа улс төрийн намууд бол энэ хуулийн хүрээнд бол нэлээн олон зүйлүүд нь ялангуяа дотоод ардчилалтай холбоотой, дотоод асуудлынх нь асуудал бол нэлээн цэгцрэх болов уу гэж ингэж харж байгаа.

Дөрөвд бол энэ улс төрд эмэгтэйчүүдээ бас эхлүүлээд төлөөлөл нь бага байгаа энэ нийгмийн бүлгүүдийн тэгш оролцоог хангах асуудал бол

манайд их чухлаар тавигддаг. Тийм учраас энэ энийг асуудлыг бол бас нэлээн тодорхой тусгаж өгсөн гэж ингэж хэлж болно. Бямбажаргал дарга.

Г.Занданшатар: Наянтайн Ганибал гишүүн асуулт асууна. Товч тодорхой хариулъя. Бямбажаргал хариулах юм уу? Ганибал гишүүнийг болилоо. 82 Бямбажаргал Ерөнхийлөгчийн Хууль зүйн бодлогын зөвлөх.

А.Бямбажаргал: Жаргалмаа гишүүний асуултад хариулъя. Мэдээж хэрэг хууль тогтоомж бол хамгийн түрүүнд нийцэх ёстой зүйл өөрөө Үндсэн хууль. Та түрүүн хэллээ. 2019 онд оруулсан Монгол Улсын Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн хүрээнд 71 дэх заалт болж орж ирсэн зүйл бол өөрөө энэ 19¹ гэдэг ийм зүйл заалт байгаа. Энэ дотор бол 3 зүйл, 20 заалт бий. Мэдээж хэрэг хамгийн гол энэ хуулийг санаачилж Үндсэн хуульд магадгүй энэ хууль тогтоомжийг нийцүүлэх хүрээнд өөрөө хийгдэх ёстой хамгийн гол ажил бол Үндсэн хуулийн энэ суурь зарчим Үндсэн хуульд нэгэнт нэмэгдсэн байгаад байгаа энэ утга агуулгыг өөрөө энэ хуульчлах явдал юм байгаа юм.

Энэний дагуу бол энэ хууль бол Үндсэн хуультай нэгдүгээрт зөрчилдсөн зүйл бол байхгүй. Та сая тодотгож хэллээ. 1 хувь гэдэг ийм тоо. Энэ бол 19^{1.2} гэдэг заалт байгаа. Намыг Монгол Улсын эрх бүхий иргэдийн 1 хувиас доошгүй тооны иргэн эвлэлдэн нэгдэж байгуулна гэдэг ийм заалт. 2019 оны 11 сарын 14-нд Монгол Улсын Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулаад 2 зүйлийг бас нэмж баталсан байдаг. Тэрний нэг нь бол өөрөө Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийг дагаж мөрдөх шилжих тухай хууль гэдэг энэ хууль байгаа. Энэ хууль өөрөө хүчин төгөлдөр. Хуулийн маань 4 дүгээр зүйл бол өөрөө энэ нэмэлт, өөрчлөлттэй бол адил нэг хүчин чадалтай гэдэг ийм заалт байгаа.

Энэ дотор ямар зүйл оруулсан юм бэ гэхээр 19^{1.2} дахь хэсгийн, саяын миний таны бас дурдаад байгаа энэ заалт бол өөрөө 2028 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөхөөр заачихсан байгаа. Тэгэхээр энэ харилцаагаар өөрөө нэгэнт зохицуулагдаж байгаа учраас одоогийн хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа буюу дагаж мөрдөж байгаа Үндсэн хуулийнхаа хүрээнд бол энэ ямар нэгэн зөрчил бас байхгүй.

Хоёрдугаарт мөн хууль тогтоомжийг Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлттэй нийцүүлэх гэдэг агуулгаар 2020 оны 02 дугаар Улсын Их Хурлын тогтоол гарсан байдаг. Энэ тогтоолын маань бол 1.4-д Улс төрийн намын тухай хуультай холбогдох чиглэлд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн ерөнхий концепц нь юу байх юм бэ гэдэг утга агуулгыг бол зохицуулсан. Хуулийн маань үзэл баримтлалын агуулгад эдгээрийг бол бас дурдсан байгааг та анзаарсан байх. Тэгээд энэнээс үүдээд би юу гэж хэлэх гээд байна вэ гэхээр хууль тогтоомжийн хувьд бол харин ч асуудлыг бол өөрөө Үндсэн хуульд нийцүүлэх гэдэг утга агуулгаар. Өөрөөр хэлбэл 2005 оны хууль маань бол өнөөг хүртэл бол Үндсэн хуулийн энэ утга агуулгыг одоо хэр нь зохицуулж чадаагүй явж ирснийг энэ шинэчилсэн найруулгын төслөөр бол харин гүйцээж зохицуулж харилцааг нь хуульчилж байгаа юм гэж л хэлэхийг хүсэж байна. Баярлалаа.

Г.Занданшатар: Жаргалмаа гишүүн нэг минут.

Б.Жаргалмаа: Баярлалаа. Ерөнхийдөө бас хариултуудаа авчихлаа. Тэгээд түрүүн бас би хэлсэн, Намын харьяа байгууллагуудын асуудлаар бас тодруулга байсан. Тэгээд түрүүн хариулчихсан учраас. Тэгээд энэ хууль дээр бас төр намын санхүүжилтийн асуудлыг бас тодорхой заагаад өгчихсөн болохоор бас нэлээн бас нийтдээ нийтэд гэдэг юм уу, олон нийтэд бас ойлгомжтой гэдэг юм уу, хүртээмжтэй байх, хэрэгжих хууль байх гэж би харж

байна. Санхүүжилтийн зориулалттай гэдгийг бас нарийн заагаад өгчихсөн. Бас нам намын гишүүдээрээ дамжуулаад сонгогчдоо боловсролыг нь нэмэгдүүлэх, сонгогчдод эрх, үүргийг нь танилцуулах тэр боломжийг нь бас нээж өгсөн гэж би харж байгаа.

Мөн жендерийн асуудлыг нарийн сайн тусгаж өгсөнд бас хуулийн ажлын хэсгийнхэн болон Ерөнхийлөгчдөө бас талархлаа илэрхийлье. Энэ мэтчилэн ер нь, тэгэхдээ бас энэ хуулийг яг бүхэлд нь ингээд уншихаар 1 хууль зүйн техник талаасаа ч гэдэг юм уу тийм ээ маш их алдаанууд гэдэг юм уу жижиг сажиг үг үсгийн алдаанууд маш их байна лээ шүү. Тэрийг бас харж ажиллах байх гэж бодож байна. Тэгээд ажлын хэсэгт орох саналтай байгаа шүү гэдгийг бас Их Хурлын даргадаа уламжилъя. Баярлалаа.

Г.Занданшатар: Санал хэлчихлээ. Наянтайн Ганибал гишүүн.

Н.Ганибал: Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Улс төрийн намын тухай хуулийг өргөн барьж байгаад талархалтай байна. Ер нь бас аль нэгэн улс төрийн хүчнээс биш, эрх баригч талаас биш бас эв нэгдлийг барьж олон намуудын байр суурийг илэрхийлээд нэгдсэн энэ хуулийн төсөл оруулж ирж байгаад бол маш талархалтай байгаа. Гэхдээ бас хэд хэдэн асуудлууд байна. Намуудыг хариуцлагатай болгоно гэдэг асуудал чинь энэ парламентын гадна байгаа буюу цөөн гишүүдтэй намуудыг хариуцлагажуулах асуудал биш л дээ.

Энэ намуудыг хариуцлагажуулах асуудал бол мэдээж өнөөдөр эрх баригч МАН-ын төрийн бодлогод оролцож байгаа энэ асуудлууд мөн АН-ын хувьд ч гэсэн адилхан. Энэ 33 жилд энэ 2 нам бас тодорхой хэмжээнд төр барилцах үйлд оролцсоных нь хувьд бол энэ асуудлуудыг алдаа нь энэ том намуудад байгаа юм. Тэгэхээр эд нарыг засан залруулах л Улс төрийн намын тухай хууль байгаасай гэсэн ийм бодолтой байна. Энэ талаар

бас АН-ын зүгээс тодорхой саналуудыг оруулсан байгаа. Зарим нэг нь ороогүй.

Ер нь зүгээр намуудыг татан буулгах, өөрчлөх энэ асуудал бол жам ёсны жамаараа өнөөдөр байхгүй болж байгаа. Энэ дээр бол бид нарын анхаарал бол тийм юу гэдэг юм өндөр хэмжээнд тавигдахаасаа илүүтэй аль болох харин эд нарыг чөлөөтэй орж гардаг болгох нь л бидний үүрэг байх. Өнөөдөр Үндсэн хуулийн заалт байгаа шүү дээ. Нийгмийн болон өөрсдийн ашиг сонирхол үзэл бодлын үүднээс нам, олон нийтийн бол байгууллага болон эвлэлдэн нэгдэж болно гэж. Тэгэхээр тэр шинээр нам байгуулж байгаа тоо 801 гэдэг бол өндөр. Одоо ч гэсэн өндөр байдаг. Яагаад гэхээр шинээр нам байгуулагдаж байгаа, байгуулж байгаа нам болгон намаа бүртгүүлэх гээд улс төр хийдэг. Тэрийг бүгдээрээ мэддэг. 1 нам байгуулчихлаа, байгуулах гээд байна, тэгээд нэг юу бүртгүүлчихлээ ҮҮ, АА гээд. Ер нь бол МАН анхны 7 гээд 7 хүнтэй Ардын нам байгуулагдаж байсан байх. Эхлэл нь суурь нь тавигдаж байсан байх. АН бол Залуу зохиолчдын эвлэлийн хурал гээд тодорхой хэмжээнд бас 1 заал дүүрсэн хүмүүсээр намын үзэл санаа нэгдэл нь тэнд бий болж байсан.

Тэгээд энэ өөрөө ингээд цаашаа 7 байна уу, 20 байна уу тэр намыг бий болгоод өнөөдрийн түвшинд хүртэл үзэл санааны нэгдэл өрсөлдөөнийг бий болгож чадсанаараа энэ намууд өнөөдөр чадавхжиж байгаа юм. Тэгэхээр яг энэтэй адилхан үнэхээр нийгэмд хүлээн зөвшөөрөгдөөд нам цаашаа эрх баригч болох нь уу, сөрөг хүчин болох нь уу, парламентад суудалтай болох нь уу энэ асуудлуудаа өөрсдөө явж чадвал энэ жам ёсоороо цаашаа явж байгаа юм. Тэрийг ямар нэгэн байдлаар зохицуулалтаар төрийн нэн ялангуяа төрийн оролцоотойгоор зохицуулах нь өөрөө буруу болчихоод байгаа юм. Энэ дээр бол ер нь зүгээр төрийн оролцоог л энэ намын асуудлаас хөндий байлгаач гэдгийг бол өнгөрсөн АН-ын 3 жилийн түүх харуулсан.

Энэ дээр тамганы маргаан гарсан. Энэ тамганы маргаан дээр Улсын Их Хурлын даргын захирамжаар ажлын хэсэг хүртэл байгуулагдаад, энэ асуудалд дүгнэлт өгсөн байгаа. Тэрэн дээр ямар дүгнэлт гарсан бэ гэхээрээ улс төрийн намд тамга гэж байх шаардлагагүй юм байна гэж. Хэрэв та Дээд шүүх дээр бүртгэлтэй нам төлөөлөх эрхтэй болсон бол гарын үсгээрээ баталгаажуулаад үйл ажиллагаандаа оролцож болно. Эргээд нэг төрийн байгууллага тэнд тамга гэдэг юмыг бас эрхийг нь авчихдаг. Тэгээд одоогийн энэ хуулийн төсөл дээр бол зүгээр оруулаад ирсэн нь арай л жоохон хүндэрчихсэн байна. Сонгуулийн төв байгууллага аваад, тэрийг Дээд шүүхэд өгөөд, Дээд шүүх тэрийг. Ямар нэгэн байгууллагаар дамжих болгонд тэнд ямар нэгэн хүлээлт, тэрний гацаа үүсдэг. Тэгээд энийг яаж өөрчлөх боломжтой вэ?

Г.Занданшатар: Хэн хариулах вэ? Содбаатар дарга хариулна. 80.

Я.Содбаатар: Тийм. Энэ Улс төрийн намын хууль бол өнөөдрийн энэ парламент дээр хэлэлцэж байгааг нь харахад ч гэсэн иргэд харж байгаа байх. Ер нь бол энэ бол улс төрийн л бүх улс төрд улс төрийн үйл ажиллагаанд оролцож байгаа парламент өөрөө улс төрийн төв хамгийн том байгууллага учраас бүгдээрээ л байр сууриа илэрхийлсэн. Олон гишүүд ч гэсэн санал асууж байх шиг байна. Энэ 30 жилийн хугацаанд Ардын намаас эхлүүлээд АН гээд энэ парламентад суудалтай суудалгүй бүгд л намууд энэ бас эрх зүйн орчны жаргал зовлон дундуур явсан. Тийм учраас энэ хуулийг гаргахад манай намууд улс төрийн намууд, улс төр судлаачид нэлээн олон саналууд өгч, ер нь энийг чамбайруулах талд бол нэлээн чамбай зүйлүүд орсон.

Гэхдээ 1 зүйл бол бүгд ер нь бол хэлэлцүүлгийн явцад хамгийн их санал нэгдэж байсан зүйл бол улс төрийн намуудыг энэ хариуцлагажуулах асуудал

бол нэн чухал юм гэдэг дээр бол санал нэгдэж байсан. Тэгэхгүй бол ингээд 30 жил болчихсон 1 ч хурлаа хийгээгүй, 30 жил болох хугацаанд төлөөллийн төв байгууллага, гүйцэтгэх төв байгууллагууд гэж байхгүй. Тэгээд маш олон зүйлүүд байна. Тэгээд бид нар ер нь концепцын хувьд бол ер нь яах вэ нам байгуулах тэр процессыг нь бол аль болох хялбаршуулъя. Мэдээж яах вэ хүмүүс бол нөгөө 1 техникийн талаасаа сонгуулийн төв байгууллага бүрдлийг нь хангаад хариуцаж байгаа байгууллагын хувьд сонгуулийн Дээд шүүх рүү хандаж байгаа нь нэмчихсэн юм шиг харагдаад байж магадгүй. Гэхдээ хугацаануудыг нь маш тодорхой, хариу өгөх хугацаанууд, эргээд намыг татан буулгах, намтай харьцах нам дээр тавих шаардлагуудыг нь бол бид нар бас нэлээн сулруулж ингээд тавиад өгчихсөн байж байгаа.

Гэхдээ байгуулагдаа гарсных нь дараа байгуулагдсаных нь дараа бол улс төрийн намыг тодорхой хэмжээгээр хариуцлагатай болгож, шаардлага тавьдаг, хянадаг ийм зохицуулалтуудыг хийж өгөхгүй бол болохгүй байгаа. Гэхдээ 1 зүйлийг бол яг Ганибал гишүүнтэй санал 1 байгаа. Ер нь бол зүгээр энэ хууль хэрэгжээд явах хугацаанд эрх баригч улс төрийн хүчнүүдээс гэдэг юм уу эсвэл төрийн байгууллагаас шалтгаалж улс төрийн намуудын үйл ажиллагаа доголдох, субъектив янз бүрийн хүчин зүйл орж ирэхийг бид нар хязгаарлах ёстой. Улс төрийн зорилготой хүчин зүйлүүд орж ирэхийг хязгаарлах ёстой. Тийм заалтууд ч гэсэн бас нэлээн энд тэнд нь хийж өгсөн. Зүгээр нөгөө зовлон үзсэн гэгчээр энэ яг бүртгэлтэй холбоотой асуудлууд дээр би бол жишээ нь АН-аас энийг саналуудыг нэлээн тусгаж авъя. Та нар энийг дахиж нарийвчилж үзээч. Яг процессын амьдрал дээр хэрэгжих процессын хууль хэрэгжих процессын явцад алдаа оноо байна уу гэдэг дээр нэлээн саналыг нь авч тусгасан гэдгийг бас хэлэх нь зүйтэй байх.

Ер нь бол бид бүхэн энэ улс төрийн намууд бол өөрсдөө 1 талаасаа иргэдийн эвлэлдэн нэгдэж байгаа үзэл бодлоо илэрхийлж байгаа индэр боловч нөгөө талдаа бол бас төрийг байгуулахад оролцож байгаа субъектийн хувьд ардчиллын эд эсийн хувьд энэ иргэдийн төлөөллийн байгууллага болж байгаагийн хувьд иргэдийн 1 том үндсэн эрхүүдийг хэрэгжүүлэх субъект болж байгаагийн хувьд бол бид нар нэлээн хариуцлагатай байх ёстой л гэсэн байр суурин дээр энэ намуудад тавьж байгаа шаардлага, босго эд нарыг нь нэлээн тавьсан юм гэж ингэж хэлж болно.

Г.Занданшатар: Ганибал гишүүн 1 минут.

Н.Ганибал: Тийм ер нь тэгэхээр улс төрийн намын хариуцлагын асуудал гэдэг бол мэдээж түрүүний яриад байгаа 2 талтай л даа. Жижиг намууд дээрээс нь өнөөдрийн эрх баригч нар, улс төрд парламентад суудалтай намууд гээд. Тэгэхээр энэ намуудын бас хариуцлагын асуудал бол зайлигүй шаардлагатай байгаа юм. Ер нь зүгээр энэ хууль дээр байгаа тэр санхүүжилтийн асуудал дээр бол мэдээж санхүүжилт авах нь хэдхэн нам байхгүй юу. Тийм тодорхой та бүхэн бас хэлээд байна лээ тийм ээ. Тэгэхээр өнөөдөр эрх баригч нарт бол мэдээж намын тэр том байшингаа халаагаад, үйл ажиллагаа явуулахад бол их мөнгө хэрэгтэй. Тэгээд түүнийхээ дагуу л их мөнгө авах ийм томъёо ороод ирчихсэн байна.

Магадгүй бусад намуудад тэр боломж нь хаалттай ийм томъёо орж ирчхээд байгаа юм. Тэгэхээр нөгөө 1 тоогоор санал авсан тоогоор үржүүлэх гээд ингээд томъёонуудын мөн зорилго нь цаад талдаа өнөөдрийн бас МАН-ын санхүүжилтийн бодлогыг дэмжчихсэн ийм асуудал харагдаад байна гэдгийг бас анхааралдаа аваарай.

Г.Занданшатар: Содбаатар дарга хариулъя 80.

Я.Содбаатар: Ганибал гишүүн ингэж гуйвуулж болохгүй. Яагаад гэхээр энэ бол Ерөнхийлөгчийн институтээс оруулж ирж байна. Энд Ардын намын, АН-ын саналууд харин ч АН-ыг бүр хагарчихсан байхад нь 2 талд нь очиж хүртэл санал авсан. Яагаад гэхээр энэ том намын хууль хэлэлцэж байхад АН-ын санал хэрэгтэй гэж ингэж бодоод авсан. Саналууд нэлээн өгөгдсөн. Энд ямар нэгэн ялангуяа эрх баригч намын ямар нэгэн сонирхол юмнууд бол тэднийхээс санал ирсэн. Гэхдээ тэндээс авсан зүйлүүд бий. Маш олон зүйлүүд нь бол бас аваагүй.

Ялангуяа энэ санхүүжилттэй холбоотой асуудлаар бол улс төрийн намуудыг сонгогчдоос саналаа авдаг бай гэж байгаа юм. Та хэрэв сонгогчдод таалагдаад, сонгогчид таныг дэмжээд саналаа л өгч байгаа бол танд санхүүжилт өгье. Тийм учраас энд бол аль нэгэн нам сонгогчдын санал авчихсан байна уу, тэр нь Ардын нам байна уу, АН байна уу, парламент суудал бусад улс төрийн хүчин байна уу, та сонгогчдын л саналыг л авч чадаж байвал санхүүжилт авдаг хэлбэр рүү оръё гэдэг энэ концепцын өөрчлөлт хийгдээд ингээд явсан. Улс төрийн намуудын хувьд бол ялангуяа 2 нам бол нэг.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Гомпилдоогийн Мөнхцэцэг гишүүн алга байна. Даваажанцангийн Сарангэрэл гишүүн, Батсүхийн Саранчимэг гишүүн асуулт асууя.

Б.Саранчимэг: Баярлалаа. Тэгэхээр Ерөнхийлөгчөөс өргөн мэдүүлсэн энэ Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл нь бол бас энэ улс төрийн намтай холбоотой зохицуулалтыг илүү өргөн хүрээнд харж, зарчмын шинэстэй шинэчлэлийг оруулж ирснийг бол дэмжиж байгаа юм. Ер нь бол энэ өргөн мэдүүлсэн байгаа Сонгуулийн тухай хуулийн төсөл мөн орж ирж байгаа энэ хуулийн төсөлд жсендерийн тэгш байдлыг хангах зорилгоор энэ намын

дотоод бүтцийн байгууллагад хийсэн хүйсийн төлөөллийг зааж өгсөн, нэр дэвших энэ квотыг бас нэмсэн зэрэг нь бол эмэгтэйчүүдийг урьд өмнө нь бас дэмжиж байгаагүй шинэ дэвшилтэт заалтууд орсон гэж бас сайшаан дэмжиж байна.

Ялангуяа энэ хуулийн төсөлд намд хориглох үйл ажиллагааны 10.1.6-д сонгуульд нэр дэвших эрх олгохдоо намын гишүүн дэмжигчээсээ барьцаа дэнчин болон бусад аливаа хэлбэрээр мөнгө болон мөнгөн бус хөрөнгө үйлчилгээ өгөхийг шаардах авах заалт оруулснаар бас эмэгтэйчүүдийн энэ нэр дэвших эрхийг илүү нээлттэй бодитой заалт болгож байна гэж би харж байна. Тэгэхээр миний асуух асуулт бол энэ намд хориглох үйл ажиллагааны энэ 10 дугаар зүйлийн хяналтыг ямар байгууллага хэрэгжүүлэх вэ? Төслийн 10.1.6-г зөрчвөл ноогдуулах торгуулийн хэмжээг хамт өргөн мэдүүлсэн энэ Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт оруулах төсөлд бол тусгасан байгаа. Тэгэхээр энэ харин энэ 10 дугаар зүйлийн заалтыг хэн хянах вэ? Энэ дээр 1 хариулт авах гэсэн юм. Баярлалаа.

Г.Занданшатар: Содбаатар дарга хариулна.

Я.Содбаатар: Тийм. Энэ намын үйл ажиллагаанд хориглох зүйлүүд гээд бид нар нэлээд тодорхой зааж өгсөн. Яах вэ энэ бас л энэ 30 жилд гарч ирж байгаа ялангуяа сүүлийн 10 хэдэн жилд гарч ирж байгаа л зүйлүүд. Энэ Үндсэн хуулийн бус аргаар төрийн эрхийг авах гэж оролддог, зэвсэглэх, цэрэгжих, цэрэгжсэн бүтэцтэй болох, хүчирхийллийн зорилгоо хүчирхийллийн замаар гүйцэтгүүлэх, үндэс угсаа, яс үндэс, нас хүйс, арьсны өнгө, нийгмийн гарлаар ялгаварлах гээд. Тэгээд энэ дотор бид нар 1 том оруулж байгаа зүйл бол тодорхой хуулийн этгээдүүдээс, тодорхой иргэнээс этгээдүүдээс энэ хандив тусламж санхүүжилт шууд болон шууд бусаар авахыг шууд хориглож байгаа. Жишээ нь, гадаадын

иргэн, олон улсын байгууллагууд, гаднын хөрөнгө оруулалттай компани, төрийн болон ТӨК-уд гээд маш олон заалтуудаар хандив авахыг хязгаарлачхаж байгаа 34.6-гаар.

10.1.6 дээр сонгуульд нэр дэвшигч эрх олгохдоо намын гишүүн дэмжигчээсээ барьцаа дэнчин бусад аливаа хэлбэрээр мөнгөн болон мөнгөн бус хөрөнгө үйлчилгээ өгөхийг шаардах, авахыг намуудад хориглож байгаа. Энэ бол бас сүүлдээ цадигаа алдсан шүү дээ. Зарим намууд бол сонгуульд нэр дэвшихийн тулд 100 сая төгрөг өг, тэгээд маш олон хүмүүсээс авчихдаг. Дараа нь нэр дэвшихээ чадахгүй мөртөө тэр нөгөө мөнгөө олж авч чаддаггүй, хувь хүний данс руу орчихдог. Үгүй ээ энийг дагасан маш олон юмнууд болж байсан. Тийм учраас энэ бас л манай парламентад суудалтай 1 намаас л ирсэн санал шүү дээ. Тэгээд энийг бид нар бол ингээд тусгаад ингээд яваад яасан.

Ер нь бол бид нар энэ намуудын тавьдаг энэ иргэдийн оролцоог хязгаарласан зүйлүүдийг бол аль болох л намуудад нээлттэй чөлөөтэй болж байгаа юм. Намд ороод өөрөө үзэл бодлоо илэрхийлдэг, сонгох сонгогдох юманд нь оролцдог, намын нэрээр намын үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцох, намын бүх шатны байгууллагуудад сонгогдох энэ л боломжуудыг нь нээж өгөх ийм заалтуудыг нэлээн хийж нарийвчилж өгсөн.

Г.Занданшатар: Пүрэв-Очирын Анужин гишүүн алга байна. Сайнхүүгийн Ганбаатар гишүүн алга байна, асуучихсан. Аубакир гишүүн сая энд явж байсан яачихсан юм бэ? Цагаанхүүгийн Идэрбат гишүүн сая энд сууж байсан. Анужин гишүүн Пүрэв-Очирын Анужин гишүүн сая байгаад гарч орж гүйгээд байсан. Хүн сууж байгаа юм биш үү? Адьшаа гишүүнд цалингийн 20 хувиар хасах сануулга өглөө. Хурал, хурал үймүүлэхгүй шүү.

П.Анужин: Уучлаарай. Намын санхүүжилттэй холбоотой 1 тодруулах зүйл байна. Энэ Улс төрийн намын тухай хуулиа Сонгуулийн тухай хуультайгаа хэр уялдаатай боловсруулсан бэ? Намын санхүүжүүлэлт дээр энэ төрийн санхүүжилтийг 0.5 хувиар үржүүлж гаргана гэсэн 1 ийм тооцоолол бичсэн байна л даа. Тэгээд энэ нь өөрөө хэр нийт хэдэн төгрөг гэж харагдаж байгаа юм, төсөв нь хэд гэж та нар ийм тооцоолол хийсэн юм, энэ нь тэгээд хангалттай юм уу? Нөгөө л нэг нэр дэвшигчид нь сонгуулийн үе болохоор нөгөө мөнгөний сонгууль хийдэг энэ зүйлээсээ гарч чадах юм уу?

Сонгуулийн хуультайгаа уялдах шаардлагатай гэж ингэж харж байна. Энэ дээрээ бол яах вэ бид нар тодорхой санхүүжилтүүдийг бол их тодорхой болгож, энэ хууль дээрээ оруулж ирсэн байгаа хэдий ч Сонгуулийн хууль дээр бол ерөөсөө энэ санхүүгийн зохицуулалтууд чинь хангалттай орж ирээгүй харагдсан л даа. Тэгэхээр энэ чинь 1 юмны 2 тал өөрөө. Тэгэхээр энэний уялдааг хэрхэн хангасан бэ гэдэг ийм асуулт байна. Тэгээд тэр 0.5 хувь гэдэг дээр ямар тооцоолол хийсэн юм бэ энэ тооцооллыг бас тодорхой хэлж өгнө үү гэсэн ийм асуулт байна. Баярлалаа.

Г.Занданшатар: Содбаатар дарга хариулна 80. Содбаатар дарга хариулахын өмнө энэ асуулт хариултын дараа санал хураалттай учраас гишүүд чуулганы танхимд цуглана уу. Асуулт хариултын цаг удахгүй дуусна.

Я.Содбаатар: Энэ хуулиар бид нар энэ намуудын санхүүжилтийг ил тод нээлттэй болгох, шилэн болгох намуудын санхүүгийн тайлан тооцоо гаргадаг байх, намын жилийн эцсийн санхүүгийн тайланд аудит хийдэг байх, тэрнийгээ жилийн 1 дүгээр улиралдаа багтааж цахим хуудсандаа байршуулдаг байх, намууд энэ санхүүжилтийнхээ тайланг олон нийт, гишүүд дэмжигчдэдээ нээлттэй танилцуулдаг байх, улсын хэмжээнд улс төрийн намуудын

санхүүгийн тайлан, үйл ажиллагааны тайланг СЕХ жилд нэгтгэж, Улсын Их Хурлын парламентад танилцуулдаг байх ийм зохицуулалтуудыг нэлээн оруулсан.

Намууд энэ санхүүтэй холбоотой асуудлуудыг нээлттэй, ил тод болгох санхүүгийн тайлан энэ юмнуудыг ил тод болгох заалтуудыг тэрэндээ хэрэв тэгэхгүй бол Зөрчлийн болон бусад хуулиудаар хариуцлага тооцох асуудлуудыг ч нэлээн нарийвчилж зааж өгсөн. Ингээд санхүүжилтийн хэлбэр гэхээр 2 хэлбэрээр л санхүүжилт намуудад ирж байгаа. Нэг нь бол төрийн санхүүжилтийн хэлбэр. Тэгээд төрийн санхүүжилтийн хэлбэр бол өмнө нь бас нэлээн тодорхойгүй явж ирсэн юм. Суудлын мөнгөөр өгдөг. Тэгээд энэ хэрэв парламент суудал авбал суудлын мөнгө өгдөг. Дараа сонгуулийн санал өгсний дараа жилийн дээр нь авсан саналынх нь тоогоор 1 удаагийн мөнгөн тэтгэлэг өгдөг. Тэгээд намуудын аймаг, нийслэл, сум, дүүргүүдэд авсан юунууд дээр нь бас янз бүрийн хэмжээтэйгээр суудлын мөнгө гэж өгнө. Төлөөлөгчдийн мөнгө гэж өгнө. Тэгээд энэ нь дүнгээр аваад үзэх юм бол улсын төсвөөс 4 жилийн хугацаагаар нь аваад үзэх юм бол 20 гаруй тэрбум төгрөг гараад явчхаж байгаа байхгүй юу.

Гэхдээ энэ нөгөө нарийвчилсан хуулийн заалтгүй тодорхойгүй явж ирсэн учраас энэ нь алдаг оног. Эргээд энэ төсвөөс орж ирж байгаа мөнгөний зарцуулалт юунд байсан юм бэ, зориулалт нь ямар байсан юм бэ, хэрхэн тайлагнах юм бэ гэдэг асуудал нь бас тодорхойгүй явж ирсэн. Тийм учраас шинэ хуульд энэ төсвөөс хэрэв санхүүгийн дэмжлэг үзүүлж байгаа бол тэр нь тун ойлгомжтой, зөвхөн парламентад авсан суудлынх нь тоо, парламент авсан сонгогчдынх нь тоотой уялдуулаад өгч байгаа. Дээрээс нь нэмээд энэ авсан мөнгөө төсвөөс авч байгаа татвар төлөгчдийн мөнгийг авч байгаад зарцуулж байгаа бол түүнийгээ тайлагнадаг. Зориулалт нь тодорхой

ийм заалтуудыг бол шинэ хуулийн төсөлд тусгаж өгсөн.

Жилдээ яг энүүгээр таны түрүүний хэлсэн томъёо буюу сонгогчдын авсан саналыг хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээний 05 хувиар үржүүлж өгч байгаа юм. Энэ нь өнөөдрийн ханшаар бол хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээ нь 550000 гээд үзэх юм бол тэрний 05 хувиар гэдэг бол 2750 төгрөг гэсэн үг. Тэгээд 2750 төгрөгөөр сонгогчийн 1 өгсөн санал сонгогчийн санал болгоныг үржүүлнэ гэсэн үг. Ингээд нийтдээ бол энэ чинь өнөөдөр 1 сая 700 зуугаад мянган сонгогч ингээд үзэх юм бол 5.9 тэрбум шахам төгрөгийг энэ саяын томъёоллоор бол гарч ирж байгаа юм. Энийг парламентад суудал 2 хувийн босго авсан сонгогчдын 2 хувийг авсан дээш санал авсан улс төрийн намууд энэ хэмжээний санхүүжилтийг хувааж авна л гэсэн үг. Нийт дүнгээрээ.

Тэгэхээр ийм хэмжээ. Нэг ёсны бид нар улсын төсөв дээр ирэх 4 жилээр нь аваад үзэх юм бол ирэх 4 жилээр энэ хууль гарснаар бол одоогийн гаргаж байгаа мөнгөнөөс их хэмжээний мөнгө гарахааргүй зохицуулагдаж харагдаж байгаа. Нөгөө талдаа өмнө нь бол зүгээр суудлын мөнгөө өгчихдөг байсан бол одоо зориулалтыг нь зааж өгөөд, хувийг нь зааж өгөөд, тайланг нь зааж өгөөд ил тод байх, нээлттэй байх. Тэгээд бүх намууд 1 дансаар, бүх намууд биш шүү нам болгон 1 данстай байхаар. Тэгээд нам авсан тэр хөрөнгө мөнгөнийхөө тайланг цахимаар Шилэн дансны хуулиар тайлагнаж байх энэ нарийвчилсан.../минут дуусав/

Г.Занданишатар: Болсон уу? Анужин гишүүн тодруулъя 1 минут.

П.Анужин: Миний асуугаад байгаа нь би бас түрүүн ойлгуулж чадаагүй байж магадгүй. Энэ 5.9 тэрбум төгрөг гэж байгаа чинь тэгээд энэ шинэ хуульдаа зааж байгаа нөгөө сонгуульд оролцох эрх бүхий этгээд, нэр дэвшигчдэдээ ингээд дэмжлэг тусалцаа

үзүүлэх гэсэн гол консепт нь бол ийм зүйл яваад байгаа шүү дээ. Тэгээд энэ энэндээ хүрэлцээтэй гэх нь юу юм. Энийгээ бид нар үндсээр нь өөрчилж чадаж байгаа юм уу? Яах вэ 0.5 хувь гэдэг тоог тавьж байгаа нь дэвшилттэй хэдий ч бид нар тэр цаанаа нөгөө нэр дэвшиж байгаа хүмүүс чинь мөнгөний сонгуулиас ангид байна энэ тэрээ гээд байгаа, тэр нь тэрэнд нь үнэхээр ийм бодит дэмжлэг үзүүлэхүйц ийм өөрчлөлт болж чадаж байгаа юм уу л гэж байгаа байхгүй юу. Харахад бол энэ чинь 5.9 тэрбум гээд том дүн сонсогдоод байдаг. Гэтэл бид нарын нөгөө хүсээд байгаа өөрчлөлтөд чинь нөлөөлөхүйц ийм алхам болж чадаж байгаа юм уу, үгүй юм уу гэдгийг л асуугаад байгаа байхгүй юу.

Г.Занданишатар: Содбаатар дарга хариулна.

Я.Содбаатар: Монголд энэ улс төрийн юунд явж байгаа шинэтгэлийн юманд бол энэ улс төрийг мөнгөний оролцоог нь багасгах, мөнгөний факторыг багасгах, улс төрийн зардлыг бууруулах ийм зарчмуудыг барих ёстой. Манай сонгууль, манай улс төрийн намууд, улс төрийн үйл ажиллагаа бол асар өндөр зардалтай явж байгаа. Тэгээд энэ нь өөрөө эргээд улс төрд мэдлэг боловсролтой залуу хүмүүс эсвэл улс төрд ёс зүйтэй ийм хүмүүс орж ирэхэд бас тодорхой хаалт болчихоод байгаа. Зөвхөн л мөнгөтэй хүн ордог ийм орчин болчих гээд байгаа юм. Тийм учраас бид нар энэ улс төрийн намууд энэ хууль гарсны дараа бол энүүгээр бол улс төрийн намууддаа энэ зарцуулж байгаа хөрөнгө мөнгө бол нээлттэй, ил тод болохын зэрэгцээ багасна.

Нөгөө талдаа таны түрүүний хэлдгээр бол сонгуулийн үеийн зардал, сонгуулийн бус үеийн зардал гэж 2 байгаа. Сонгуулийн үеийн зардал бол Сонгуулийн хуулиар зохицуулагдана. Сонгуулийн бус үеийн зардал буюу түрүүн миний хэлээд байгаа хандивыг хязгаарлачихсан. Жилд эцсийн өмчлөгчөөрөө 1 хуулийн этгээд 1 намд 27

сая төгрөг хавьцааны л төгрөг хандив өгч байгаа.

Г.Занданшатар: Цагаанхүүгийн Идэрбат гишүүн асуулт асууна.

Ц.Идэрбат: Та бүхэнд өдрийн мэнд хүргэе. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 30.1-д бол Монгол Улсын төрийн тэргүүн Монголын ард түмний эв нэгдлийг илэрхийлэгч мөн гээд ингээд тусгачихсан байдаг. Үнэхээр өнөөдрийн Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн зүгээс энэ өнгөрсөн хугацаанд хагарсан салсан, нийгэмд баахан талцал үүсгэсэн, хэрүүл үүсгэсэн энэ олон холбоо ТББ энэ болгоныг бас нэлээн сайн цэгцэлж байх шиг байна. Энэ Сагсан бөмбөгийн холбоо гэж юу байлаа. Тоглох заалаа олохгүй болтлоо хэрэлдчихсэн, талцчихсан. Үндэсний бөхийн холбоо гэж юу байлаа. Үндэсний бөхийнхөө өргөөг буулгачих шахсан л. Ахмадын холбоо гэж бас 2, 3 хуваагдсан. Ингээд Монголд ер нь хуваагдаагүй юм байхгүй байжээ. 1 холбоо дандаа хажуудаа 1 дагуултай, бөөн хэрүүлтэй. Эхнээсээ ингээд цэгцэрч байна л даа.

Тэгээд хамгийн сүүлийн жишээ бол энэ Сагсан бөмбөгийн үндэсний лигийн энэ тэмцээн уралдаан ямар сайхан болов, сагсан бөмбөгчид нэгдэв. Хагарах тусмаа л бас нийгэмд асар их хор хохирол учруулдаг юм байна л даа. Сагсан бөмбөгийн холбоо хагарснаараа залуучууд хагараад л явчхаж байгаа. Ахмадын холбоо 2 болсноороо ахмадууд 2 хэсэг болоод л. Бөхчүүд, уяачид бас ингээд л нэгдэж нийлэх юм яригдаад. Энэ цаг үед харин энэ Монголчуудын бас дотроо 3300000-уулаа байж бас хагардаг, нэг нэгнийгээ хүлээн зөвшөөрдөггүй энэ зүйл бол энэ улс төрийн намтай бас нэлээн холбоотой байдаг.

Ялангуяа анхан шатад ажиллаж байх үед ч тэр. Энэ олон улс төрийн сонгуулиуд болох үед, тэр битгий хэл багийн даргаа сонгох хүртэл гээд л энэ болгон бол нэлээн тийм улс төрийн их

тэмцэл дундуур явж байдаг. Энэ тэмцэл нь өөрөө их хагарал бутралыг дагуулж байдаг их зовлонтой юм байдаг л даа. Тэгээд энэ бараг хориод жил яригдсан энэ улс төрийн нам ингээд шинэчилж, Монгол Улсын Ерөнхийлөгчөөс ингэж дэвшүүлж орж ирж байгаад бол зарчмын хувьд дэмжиж байгаа.

Энэ дээр харин 2 асуулт байгаад байгаа юм. Нэгдүгээрт энэ олон гишүүд бас үдээс өмнө ч гэсэн хэлж байна. Энэ намын гишүүнчлэлийн асуудлыг ер нь яаж шийдэж байгаа юм бэ? Хариулт дээр бол 3 хувааж байгаа. Эндээс энэ Улс төрийн намыг хуулийг боловсруулахдаа 3 хувааснаараа ямархуу үр дүн гарна гэж бодож байгаа юм, өнөөдрийн энэ орон нутагт байгаа энэ улс төржилт, талцал маргаан бас яаж бас нэг жсоохон илаарьшина гэж ингэж харж байгаа вэ, ямар үр дүн хүлээж байгаа вэ гэж нэгдүгээрт асуумаар байгаа юм.

Хоёрдугаарт энэ тэгээд дэлхий дээр байгаа ер нь төрийн эрх барих оролцох үйл ажиллагаа бол улс төрийн намаар л дамжина. Улс төрийн намыг тунгалаг цэвэр болгох гэдэг нь бол туйлын зөв. Энэ дотор бас орон нутагт ялангуяа улс төрийн намын дамжиж гүйцэтгэх засаглал нутгийн өөрөө удирдах ёсны байгууллагын дарга нар ч сонгогдоод л ингээд л үйл ажиллагаагаа явуулдаг. Энэ дээр нэг хуулийн 8.2 дээр энэ улс төрийн намын төв байгууллагыг сонгох, улс төрийн албан тушаалд тавих 2 дээр нэг тодруулах 2 дээр гуравхан зүйл тавьчихсан байгаа нь миний хувьд бол ойлгохдоо энэ улс төрийн нам өөрөө 4 жилдээ хуралддаг, бүтцийн байгууллагаа бүрдүүлэх нь нэг өөр хэрэг. Тухайн шатын сонгуульд ялсны ар дээр тэр намаас улс төрийн албан тушаалтнуудыг сонгоход бас нэг өөр процесс явах байхгүй юу. Тэгэхээр энэ хоёрыг ингээд нийлүүлээд гуравхан зүйл заалтаар зохицуулна гээд ингээд тусгаад өгч байгаа нь нөгөө намын дотоод ардчилал ил тод байх энэ зарчимтайгаа хэр нийлж байгаа вэ?

Миний ойлгож байгаагаар бол энэ Улс төрийн намын хууль гарснаараа тухайн улс төрийн нам, тэр дотоод ардчилал, тэр төлөөний байгууллагаасаа улс төрийн албан тушаалтнуудыг сонгох процессыг хүртэл маш нарийн зааж өгөх ийм оролдлого байна гэж ингэж харж байгаа байхгүй юу. Гэтэл тэрийг гуравхан заалтаар зохицуулаад зохицуулахдаа дээр 8.2 дээрээ болохоор төлөөний байгууллагаа сонгох, улс төрийн албан тушаалтан 2-ыг нэр дэвшүүлэх 2-ыг ингээд хооронд нь холбоод оруулаад ирчихсэн байгаа нь хууль зүйн хувьд маргаан үүсэхгүй юу? Ойлгомжгүй байдал үүсэхгүй юу гэж би ийм 2 асуулт асууя.

Г.Занданшатар: Содбаатар дарга хариулна 80.

Я.Содбаатар: Гишүүнтэй санал нэг байгаа. Ер нь бол Монголын нийгэмд энэ нэгдэл рүүгээ явах цаг болсон. Монголчууд бид нар 3.5 сая цөөхүүлээ ард түмэн. Энэ олон улсын нөхцөл байдал, энэ бүс нутгийн нөхцөл байдал энэ геосратегийн энэ үед бол Монголчууд бид нар эвтэй найртай, эв нэгдэлтэй байж, Монголчууд бид нар нэг цонхоор асуудалд хандаж байж, Монголчууд бид нар хамтдаа байж энэ хүнд цаг үеүдийг даван туулна. Тийм учраас Монголчууд бид нар нэгдэл рүүгээ явах энэ зүйл бол энэ хуулийн бас нэг барьж байгаа зарчим.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч ч гэсэн Монголд энэ төрийн бус байгууллагуудаас эхлүүлээд, мэргэжлийн холбоодоос эхлүүлээд энэ иргэдийн эвлэлдэн нэгдэх нэгдэл рүүгээ явах нягтрах энэ чиглэл рүү хамтарч ажиллах энэ зүйлүүдийг аль болох дэмжиж, энэ чиглэлийн зүйлүүдийг ивээл доороо авч эсвэл нэгдэж нийлэхэд нь санал санаачилга гаргаж ингэж явж байгаа. Манай спортын холбоод маш одоо Ерөнхийлөгчийн чиглэл юуны дагуу нэгдээд нийлээд, олон улсад сайхан нэр хүндтэй улс орныхоо нэр хүндийг гаргаж байна. Манай мэргэжлийн байгууллагууд Зохиолчдын холбоо хүртэл нэгдсэн хороо

хүртэл нэгдсэн шүү дээ. 90 оноос хойш 2 хуваагдчихсан байсан. Тэгэхээр ингээд нэгдэл нийлбэр рүүгээ явж байгаа.

Тэрүүн шиг энэ өнөөдөр улс төрийн нам гээд 30 хэд хуваагдчихсан байгаа энэ улс төрийн намууд ч гэсэн нэгдэж нийлээд яваасай гэж бодож байгаа юм. Энэ агуулгаараа тэр санхүү, төрийн олгож байгаа санхүүжилтийн хэлбэр дээр ч, энэ хуулийн олон зүйлээр юу гэдэг юм бол нэгдэл рүү явахад нь нэлээн шахаж байгаа ийм заалтууд ийм зүйлүүд нэлээн орж ирж байгаа. Нөгөө талаасаа иргэдийн оролцоог хангах асуудал бол их чухал байгаа юм. Тийм учраас энэ иргэдийн оролцоог хангах, намын дотоод ардчиллыг бэхжүүлэх зүйлүүд. Тэгэхгүй нэг нам байгуулдаг, нэг хэдэн дарга дээр нь суучихдаг. Тэгээд нам нэрээр яваад байдаг. Тэр намын нэрийг бариад, ард түмний нэр бариад, гишүүдийнхээ нэрийг бариад давхиад байдаг, хурлаа хийдэггүй, өөрчлөгддөггүй, тэр хүмүүсийгээ юманд оролцуулдаггүй. Энэ зүйлүүдийг бол хуулиар нэлээн хязгаарлаж ингэж өгсөн.

Таны түрүүний хэлдэг ер нь бол дэлхийн бүх л орнууд улс төрийн намаараа дамжиж төр барих юунд оролцож байгаагийн хувьд бид нар ч гэсэн энэ төрийн улс төрийн албан тушаалд намаас санал болгож сонгож, томилогдох албан тушаалуудад тавьдаг criteria шаардлага энэ юмнуудыг нэлээд. Зүгээр яах вэ ерөнхий тунхаглалын чанартай бол 2, 3 заалт бид оруулсан юм. Зүгээр одоо ингээд хэлэлцүүлгийн явцад бас манай гишүүд Байнгын хороон дээр, чуулган дээр ингээд 2 бүлэг дээр орж би танилцуулсан. Тэгэхэд бол олон саналууд гарч байна лээ сайн. Эд нарыг хэлэлцүүлгийн явцад бас заримыг нь авах нь зүйтэй гэж бодож байгаа юм.

Бид нар улс төрийн намын үүрэг дотор бол тухайлбал төр улс төрийн улс төрийн алба хаах хариуцлагатай иргэнийг бэлтгэх үүрэг гэж намын үүрэг болгож өгсөн байж байгаа. Ёс зүйтэй иргэдийг дэвшүүлэх энэ юунуудыг нарийн

заалтуудыг оруулж өгсөн байж байгаа. Гэхдээ дахиж сая Идэрбат гишүүний хэлдэг шиг нарийвчилж зарим зүйлүүдийг оруулж өгөх шаардлагатай юм байна гэж ингэж харж байгаа. Хэлэлцүүлгийн явцад нэмж оруулах зүйлүүд байгаа.

Нөгөө талдаа яах вэ бид нарын эвлэлдэн нэгдсэн иргэний эрхийн факт, улс төрийн эрхийн факт гээд олон конвенц актуудаар бол бид нар бас зарим зүйлүүдийг хатуу зааж өгөхөөр бас жоохон явдалтай зүйлүүд байсан учраас төслийн хүрээнд бол хязгаарласан зүйлүүд бас байгаа гэдгийг тодотгоё.

Г.Занданшатар: Гишүүд асуулт асууж, хариулт авч дууслаа. Дэмжсэн, дэмжээгүй үг хэлэх гишүүд байна уу? Доржханд гишүүнээр тасаллаа. Би нэг үг хэлье. Сайнхүүгийн Ганбаатар гишүүн.

С.Ганбаатар: Их чухал хууль орж ирж байгаа. Хэлэлцэх ёстой. Тэгээд Ерөнхийлөгчийн зүгээс оруулж ирж байгаа зүйл дээр Цэцийн шийдвэрийг Улсын Их Хурлын шийдвэрүүдэд хүндэтгэлтэй хандах ёстой. Энэ дээр би нэг 3 зүйл хэлмээр байна.

Нэгдүгээрт, Цэц дүгнэлтээ шийдвэрээ гаргачихсан байгаа шүү дээ. Төслийн 6.6-д заасан нам татан буугдсан, өөрчлөн байгуулагдсан бол товчилсон нэр бэлгэ тэмдгийг 24 жил дахин хэрэглэхгүй байхаар төсөлд тусгасан. Энэ бол ҮХЦ-ээр шийдвэр гарчихсан. Энэ дээр би хариулт аваагүй. Энийгээ ажилдаа тусгаж ажиллана биз. Ажлын хэсэг дээрээ ярих байх.

2 дугаар зүйл Улсын Их Хурлын ТББХ-ны 2023 оны 3 сарын 15-ны 2 дугаар тогтоолоор Зөвлөлдөж шийдье, зөвлөлдье гэсэн нэг зөвлөмжийн 2.6-д улс төрийн намын хатуу гишүүнчлэлээс татгалзаж, бодлогын нам болох эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх гэж заасан байна. Энэ бол нөгөө төслийн 3.1.1, 3.1.2, 12.3.6-д заасан нөгөө 801 гишүүний бүртгэл, 20 дугаар зүйлд заасан намын гишүүнчлэлийн тухайд энэнээс зөрчсөн

байна гэж би ойлгож байна. Энийгээ ажлын хэсгийнхэн анхаарч ажилдаа тусгана гэж би бодож байна.

3 дугаар зүйл 2019 оны Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт орсон. Энэ өөрчлөлтөд хууль тогтоомжийг нийцүүлэх тухай Улсын Их Хурлын 20 оны 2 дугаар тогтоолын 1.4-д Монгол Улсын сонгуулийн эрх бүхий иргэдийн 1 хувиас доошгүй тооны дэмжлэг авсан үндсэн дээр улс төрийн нам байгуулах эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ гэсэн нэг ийм шийдвэр байгаа шүү дээ энэ чинь Улсын Их Хурлын шийдвэрүүд ярьж байгаа байхгүй юу. Цэцийн шийдвэр ярьж байгаа. Энийг хуульд оруулж ирэхдээ хүндэтгэлтэй хандаж, энэ бол төслийн 12.3.6 та нар хар даа. Нам бүртгүүлэхэд намын 801-ээс доошгүй гишүүний бүртгэл байна гээд энийг зөрчиж байна гэж би ойлгож байна.

Эцэст нь хэлэхэд ер нь нам тэр олон улсын тодорхойлолтыг нь харсан. Үзэл бодлоороо нэгдсэн нам өөрөө өөрийгөө засагладаг гэж үг байгаа юм шүү. Өөрөө өөрийгөө засагладаг. Өөрийн гишүүд болон олон нийтэд үйлчилдэг байгууллага гэж байгаа юм. Төр бол үүнийг хажуугаас нь зохицуулалт хийдэг болохоос биш, төрөөс тэр түрүүн ярьсан сонгуулийн төв байгууллага гэдгээр засаглана гэсэн санаа байхгүй. Яг түрүүн тэр асуултад би уг нь хариулт авахдаа Германы хуульд бол олон нийтийн байгууллага гэж байна шүү. ТББ биш, төрийн байгууллага биш, олон нийтийн байгууллага гэдэг статус дээр нийгэмд танигдсан мэргэжсэн эрдэмтдээр нэлээн хүчтэй байр суурийг нь илэрхийлдэг юм билээ. Иймэрхүү зүйлүүдээ эргэж харна гэж найдаж байна.

Тэгээд 4-д нь хэлэхэд түрүүн би уг нь асуулт дээрээ асуусан юм байгаа юм. Гишүүдийг эрх хэмжээг нь нэмэгдүүлээч. Гишүүдийг л гэж яриад байгаа юм. Та нар Монгол Улсын Үндсэн хуулийг ярих юм бол иргэд Улсын Их Хурлыг, Засгийн газрыг, Ерөнхийлөгчийг яаж сонгох вэ,

яаж үйлчлүүлэх вэ, яаж хариуцлага тооцох вэ л гэдэг 4 сэдэв байгаа. Үүнтэй адилхан намын тухай хууль бол гишүүд нь яаж шийдвэр гаргах юм, яаж гомдол гаргах юм, яаж даргаа сонгох юм, гарсан даргыг яаж хариуцлагажуулах юм, яаж хазаарлах юм гэдэг тухай байх ёстой болохоос биш өмнөөс нь өөр байгууллагаар дарга нарыг нь хазаарлах тухай бас хэтэрхий их орчихсон байна уу даа.

Тэгэхээр Монгол оронд та нар бодоод үз дээ. Нам төрийн өмчийн компаниудын дарга болдог гишүүр болоод удаж байна шүү дээ. Намд зүтгэсэн. Тэгэхээр намчнуудыг төрийн өмчийн компанийн энэ Эрдэнэс тавантолгой байна уу, өөр юу ч билээ энэ баахан баян, баян ТУЗ-ийн гишүүнээр томилдоггүй байх тал дээр энэ дээр оруулмаар байгаа юм. Нам мөнгө 2-ыг салгая л гээд байгаа шүү дээ.

Төрийн мөнгөнд шунахайрсан, төрийн өмчийн компанид албан тушаал эзэмшихийг хүссэн хүмүүсийн гишүүр нь намд хандив өгөх болчихсон. Тэгэхээр энэ төрийн өмчийн компани энэ намчин байдлыг яаж мөнгөтэй холихгүй байх вэ гэдэг энэ заалт дээр гишүүдийг хүчтэй болгоё, гишүүдийг бяр оруулъя. Англи үгийг нь хэлээд яах вэ зүгээр гишүүд бол намын эзэн юм, өмчлөгч юм гэж заасан байна лээ шүү дээ. Тэрнээс намын дарга манайх болчихсон. Нам өөрөө дарга нар нь өөрийгөө нам гээд итгэчихсэн ийм аймшигтай байдлыг таслан зогсоох саяын үзэл баримтлалууд орно гэж би итгэж байна.

Г.Занданшатар: Асуулт хариултын цаг дууссан. Дэмжсэн, дэмжээгүй үг хэлж байгаа. Тэгээд Доржханд гишүүн үг хэлсний дараа санал хураалт явуулна. Гишүүд чуулганы танхимд цугларна уу. Зочид танилцуулъя. Улсын Их Хурлын гишүүн Дамбын Батлутын урилгаар Орхон аймгийн Багишийн хөгжлийн гарц төрийн бус байгууллагын төлөөлөл Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой

танилцаж байна. Хүндэт багш сурган хүмүүжүүлэгчид та бүгдийг соён гэгээрүүлэх их ажилд нь өндөр амжилт хүсэн ерөөе гишүүдийн өмнөөс. Тогмидын Доржханд гишүүн үг хэлнэ.

Т.Доржханд: Баярлалаа. Тэгэхлээр хуулийн төслийг бол маш их дэмжиж байгаа. Яагаад вэ гээд тэгэхээр энэ зөвхөн парламентын суудалтай 3 намын хүрээнд биш юм. Бүх улс төрийн намуудын хүрээнд 2 жил тойрон яригдаж байгаад, саналуудаа тусгаж байгаад, тэгээд маш олон улс төрийн үйл ажиллагаа явдаг институтүүдийн саналыг тусгаж байгаад оруулж ирсэн. Маш олон дэвшилттэй заалтууд бол байгаа.

Тэгэхдээ зарим зүйл дээр бас тусгах шаардлагатай зүйлс байна. Нэгдүгээрт юу байна гээд тэгэхээр энэ парламентын ардчиллыг бэхжүүлэх асуудлыг бид нар их ярьж байгаа. Тэгээд парламентын ардчилал гээд ярихлаар иргэд бол ингээд нам муухай, хүн сайхан. Хүнээ сонгоно гэдэг юм маш их байна хандлага. Тэгээд энийгээ бид нар өөрсдөө засаж авахгүй бол болохгүй. Тэгээд засах арга хэрэгсэл нь юу байна гээд тэгэхээр парламент гэдэг чинь бодлогын мэтгэлцээний талбар байдаг. Тэгээд намууд нь өөрсдөө үнэт зүйл дээрээ нэгдээд, сахилга баттайгаар үйл ажиллагаагаа явуулж байж, тэнд бодлого ярьдаг парламенттай, бодлогыг санхүүжүүлдэг парламенттай, бодлогыг кнопддог ийм парламенттай байж энэ маань өөрөө ингээд биеллээ олох юм байгаа юм.

Тэр агуулгаараа бид нар ардчиллаа хамгаалж чадна, тусгаар тогтнолоо хамгаалж чадна. Гэтэл энэ асуудал маань иргэдэд, олон нийтэд бол маш буруу ойлголттой байна. Маш олон намтай, намууд нь хэрэг алга. Тэгээд гарч ирэхлээрээ луйвар хулгай их хийгээд байна гээд. Тэгэхээр энийгээ зоригтой хиймээр байгаа юм. Нэг хийж байгаа бол бүр л тултал нь хиймээр байгаа юм шүү. Үүний хүрээнд бол нэгдүгээрт хатуу

гишүүнчлэлийг одоо үүгээрээ зүгээр зоригтой халчихъя. Манай намын ялдаг систем юм, манай нам олон салбартай юм, танай нам ийм юм гэсэн байдлаар хандмааргүй байна.

Монгол Улсын 21 аймгаар явлаа, 9 дүүргээр явж байна. Өнөөдөр хүртэл ингээд иргэдтэй уулзаж байна. Энэ хуваагдлаа талцлаа болиод өгөөч. Ялангуяа сум, дүүргийн түвшинд ингээж хуваагддагаа болиоч гэдэг хүсэлтийг бол маш олон иргэд өгч байна. Эрхэм гишүүдээ анхаараач, тийм анхаараач. Жижигхэн 3.4-хөн сая иргэдтэй, маш том боломжтой улс сүүлийн 10 жилд аравхан тэрбум доллар дээр гацчихлаа. Маш их улс төржилт байна. Тэгээд маш их цөхрөл гомдол байна. Үүнийг бид нар одоо л эр зоригтойгоор шийдэж, энэ төрөө цэгцлэх шаардлагатай байна. Ийм болохоор хатуу гишүүнчлэлээ больё. Бүх аймаг, орон нутаг, сумд, хороод, 330 сум, 200 хороод том, том ингээд байшингуудтай яг талбайн хажуу талд ингээд том байшинтай, тэрний орой дээр нь ингээд туг гараад байна, залраад байна. Яг хажууд нь.

Тэгээд үр дүнд нь болохоор энэ чинь ингээд маш их зардлыг бий болгоод байна. Монгол Улсад бүх орон нутаг салбарт ийм өөрийн гэсэн салбартай 1 ширхэг ч яам байхгүй шүү. Агентлаг байхгүй, 1 ширхэг ч компани байхгүй. Олон улсад ийм олон далбаа ингээд хийсгүүлчихсэн ийм нэгжүүд байхгүй шүү дээ. Ганцхан социалист оронд байгаа байх, Хойд Солонгост байгаа байх, магадгүй Монголд байна. Энийгээ больчих. Энэ системээ одоо бид нар эвдэхгүй бол энэ чинь өөрөө маш их зардлыг бий болгоод байна. Үр дүнд нь залуучууд, мэргэжилтнүүд, эмэгтэйчүүд энэ улс төрийн намын үйл ажиллагаа руу яг чөлөөтэй орж чадахгүй байгаа юм.

Яагаад вэ гэхээр маш их өндөр зардлын босготой болохоор. Тэгэхээр энийгээ хориглоё. Тийм болохоороо яг ийм хот суурин газар аймгуудынхаа түвшинд та нар салбартай байчих. Гар

утас гараад ирчихсэн шүү дээ. Дэлхий ертөнц чинь, улс төрийн үйл ажиллагаа чинь ингээд технологи руу орчихсон. Хурал хийлээ гэхэд цахимаар хийдэг болчихсон, зардал шаардлагагүй болчихсон ийм үед заавал ингээж бүх орон нутаг нэгжүүдэд намын үүр байгуулах, далбаа хийсгэх, тэнд ингээд хатуу гишүүнчлэлийг ингээд торлоод байж байдаг энэ систем чинь Монгол Улсыг ингээд барьчхаад байна. Одоо больё. Ардын намынхан, АН-ынхан. Бүх аймаг, бүх сумдад байна. Дэлхий дээр ийм юм байхгүй шүү дээ, байхгүй шүү. Ийм болохоор энэ хатуу гишүүнчлэлээ больчихъё.

Дараагийн зүйл нь юу байна гэхээр бүртгэлийн асуудал байна. ХҮН намын хувьд бол 3, 4 жил бүртгэлийн асуудал маш хэцүү байсан. Одоо АН бол бүртгэлийн асуудал маш хүнд байгаа. Тэгээд өнөөдөр 1 нэгдээж байх шиг байна. Тэгэхээр энийгээ тодорхой болгочихъё. Улсын Дээд Шүүх дээр бол бүртгэх юм байна. Тэгэхдээ бүртгэхийн тулд заавал СЕХ-гоор дамжуулж, бэлтгэл ажлыг нь хийж байгаад шүүх бүртгэнэ гээд ингээд нэг давхар дамжлага гаргаж ирээд байх шиг байна. Энийгээ шууд, Дээд шүүх рүүгээ өгчихмөөр байна. Харин явц дундын хяналтыг нь бол ҮХЦ нь хийдэг байна уу нэг тийм байдлаар цаашаагаа яг энэ бүртгэл дээрээ анхаарлаа хандуулаад цэгцлээд явчихмаар байх юм гээд.

Тэгээд эцэст нь гээд хэлэхэд энэ хууль Сонгуулийн ерөнхий хууль тэгээд Үндсэн хуулийн энэ нэмэлт, өөрчлөлтийн асуудал маань цогцоороо яригдах ёстой. Энэ бүгд дээрээ л бүгдээрээ Их Хурлын гишүүд маань 1 талдаа ингээд гарах юм бол Монгол Улсын төрийн түүхэнд төвхнөх ийм том үйл явдлын өмнө байна. Энийгээ харин хамтдаа бүгдээрээ.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Гишүүд уг хэлж дууслаа. Доржханд гишүүн, Ганбаатар гишүүн нар дэмжиж уг хэлж дууслаа. Санал хураалт явуулна. Байнгын хорооны

саналаар Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн Улс төрийн намын тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хууль, Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Улс төрийн намын тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай, Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Шилэн дансны тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Монгол Улсын шүүхийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Сонгуулийн төв байгууллагын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүд болон Улс төрийн намын тухай хууль батлагдсантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэх нь зүйтэй гэсэн саналын томъёоллоор санал хураалт явуулна. Санал хураалт. Санал хураалт дууслаа. 34 гишүүн дэмжиж, 73.9 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

Төслүүдийг хэлэлцэх нь зүйтэй гэж гишүүдийн олонх үзсэн тул төслүүдийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжсэнд тооцон анхны хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр ТББХ-нд шилжүүлж байна.

15.07 цаг